Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Rigmor Reumert

ERINDRINGER OM
POUL REUMERT
OG MIT TEATERLIV

THANING & APPEL

RIGMOR REUMERT

ERINDRINGER OM POUL REUMERT OG MIT TEATERLIV

THANING & APPEL

Copyright © Rigmor Reumert 1972
Omslag: Poul og Rigmor Reumert som Henrik og Pernille
Trykt i A/S Modersmaalets Trykkeri, Haderslev

ISBN 87 413 8113 0

Mama, Poul og Anne Mette i Kandestederne

FØRSTE AFDELING

I

Min mor, af sine børn altid kaldet Mama, havde været skuespillerinde. Lige fra jeg var lille, har hun fortalt om sit teaterliv og ønsket jeg skulle blive det samme som hun. Kun een gang har jeg set hende optræde og da var hun over 60! Hun havde bedt sin svigersøn Poul Reumert om at sige sin mening om hendes talent. „Det vil jeg gerne," svarede Poul, „men du må være forberedt på, at jeg ikke tager det mindste hensyn. Når det gælder min kunst er jeg fuldkommen ærlig! Det manglede da også bare!"

Et par møbler blev flyttet til side, så der var en slags scene, og så satte Poul, jeg og Anne Mette os i første parket: Sofaen! Trods sine fem år var Anne Mette noget af en kender. I alt fald glødende teaterinteresseret! Så trådte Mama ind, åbenbart et offer for en voldsom lampefeber. Scenen, hun ville vise, var fra en af Schillers højspændte tragedier. Med let skælvende stemme begyndte hun, men så, – ja det var forunderligt at se, – hvordan årenes tyngde forsvandt, hvor hendes stemme lød ung, ligesom hendes bevægelser blev helt ungdommelige. Da hun sluttede, gik Poul, der, i modsætning til så mange andre svigersønner, elskede sin svigermor, hen og omfavnede og kyssede hende. „Du har et stort talent! Du kan din metier! Du er helt ægte!" Så kom også Anne Mette farende og omfavnede og kyssede sin Bedste, sin Besserum, sin Trille! Ja, hun havde mindst et dusin kælenavne til Mama.

Når jeg straks på første side præsenterer denne idyl, er grunden, at disse tre er hovedpersonerne i bogen. Jeg synes, de sidder her hos mig, som de var dengang. Jeg anser ikke mig selv for

særlig sentimental, men nu da jeg skriver dette, må jeg tørre tårer bort.

Mama var en eneste stor velsignelse for sine seks børn. Helt blottet for den besidderfølelse, der dengang plagede så mange mødre og medførte så mange konflikter. Fra første øjeblik hun fik sit barn overrakt, var hun ikke alene moderen, men kammeraten og barnets bedste ven. Alle vi børn kom til hende med vores sorger og glæder, ja med dyre hemmeligheder, som vi ikke kunne tænke os at betro nogen anden.

Den yngste af mine søskende var Victoria, og først ti år efter kom jeg til verden. Derved blev jeg noget af et enebarn, for jeg var hjemme hele dagen med Mama og Papa, mens de andre var ude. Jeg mindes aldrig at være blevet straffet. Var jeg trodsig, ulydig, uartig eller lignende, snakkede hun med mig om det. Et særligt instinkt havde hun til hurtigt at finde ud af grunden. Så fandt hun i reglen de komiske sider og karikerede min opførsel. Eller lo! Og så lo jeg med, for Mamas latter var simpelthen uimodståelig.

Hendes lyssyn og evne til at få det bedste ud af de sorger, ulykker, ærgrelser, der jo møder os alle, var helt usandsynlig. Hun var den store livskunstner. Den eneste rigtige jeg har kendt.

Jeg husker en bunke fra min barndom, men jeg tror, det mest skyldes, at mine fem søskende – der alle forkælede mig – har fortalt så meget om de storslåede og enestående bedrifter, jeg udførte. Det er så blevet til, at jeg tror nu, jeg selv har husket dem. Et ved jeg dog med sikkerhed er min egen husken, fordi mine søskende aldrig overværede det. Når de var borte til deres kursus eller andet, satte Mama sig op på forhøjningen ved vinduet (vi havde desværre ikke noget gadespejl) ved sit sybord, og jeg anbragte mig på en skammel tæt ved hende. Og mens Mama syede, tog hun fat på hele sit vældige repertoire af viser. Digte af Bellman, Heiberg, Hostrup og andre, nu helt ukendte navne. Og hun oplærte mig til at akkompagnere. Ikke på et instrument,

men med et noget ensformigt Bom, Bom, Bom, Bommelum. Nøje følgende melodien! Det har måske bevirket, at jeg altid har haft den største lethed ved at lære en vise. Jeg labbede den i mig som en kat sødmælk. Og har stadig et stort lager – ikke på plader – men i min hjernekasse.

Der var sørgelige viser, men kun „Det var en lørdag aften" fik mig til at græde. Alligevel elskede jeg at høre den. Af de muntre foretrak jeg: „Min Amanda er fra Kerteminde". Også fordi vi ofte tilbragte sommeren netop i Kerteminde. Pudsigt nok har jeg haft denne vise på mit repertoire, og den har gjort lykke både herhjemme, i Oslo, i Stockholm, endda i Paris, men jeg leverede den gang akkompagnementet på min luth!

Papa og Mama var begge fra Odense. Det medførte blandt andet at byens æresborger H. C. Andersen med sine eventyr og digte, så omtrent blev Mamas læremester! Sundhed og godt humør tillige / det er den bedste skat du kan få / Hvad er vel alverdens rige (det skal være rigdomme) kunne dit hjerte af glæde ej slå ... udtrykte hendes letfattelige livsfilosofi. Hun sang den og sine andre viser på et udpræget fynsk. Blev det kritiseret, svarede hun, at det i alt fald var bedre end Andersens. Han havde vanskeligt ved at udtale et „d" rigtigt, enten sagde han som et „s" eller som et „j". Det skaffede den følsomme, ja hudløse digter en af hans mange fortvivlelsens stunder. I et selskab deklamerede han sit digt: Det døende barn. Da barnet klapper moderens kind lød det: den er vås og dog som ild den brænder. Mojer ... Tilhørerne hulkede – af latter. Den dybt sårede digter styrtede ud og løb hjem. Først her opdagede han, at han havde glemt både sin overfrakke og høje hat.

Mama var vældig glad for at være fynbo, et væsen hun anså for langt bedre end jyde eller sjællænder. Hun illustrerede forskellen med denne historie, hun mente var sandfærdig. I alle tilfælde burde den være det. Til markedet i Sandrum ankommer med toget tre repræsentanter fra landsdelene. Jyden ser sig om, spytter og siger: „Hvor møj har ål det pøjt mon kostet?" Sjæl-

lænderen vender skråen i munden: „Hvor kan man få noget at æde?" Mens fynboen begejstret på sit dejlige syngende mål siger: „Se, der har vi danseestraden. Kom, vi skal danse." Danse elskede både Mama og jeg.

Med denne fynbo har Mama tænkt på sin Papa. Velagtet skipper Rasmussen af Odense, ejer af skonnerten „Betzy Laura". Om Mama var opkaldt efter skuden eller denne efter Mama er aldrig opklaret.

Som postskib førtes kongeligt splitflag. For Morfar gik på langfart. Ofte til så fjerne egne, at han var borte et årstid eller længere. Når det rygtedes at nu stod „Betzy Laura" ind mod Odense, strømmede venner og bekendte til for at modtage ham. Og så blev der festet. Ankre med vin trilledes hjem til hans hus. Også store pakker med alverdens herligheder. Velkomstmåltidet stod dækket. Så blev der spist og drukket og derefter danset. Musikken tog Morfar sig af og sang dertil. Folk stimlede sammen udenfor huset, og det hændte flere af dem blev budt ind. „Jo, det var en lystighed," ville H. C. Andersen sikkert have sagt.

Mormor havde været kammerjomfru hos en lensgrevinde på et af Fyns slotte. Det kom hun aldrig helt over. Hun optrådte som lensgrevinde, og det gav sig blandt andet udslag i, at hun dårligt nok kunne lave en kop the. Men det var jo den tid, hvor det at holde tjenestepige ikke var noget problem. Ved disse fester bar Mormor en silkekjole, som selv lensgrevinden ikke havde bedre. For skipper hentede det dyreste af alt dyrt fra London. Så sad Mormor stiv og fornem i stadsen, til skipper overlod klaveret til en anden musikus og bød hende op til dans. Så røg værdigheden sig en tur, for han svang hende, så skørterne susede om hovedet på hende. Men hun smilede saligt, for hun tilbad sin kavaler. Mama påstod, hun aldrig havde hørt sine forældre skændes eller blot være lidt sure på hinanden. Nå, han drog jo også på langfart.

Men så skete det, at skipper vendte hjem i en højst miserabel

tilstand. Der blev ikke festet, for han måtte straks gå til sengs. Han ville ikke have besøg af nogen – undtagen lægen og kvarterets hunde. Mormor jamrede over sine rene gulve, men det brød skipper sig ikke om. Hundene vil tale med mig, hviskede han.

Mama, der var bange for hunde, som for de fleste andre dyr, omtalte altid dette besøg som var det djævle i hundeskikkelser. Min svoger, hud- og kønslæge dr. Engelbrecht, mente, Morfar havde fået en syfilis, og sygdommens særlige lugt tiltrak hundene. Læger har jo ofte en vis fornøjelse ved at optræde kynisk, og Stoffer, som vi kaldte ham, var bestemt ikke nogen undtagelse. Jeg fik desværre aldrig sagt ham, at kyniker netop betyder: Hund. Min løsning af mysteriet har altid været, at Morfar var hundeelsker og altid, når han var hjemme, havde fodret dem.

II

Livet er altid skønt! Sådan begyndte en af Mamas viser, der dog endte med det bitre, at venskab er violet, sig mig, hvor findes det? Visen burde være sunget til Morfars gravøl, der var i den helt store stil. De tre B'er: Barnedåb, Bryllup og Begravelse konkurrerede dengang. Måske var gravøl den festligste, for gæsterne sad med en stille skjult glæde over, at det ikke var dem, der blev festet for. Mindetaler, mindeskåler skal have været talløse. Enken sad som en stenstøtte.

Et par af morfars bedste venner, der i taler havde forsikret, at alle vennerne ville slå kreds om enken, indfandt sig en ugestid efter begravelsen, for at give hende gode råd. Man blev enige om, at både hus og skib skulle sælges. Så gik der et par uger, til de kom med nogle store dokumenter: Du skal sætte dit navn her, Betzy Laura, – og det gjorde mormor. Hun anede intet om sin mands pengeforhold, men det gjorde Mama. Morfar havde bl. a. fortalt, at han ejede hus og skib kvit og frit. Da salget kun indbragte et såre beskedent beløb, gjorde hun vrøvl. Tiderne er

svære, lille Betzy Laura, og ved sådanne tvangsauktioner og salg løber der mangfoldige særlige udgifter på.

Det var en katastrofe, der straks satte Mama i gang. Hendes mor sad fuldkommen apatisk, sløv og knuget af sorg. Du skal i alt fald ikke sørge over pengene, sagde Mama, der elskede hende højt. Som så mange unge piger – hun var femten – havde hun en svaghed for teater. Vips var hun oppe hos direktøren for Odense teater og spurgte, om han kunne bruge hende. Han stirrede længe på den lille person og sagde: „Jo, jeg kan bruge dig til julenisse." Mama troede, han gjorde nar af hende, men det var alvor. Hun havde lige størrelsen til med et spring at havne i hans primadonnas skød. Mama lo. „Den latter kan også bruges!" Hun havde succes og blev engageret.

„Ved De, fru Reumert, det har altid været min store drøm at blive skuespillerinde. Jeg tror nok, jeg har talent." Det er en sætning, jeg har hørt et utal af gange, når jeg var til store selskaber. Mit svar var i reglen: „Jamen, hvorfor er De da ikke blevet det?" Og svaret herpå var også det samme: „Min familie satte sig imod det." Nu var det i reglen ikke andet end at disse damer ikke var tilfredse med at glimre i selskaber, men ville stå i lamperækkens eller spotlightets stråleglans og nyde publikums jublende bifald. Næst efter sex er forfængelighed det der aktiverer kvinder mest, var en kvindelig teaterleders mening.

F. eks. ville det have været ganske udelukket, at Mama var kommet til teatret, hvis det ikke var et pengespørgsmål. Odenses borgermadammer fandt al skuespilkunst syndig, umoralsk og deklasserende, selv om de kunne være begejstrede tilskuere.

Ingen ondskabsfuldhed om skuespillere er vist citeret så ofte som den: „Nu kommer der en skuespillertrup til byen, så tag vasketøjet ind!" Og naturligvis skulle der også tages andre forsigtighedsregler mod dette tyvagtige pak. Mama, der i de år fik et godt kendskab til sådanne tourneers tilværelse, mente påstanden var bagvaskelse. Så godt som alle skuespillere blev indkvarteret hos byens borgere, men i stedet for vasketøjet tog man skuespil-

lerne ind til sit hjerte. Også ind i spisekammeret. Mama kunne opleve til morgenkaffen at blive tvangsfodret – med andesteg. Hendes rundhed, man på den tid anså for smuk, blev anlagt i hendes omrejsende gøglertid.

Det, der plagede tiden, var ikke som nu angst, men kedsomheden. I småbyerne på Fyn var der ganske vist mere fornøjelse end andetsteds, men der var dog mange, der havde besvær med at slå tiden ihjel. En frygtelig tilstand, som får et vist perspektiv ved at det ofte var religiøse mennesker, der drømte om at leve et evigt liv. Mama, der havde sin sømandstro, som jeg også har, fik mange religiøse samtaler. En bemærkning glemte hun aldrig: „Er det sandt, hvad der står i bibelen, ja så er det jo kun godt man tror. Er det løgn, nå ja, så husk på at det at gå i kirke er omtrent vores eneste fornøjelse."

Men det var kun i særlige kredse, Mama kom ud for at drøfte sådanne ophøjede emner. De fleste ville høre nyt fra den store verden. „Hvad koster radiserne i Odense, lille Laura?" var det første spørgsmål hendes „gæstgiverske" i Fåborg stillede hende. Og så gik det videre med spørgsmål om andre priser. Ikke alene i Odense, men også i de andre byer tourneen havde besøgt. Men hvor var konen sød, og hvor hun nød at få disse oplysninger, der dagen efter blev forkyndt i kvarteret.

III

Mama sværmede for alle tiders skønneste kærlighedstragedie: Romeo og Julie. Derfor blev hendes ældste datter døbt Julie. Også jeg! Den yngste. Men dog med flere andre navne, bl. a. Rigmor, Haralda (det sidste fordrejet til Esmaralda). De mandlige skuespillere ved tourneen var ikke netop Romeo'er. Nogle af dem var ganske uromantisk ude efter hendes jomfrudom. Det var i den tid en dyst for mandfolk. Mama gik rundt i en dødelig angst. Der var dog også de, der bejlede i tugt og ære. For at få

en beskytter, gav hun sit ja til den, hun fandt mest tillidsvækkende og sympatisk. Skuespilleren Julius Hansen, som nød respekt hos alle.

Da hun fødte ham en datter (der altså blev Julie nummer et), så var min barneglade Mama lykkelig. Jeg forstår hende fuldkommen. Desværre led Hansen af tuberkulose. En sygdom, som man dengang frygtede mere end kræft nu om stunder. Ved et gæstespil i Randers, hvor Mama spillede den unge væbner Svend Trøst, var Julius Hansen meget syg. Mama vidste han lå med uret i hånden og talte minutterne til hun kom. Næppe faldt tæppet for sidste akt, før hun smed skjold, sværd og hjelm og styrtede gennem Randers' små gader. Trods Svend Trøsts brynje i dødelig angst for at blive overfaldet. Da han lå døende, nåede hun frem i det aller sidste minut og fik taget afsked med ham.

Fornuftægteskaber påstås at kunne være gode, men sjældent lykkelige. Mamas var det.

Min far, Victor Dinesen, påstod, han blev forelsket i Mama, da han så hende, leende af fuld hals, ride ned ad Munkegade i Odense. Ridehesten var et får. Det var som selve livsglæden kom ridende mod mig, sagde Papa. Når Mama senere besøgte Kandestederne var hun også bange for får og geder. De havde djævleøjne, påstod hun, men så vidt i sin angst for dyr var hun altså ikke kommet dengang.

Livsglæde var der ikke netop meget af i Papas hjem. Hans far havde som bødkersvend været på valsen. Haft en skøn ungdomstid i Sydtyskland og her truffet Fransciska. Hendes skønne stemme bedårede Farfar, der var bundmusikalsk. Hun fulgte med som hans hustru til Odense, hvor han kort efter etablerede sig som mester. Købte hus og havde mange svende på værkstedet. Han tilbad sin Fransciska, hvis spanske blod frøs i vort noget besværlige danske klima. Hun længtes mod syden og var vel stukket af, om de ikke havde fået Victor, deres eneste søn.

Wer Sorgen hat hat auch Likør. Det er visdom fra Wilhelm

Busch, den tyske Storm Petersen, der både kunne tegne og desuden skrive filosofiske tekster til. Fransciska foretrak brændevin. Sønnen blev altid sendt i byen for at købe flaskerne. Når de var tømt, skjulte han dem i haven. Når farfar så sin kone sove rusen ud, mente han troskyldigt, at dette yndige sydens barn ikke tålte klimaet og var syg.

Så en dag buser den lille søn ud med sandheden. „Mutter er baresten drukken." „Hvad siger du, dreng?" skreg faderen og smækkede ham en lussing. Men da sønnen havde vist ham brændevinsflaskerne, fik han en undskyldning. Fra den dag var der meget trist i hjemmet, dog med enkelte lyspunkter. De indtraf, når Fransciska i dagligstuen, der lå over værkstedet, sang de sange, hvormed hun i de unge dage – de glade dage – havde bedåret farfar. Han holdt sig stiv en tid, men så svømmede tårerne, og han sagde snøftende: „Nu har hun den onde lyne mig fået fat i det helt rigtige." Så stormede han op til hende. Sådan er fynboerne.

Farfars rige søster fik ondt af Victor, hentede ham til København, og behandlede ham som sin søn. Han kom på landbrugsskole og blev behandlet som skulle han arve hende. Hvad han også senere gjorde. Hun opdrog ham til kavaler! Det resulterede bl. a. i at han hver dag til middag skulle præstere den kunst at trække en flaske champagne op, skænke for sin tante, så for sig selv og hilse så elegant som muligt på sin dame. Det var, synes jeg, et vældig behageligt kursus. Det medførte også, at han anså vin for det eneste, man burde drikke, og derfor fik jeg ikke safte- eller sodavand, endsige mælk med i skolen, men en lille lommelærke med rødvin.

IV

Allerede een gang havde Victor Dinesen friet til Mama. Hun var så ung, at hun kun lo. Så snart han blev forvalter hos grev Raben på Ålholm, opsøgte han hende, men da var hun fru Julius

Hansen. Det tog han sig meget nær. Alt for sent hørte han, Mama var blevet enke. For da han opsøgte hende, havde hun fået en ny bejler. „Du er en af mine bedste venner, men mit hjerte tilhører en anden." Victor rejste tilbage til Ålholm, sagde sin stilling op og rejste til Sydamerika og blev landmåler. Hans bedste venner blev disse gauchos, som der er langt mere romantik over end de andre populære kodrenge: cowboy'erne. De lærte ham ikke netop skoleridt, men at tumle selv de vildeste heste. Det var et liv der passede ham.

Mamas bejler var Ridderen af Elefanten, fhv. konseilspræsident, overkammerherre, lensgreve Holstein-Holsteinborg, og tro ikke, at der her igen var tale om et fornuftsparti. Hun elskede ham højt. Når Mama senere som gammel kone talte om, hvem af hendes tre mænd, hun vel skulle møde i himlen, var det altid Elefantridderen, der var den udvalgte. Med sine vældige bakkenbarter synes jeg han så naragtig ud. Men ingen var så klog, ridderlig og munter som han, mente hun.

Vielsen fandt sted i London. Hvedebrødsdagene blev fortæret i Spanien, og så kørte parret omsider gennem en æresport til Holsteinborg. Han var meget afholdt her! For Mama var det såre let at optræde som grevinde, ligesom hertuginde eller dronning. Sådanne højfornemme væsener var der nok af i hendes repertoire. Hun valgte i stedet at optræde i den afdøde grevindes ånd. Hun havde været elsket af alle. Hun syntes at have været en engel. Det er en svær rolle, men Mama forsøgte det. Og blev meget populær.

Den hvide elefant er symbolet på styrke og sjælens og sindets renhed. Styrke havde hendes gemal, men hvad angår renheden? Og trofastheden? Da Mama blev frugtsommelig hændte det, når hun uventet trådte ind i gemalens arbejdsværelse, at de tunge silkegardiner bevægede sig mærkeligt. Det trækker, sagde Ridderen og fløj hen til gardinerne og trak dem tættere sammen. Også kunne det hænde, at idet hun trådte ind, blev en dør knaldet i. Spurgte hun, hvem det var, havde greven netop givet en af tje-

nerne en overhaling! Hun, der havde optrådt i så mange roller, burde have været klogere, men kærlighed gør blind.

Den meget skrivende baron Palle Rosenkrantz har i sin lille bog „Danske Jorddrotter", givet et portræt af Holstein. Det giver også et pudsigt tidsbillede fra en længst forsvunden tid.

– Når den fhv. konseilspræsident, lensgreve Holstein, Holsteinborg for en del år siden kørte gennem Østergade i nedslået landauer med kusk og tjenere med det særlige lensgrevelige liberi på bukken og med sin pragtfulde, yppige, guldhårede veninde på sin højre side, trak man nok lidt på smilebåndet af den så ubeherskede forelskelse, som lensgreven så åbenlyst stillede til skue. Men man indrømmede i sit stille sind, at det var svært, endda meget svært for en lensgreve at forsage djævelen og alle hans gerninger. Gud og hvermand vidste desuden, at dengang var vort højeste aristokrati som regel ikke anlagt for askese. Tværtimod blev det endda anset for ret godt foreneligt med adelig anstand at slå drabeligt til skaglerne....

Mamas sømandstro rummede moralske bud: man skal være hæderlig, trofast og sanddru. For så vandrede man, som Bjørnson forkyndte, på Guds veje. Det var jo ikke netop de veje, som gemalen kørte på. Da hun havde fået endelig vished om hans elskerinde, forlod hun Holsteinborg med sine to børn og flyttede til København. En sagfører blev anmodet om at ordne skilsmissen.

Han fik hurtigt ordnet, at forældreretten over sønnen blev overdraget Mama. Sagen bød overhovedet ikke på vanskeligheder, til pludselig Europas svigerforældre højst uventet henvendte sig til Mama. Holstein var nær knyttet til hoffet. De holdt meget af ham, som de fleste, der kendte ham, i øvrigt gjorde. Kongeparret mente, det ville være en skrækkelig ulykke for deres ven, om han nu giftede sig med et berygtet og syndigt kvindevæsen. Han ville nemlig, så snart skilsmissen var ovre, ægte den „pragtfulde og yppige veninde". Det kunne forhindres af Mama, hvis hun opgav at ville skilles, til ægtemandens hede elskov var dampet af.

Det var ikke netop sådan man udtrykte sig dengang, men det var i alt fald meningen. Selvfølgelig skulle skilsmissen først finde sted, når Holstein havde fundet sig en ædel, en Ridderen helt værdig hustru. Mama indvilgede. Hun var ligeglad. Så i flere år var Mama stadig gift, selv om ægteparret aldrig så hinanden.

Trods Victor Dinesen tre gange var blevet kasseret som bejler, var Mama stadig hans store kærlighed. Næppe havde han fået at vide (han havde en god ven, der holdt ham underrettet), at Mama havde forladt Holstein, før han solgte sine heste, opgav stillingen og rejste med første damper hjem. Jo, han var virkelig Mamas bedste og trofaste ven. Da mennesker, der holder af dyr, også plejer at holde af børn og forstå at omgåes dem, blev han hurtigt en anden far for Julie og Harald. Så snart det var muligt – jeg tror det først skete, da Holstein var død – giftede de sig.

V

Mit første indtryk af Papa var noget stort indhyllet i skind og med noget mærkeligt på hovedet, som gjorde ham umådelig høj. (Jeg har senere hørt, at da den første høje hat blev præsenteret i London, var der damer der faldt i afmagt, men det havde man jo let ved dengang). Jeg var kun forskrækket over, at han bar en sort kæp i hånden. Dette antræk og kæppen – den var af ibenholt og med guldhåndtag – var velhaveres obligatoriske vinterdragt. Tilværelsen er også på det område blevet lettere.

„Gisse, gå ind til din Mama og bliv klædt på," kom det fra et sted under kakkelovnsrøret, og i det samme var jeg klar over at det var Papa. Det var naturligvis dengang umuligt for en herre at hjælpe sin lille pige i tøjet, når man havde en kone og tjenestepiger til det. Nå, jeg fik tøjet på og kom ud, men blev nu inspiceret som var jeg en kadet, der skulle i audiens. En vis fornøjelse tror jeg Papa havde, når påklædningen ikke var helt i orden: en knap ikke knappet, hatten ikke anbragt som han mente

var rigtigt eller et støvlebånd ikke bundet ordentligt. Ja, endda, når jeg havde en krumme i mundvigen efter lige at have slugt en kage, så lød det: „Gisse, gå ind til din Mama og få dig vasket."

Ærgerlig gik jeg ind til Mama, der lo og rystede på hovedet. Hvad jeg hurtigt lærte at abe efter. Igen blev jeg grundigt synet af Papa, og så kunne vi spadsere afsted. Jeg indså hurtigt, at Papa ikke var så hensynsløs som andre, der var ude at spadsere med små børn. Her gik den voksne så hurtigt, at den lille ikke spadserede men styrtede afsted. I løb! Nej, min Papa forstod det bedre. Men naturligvis ærgrede han mig med sine bemærkninger: Gå udad med fødderne. Gisse, puds din næse. Pas på du ikke snubler o.s.v.

Det var ikke alene for at få frisk luft og motion, at vi spadserede. Nej, turen skulle også være belærende. Efterhånden besøgte vi alle museerne, adskillige kirker, beundrede monumenter o.s.v. Det har jeg haft megen glæde af senere. Turens højdepunkt var besøget på en eller anden cafe. Papa fik sig en sherry, jeg en kop chokolade. Når vi, hvad ofte hændte, besøgte en bankier på Højbro, hvor Papa blev modtaget som var han en storfyrste, tog vi en droske hjem.

Dejligt at køre hestevogn, allerdejligst når Papa var kusk, for så var Mama med. Køretøjet var en Dogcart. Papa sagde ikke som Lille Klaus: Hyp, hyp alle mine heste, eller lignende. Nej, han frembragte en lyd, der lød som dæmpede smæld af kastagnetter. Så tog pokker ved hestene, og det gik i skarpt trav ud ad Strandvejen. Foran Tuborg Pavillonen gjordes holdt. Vi skulle have en forfriskning. En hvidklædt tjener kom ud i en fart, så man skulle tro, han løb af med pengekassen. På usandsynlig kort tid blev der serveret tre krus øl. Mit krus var dog vistnok mindre end de andres. Så travede vi videre til Constantia, Bellevue, eller hvor Mama ønskede at indtage frokosten. Når Papa havde bestilt denne, fulgtes vi ned i stalden, for at se om krikkerne fik sig en ekstra portion havre.

Ligegyldigt hvad vi ellers fik, begyndte måltidet altid med et dusin østers til hver. Jeg elskede denne ret, som vi også fik ofte i hjemmet. Foruden familien var der i reglen et par venner af mine brødre, så jeg mindes små himmelbjerge af østers. Det lyder flot, men jeg tror egentlig ikke, det var større luksus end de vældige stege, der i reglen fulgte efter skaldyrene.

Når frokosten var færdig, pustede Mama ud, mens Papa og jeg spadserede. Ikke et træ, en blomst eller græsstrå passeredes uden belæring. Heller ikke med fugle undgik jeg spørgsmål. Puh ha! En dag standsede Papa op foran en ko og udbrød: „Du er da den dejligste bosseko, jeg længe har set." Hans store kærlighed til dyr, ja til naturen, gik da op for mig. Jeg syntes pludselig, det var morsomt at blive undervist.

Papa fortalte mig ofte om disse gauchoer, han traf på sine rideture over Pampasletten. Når de sad ved bålet, var de tilhyllet i deres ponchoer med halstørklæde, så man kun så deres skinnende øjne. Udtrykket var ikke netop venligt. Hans bedste historier var om heste. Disse så trofaste dyr, der aldrig svigtede. For eksempel havde han kun haft en hest i en ugestid, da den fik forbenene i et kaninhul og stod på hovedet sammen med ham. Den var ung og galoperede sanseløst væk fra ham. Nu skulle det netop ske, at hans ene ben var brækket, det andet forstuvet. At der skulle komme folk forbi, kunne han slet ikke regne med. Han var fuldkommen overbevist om, at nu var det ude med ham.

Papa fortalte godt, og selv om jeg hørte historien flere gange, var jeg stadig lige spændt. Hans stemmeklang syntes jeg ændrede sig når han fortalte, at ud på morgenstunden blev han vækket af noget blødt, der berørte hans ansigt. Det var hestens mule. Den ville ikke lade sin kammerat i stikken. Det tog meget lang tid, inden han kom op på ryggen af den.

Det var fuldkommen unaturligt, at denne dygtige landmand, rytter, jæger og naturelsker skulle nøjes med en lille spadseretur i byen eller en køretur ud i Nordsjælland. Det indså da også Mama, og der blev købt gård i nærheden af Korsør. Mama trive-

des ikke, hun var bange for alle dyrene. Savnede også forskrækkeligt Det kgl. og Dagmarteatret. Begge steder abonnerede de. Sikkert var de dog blevet på gården, om de havde kunnet give deres børn en god uddannelse i Korsør. Det kunne de ikke, og så flyttede de tilbage til København.

Papa var bundmusikalsk. Det var alle børnene, også de der ikke var hans. Vi fik de bedste musiklærere, der fandtes. Resultatet blev, at der mindst tre gange om ugen spilledes kvartetter og kvintetter. Sådanne hjemmekoncerter er nuomstunder forsvundet undtagen hos professionelle. I stedet for som nu ustandselig at modtage, blev de spillende udøvende, ja aktive. Jeg blev nu ikke så aktiv som de andre – jeg var for lille – men hvor jeg nød den dejlige klassiske musik.

Papa havde givet mine fem søskende en lignende undervisning som jeg havde fået, og som ældre forstod vi, at han havde været storartet. Selv Harald, der, som han senere indrømmede, var noget af en flab i sine unge år og havde kritiseret Papa, indrømmede senere, at han var langt forud for sin tid. Men der var naturligvis et „men", som der også så ofte er et „hvis". Papa var periodisk mere skinsyg end Othello. Når han rent tilfældigt blev mindet om Mamas to ægtemænd, kunne han, som han sagde: se rødt! Hansen var jo desværre et navn, han let stødte på. I en avis, på et skilt, på en varevogn o. lign. Holstein var jo sjældnere, men hans søn var i huset. Blev han for flabet, kunne han kyle ham servietten i ansigtet og forlade spisestuen. Skinsygen var grundløs, ren fantasi, men raseriet øgedes ved Mamas rolige beherskelse: „Men Victor dog!" – og hendes latter. Når striden havde nået sit højdepunkt – jeg var jo i reglen alene med dem – styrtede jeg ud på w.c. Børns evige tilflugtssted. Grædende knælede jeg ned og bønfaldt Vorherre om han dog ikke kunne hjælpe mig til at mine elskede forældre ikke skændtes så frygteligt. For så vidt blev jeg bønhørt. For de blev da altid forsonede. Og senere tog Mama hensyn til min stadige bøn: Sig aldrig Papa imod, for så bliver han så forfærdelig skrækkelig!

Disse scener medførte, at jeg meget hurtigt betragtede ægteskabet som en forbandelse og ikke en velsignelse. Så det blev til, at jeg bestemte mig til aldrig at gifte mig.

Da Harald var fyldt atten år, stod der ikke længere Harald Dinesen men grev Harald Holstein på hans breve. Det krævede en forklaring. Jeg blev noget beklemt, da jeg forstod, at min højtelskede bror nu var reduceret til halvbroder. Mama har sikkert haft forståelse heraf og ment, der skulle være en slags trøst ved at sige, om jeg ikke syntes det var morsomt, at hun havde været landets næstfineste dame. Det havde lige den modsatte virkning. Jeg blev dybt forarget over dette snobberi, og det fik hun at vide. Bemærkningen affødte, at jeg siden har næret en alt for overdreven afsky for snobberi. Noget urimeligt, for snobberi er jo et karaktertræk hos de fleste mennesker, tror jeg.

Erindringer om barndom anses for interessante. Jeg deler ikke helt denne opfattelse. Og beretninger fra skolen har bestemt kun interesse, når der findes foragtelige lærere, dumme eller ondskabsfulde.

Mine lærerinder – jeg gik i frøken Jespersens skole – var ingen af delene. De var vældig søde. Nu hjalp det vist, at jeg straks blev duks og fortsatte det i et par år. Efterhånden kravlede jeg langsomt og sikkert ned ved siden af fuksen. Men også dette tog mine lærerinder meget fint: „Vi vidste alle, at du var en lille kunstnersjæl," forklarede frøken Jespersen mig, da jeg forlod skolen.

Det var også pænt af kammeraterne, at de tilgav mig min duksestilling. Vi nød tilsammen min medbragte rødvin, og jeg underviste dem i at synge viser. Den foretrukne handlede om en rædsom arrig papegøje. Refrænet var en skingrende ørebedøvende latter.

VI

For nogle år siden hørtes begrebet „dramatiske lege" og dermed kom dukketeatret igen til ære. Men konkurrere med jetflyvere, bang-bang-pistoler, film, TV og radiounderholdning kan dette legetøj sikkert ikke. Men dengang i min barndom var både drenge og piger lykkelige over at være teaterejere. Her var ingen pengekriser, intet vrøvl med personalet, heller ikke med publikum, for det var tvangsindlagt. Carlo lavede dekorationerne og klippede eller skar de optrædende ud i pap. Betzy sørgede for kostumer, Victoria skrev og Harald komponerede scenemusik. Selvfølgelig spillede vi også det gængse repertoire. Det var vidunderligt, til jeg en dag fandt ud af, at det selv at optræde var som vin mod vand.

Min kære veninde Mabels mor var Anna Norrie. „Den guddommelige" føjede man ofte til. For ingen havde været så vidunderlig som Anna i Offenbachs „Den skønne Helene". Uden egentlig at være en skønhed, men dejlig og propfuld af det man den gang kaldte It! Jeg tilbragte flere sommerferier hos hende og William Norrie, senere chef for Det kgl. Teater. Tante Annas kostumer, parykker og teaterrekvisitter stod til Mabels og min disposition. Vi opførte en scene af Elverhøj. Hun klappede begejstret, Norrie ytrede noget om, at Elverhøj jo ikke spillede blandt indianere. Det var sminkningen, det var galt med. Hans forsøg på at blande sig i instruktionen afviste vi. Og da han en dag næsten bønfaldende sagde: „Kunne du Babs og du Gisse ikke lade være med at spise så forfærdeligt, for I bliver så tykke og grimme," stormede vi leende ud til Anna og råbte op om, at nu undte onkel William os ikke engang maden. Så opgav han sine reformforsøg.

Jeg var noget forelsket i ham, men det var intet mod den stormende kærlighed, jeg følte for tante Anna. Hun hørte dybt alvorligt på mine viser, og så sang hun sine viser for os. Det var noget

andet end Mamas repertoire. Mange af dem var vildt melodramatiske som f. eks. La Glu: En sadistisk pige, der får sin elsker til at bringe hende hans moders hjerte. Da han med dette i hænderne styrter af sted, snubler han og taber hjertet. Det ruller hen ad stenbroen, og da han samler det op, hører han moderen hviske: Stødte du dig, min elskede søn?

Vi gyste, for så at le os fordærvet, når hun bagefter sang: Min mand, han ligger for døden! Oh Gud, hav tak og evig pris. Hendes repertoire var overvældende, men altid sluttede det med hendes kendingsmelodi: Kärlek måste man ha, om så aldrig så litet ... Dengang vidste alverden, at sangen er fra „Den skønne Helene", som nu de fleste ved, at Marlenes: Ich bin vom Kopf bis Fuss o.s.v. stammer fra filmen, den triste, kyniske „Den blå Engel".

Disse to viser er så forskellige, som Paris og Berlin. Jeg har altid afskyet Berlin.

Anna Norries visekunst var i alle regnbuens farver. Ja, udtryk for hele den menneskelige følelsesskala. Jubel, glæde, tristhed, dyb sorg, had og kærlighed i alle vekslende nuancer. Marlene synger sine sange som til en preussisk march. Misforstå mig ikke. Hun er stor på sin måde. Også som krukke! Krukke var det Anna sidst af alt var.

Anna mente visekunst er det sværeste af alt. Her har man ingen støtte af samspil, af dekoration, belysning etc. Man har ganske vist musik. I virkeligheden betyder den såre lidt. Visesangersken må først og fremmest eje en personlighed. (I nogle år var Anna meget interesseret i teosofi og benyttede udtryk som astrallegeme, aura o.a.). Hun havde et kæmperepertoire af folkeviser fra alle lande. Desuden fik hun Frödings sange sat i musik.

Kærlighed må man have, om så aldrig så lidet, var også hendes livssang i privatlivet. Jeg blev noget forbløffet, da hun en dag i en samtale om kærligheden leende erklærede, at „når jeg har lust, taer jag meg en kar." Og så – „når jeg är trött!" Gestus! Onkel William var den „kar" hun beholdt længst. De skiltes –

som de fleste skuespillere – yderst agtværdigt. Men Mabel led meget. Det var svært snart at være hjemme hos Papa i København, snart hos Mama i Stockholm.

Da Anna fyldte 80 år fik hun i fødselsdagsgave fra den svenske stat 100.000 kroner. Hun blev hyldet som visens og operettens udvalgte dronning. (Dengang virkede sådanne titulaturer ikke så banalt som nu). Ved den store fest sad hun for enden af bordet. Dog uden dronningemine! Da de mange telegrammer blev læst op, nikkede hun og sagde værdigt og smukt: „Jo, jeg takker." Når det var en af de „forhenværende", der priste hende, lød det fra hende: „Jo, jeg takker særdeles." Men til en af disse forhenværendes telegram – det var i alt fald ikke fra Norrie – sagde hun noget mindre behersket: „Ja, honom räknar jag nu inte med!" Da alle gæsterne brast i latter, så hun forundret på dem og spurgte lavmælt sin bordkavaler: „Hvad i helvete skratter dom af?"

VI

Anna var den første, der professionelt gav mig timer. Lærte mig en mængde yderst praktiske ting. Talent kan jeg ikke lære dig, Risse. Det har du. Vi må forsøge at finde frem til, hvordan det udvikles bedst. Da hun rejste til Stockholm, blev Olivia, der havde været gift med Jacob Jacobsen, fru Norrie, min lærerinde. Afløst af Poul Nielsen, kaldet Poul Nellike. Foruden at være kgl. skuespiller satte han i scene og skrev lystspil.

Maxwell Anderson forsikrer i sin bog: „Min tro på teatret", at teatret er en religiøs institution, viet lutringen af menneskeånden. Den karakteristik var den samme som Mama og andre elskere af teatret brugte mange år tidligere. Blot kaldte de teatret Tempel og skuespillerne for tempelpræster.

Da Emil Poulsen tog sin afsked fra Det kgl. Teater, fremsagde han et digt skrevet af Holger Drachmann: „Stærk er den vin ved

guders gæstebud / hvoraf der drypper dråber ned til jorden – –." Digtet endte med en tak til den store mester for hans „tempeltjeneste i kunstens hjem." Allerede dengang var der dem, som tog sig et billigt grin. Selv har jeg altid urokkeligt troet på teatrets store mission.

Poul Nellike skulle altså uddanne mig til vordende præstinde. „Forfængelig som en skuespiller," var en replik i Gunnar Heibergs „Balkonen" (titlen ofte ændret til Balkongen eller Balkonen). Nå, forfængelig er jo de fleste, trøstede vi os med, selv om det regnes for en dødssynd. Nej, behagesyg som en skuespiller var rigtigt. For det var klart, at skuespilleren – ligesom i øvrigt politikeren – må behage. Uden publikum må begge give op. Johannes Poulsen, der sammen med Poul Reumert repræsenterede de unge stærke sceneløver, udslyngede til pressens og publikums forargelse, at skuespillernes metier var *sale:* d.v.s beskidt. Sådan havde tidens største skuespillerinde Eleonora Duse udtalt sig. For vi skuespillere var ofre for publikums, vore direktørers smag – og økonomi! Hvad nyttede det om man kunne spille Romeo fuldkommen som 20-årig, når man først fik chancen dertil som 60-årig. Skuespilleren kan ikke gemme sin kunstpræstation til bedre tider. Som digteren kan med sine digte, maleren med sine malerier, billedhuggeren med sin skulptur. Hans kunst tilhører nuet. Når tæppet falder sidste gang, er det for ham som sol går ned og skyggen forsvinder. Han lades tilbage i mulmet. Poul Nellike citerede Schillers ord: „For skuespillerne fletter eftertiden ingen kranse." Nu kan man sige, at filmen bevarer dog et indtryk af de skuespillere, der har filmet. Men i alt fald mente både Poul Reumert og Johannes Poulsen det nærmest ville give et falsk billede. De var nu også begge temmelig uheldige. Navnlig Poul Reumert. Hans styrke var replikken, og den kunst trives nu bedst på teatret.

Med en let variation kunne man på den tid, jeg skulle aflægge prøve, synge den gamle vise: Den gang jeg var pige, var der skuespillere til. De var da hele byens kæledægger. Man købte de-

res fotografier, ligesom postkort med deres billeder. Ja selv kager smagte bedre, når de blev opkaldt efter populære skuespillere.

En dag, da jeg kom hjem fra en time, fandt jeg Papa vandrende rastløs frem og tilbage i dagligstuen, og som det nu hedder: Fuldstændig forkert i ansigtet. Der havde sikkert været en stormende scene, tænkte jeg, og skyndte mig ind på mit værelse. Kort efter kom Mama. Jo, der var sket det, at den venlige bankier på Højbro havde formøblet hele Papas formue! Også Mamas! Især dette tog Papa sig forfærdeligt nær.

Her viste Mama sig som en af disse hverdagens heltinder, hvis bedrifter kun kendes af familien. Aldrig, ja virkelig aldrig, kom hun med et bebrejdende ord til Papa eller klagede over, at nu var vi bundfattige. Nej, i stedet udfoldede hun en uhyre aktivitet. Sagde lejligheden op, så vi kunne flytte ud til Julie, der nu var enke og boede i en villa i Hellerup. Hun påtog sig syning, havde pensionærer, og da Harald, der var blevet direktør for Svensk Kuglelejefabrik, skaffede Papa et job som inkassator, så klarede vi os nogenlunde. Selv var jeg lykkelig over den såkaldte katastrofe. For fra nu af holdt skænderierne mellem Papa og Mama op. Det var en ubeskrivelig lettelse.

Jeg havde en yndig tid. Julies datter, min niece Dagny, var så omtrent af samme alder som jeg. Vi var bedste veninder, som det hedder, og havde det vældig sjovt i hendes klike. De, der tilhørte kliken, fik ændret deres navn. Mit Dinesen blev ændret til Smilesen. Jo, nu da alt var så fredeligt hjemme, var jeg helt overstadig af glæde.

VII

Prøverne til Det kgl's elevskole former sig vist altid så nogenlunde ens. Man har nerver på. Nervøsiteten vokser, når stikreplikkerne gives sløvt og monotont. Det gjorde de dengang og gør det vist stadig. I det tomme teater – der er kun dommerne

– er det som replikken helt forsvinder. Jeg bed tænderne sammen, hvad vist ikke er så godt. Nå, blev jeg kasseret, skulle der ikke prøves endnu en gang. Så ville jeg studere. Der foresvævede mig noget om at blive børnelæge.

Der lød et tak nede fra tilskuersalen. Lidt træt, syntes jeg, og kan man beruses af en fiasko, var jeg det. Jeg vaklede ud. Jeg sagde til Mama, jeg var dumpet, men denne ukuelige optimist mente, jeg kunne da vente, til jeg vidste det bestemt. Det blev en temmelig lang ventetid, hvor vi ofte kiggede i postkassen. En dag lå brevet der. Jeg lod Mama læse det. „Du er antaget, lille Risse," sagde hun kort efter med halvkvalt stemme. Jeg besvimede! For første gang og endnu sidste gang i mit liv. „Det vil blive mit lykkeligste øjeblik," sagde Mama, „når jeg ser dig træde frem på Det kgl's scene." For provinsens skuespillere var det at stå på Det kgl's scene noget i retning af at betræde hellig jord for en troende pilgrim.

Det var lidt af en skuffelse, når jeg, der ofte var gået ind ad hovedindgangen til den pompøse vestibule, så hvor miserabel indgangen var for tempelpræsterne og præstinderne. Nå, det var jo så temmelig ligegyldigt. Jeg skulle ikke andet på teatret end at se mig om, og det syntes portneren, der udøvede en skrap kontrol, var meget fornuftigt. Straks da jeg gik op af trappen, mødte jeg et par ældre skuespillere. Poul Nellike havde instrueret mig om, at sådanne personer skulle hilses med en dyb nejen. Jeg kniksede og kniksede. Jo, det var sandt, hvad han havde sagt: Elever regner man ikke med.

Jeg smuttede ind på scenen, hvor jeg havde gennemgået mine første kvaler. Den var tom. Det var Europas, vist nok Verdens største scenegulv, af skuespillerne kaldet Lammefælleden. Helst burde man være forsynet med en råber. Mellem rampen og første række – vi sad altid på tredje – var orkestergraven. Ikke en grav, men en bred kanal. Over denne skulle min spæde stemme først flyve og så videre helt op til øverste galleri. Helt usandsynligt!

Af kulissernes lim, af kostumernes kamferduft, af sminke, ma-

stiks, støv og andre sælsomme ingredienser udvikledes den af skuespilleren så højt elskede teaterlugt. Jeg foretrak cirkusduften! Det varede dog ikke længe.

Der blev tændt lys, og jeg skyndte mig ud. Hvad kunne jeg ikke risikere? „En elev er intet! Husk det!" Jeg åbnede en dør og så mig forvirret om. Værelsets vægge var dækket af malerier af store skuespillere. Jeg var i skuespillerfoyer'en, berømt for dens portrætsamling af afdøde skuespillere ved teatret.

Der hænger Marstrands portræt af fru Heiberg. Det havde Mama i kopi. Jeg har aldrig syntes om hende. Gud forlade min synd. Lykken har forelsket sig i hende, forsikrede Søren Kierkegaard, og hendes mor, værtshusholdersken, påstod at hendes Louise ikke var noget menneske men en gudinde. Hun blev hyldet som en dronning – for den rigtige dronning (omend til venstre hånd) var den Louise, „der steg fra dybet, bedækket med et folks foragt." Sådan sang man om grevinde Danner, og det skal have glædet Johanne Louise. Egentlig kom fru Heiberg fra et tarveligere hjem end Louise Rasmussen. „Kunsten begynder i dyrehavsbod, blandt gøglere dens moder, den fødtes til live i en kælderhals o.s.v.," skrev Drachmann ved fru Heibergs død.

Ikke langt fra fru Heibergs portræt hænger Michael Wiehes. Den største skuespiller, jeg har set, forsikrede Henrik Ibsen. Wiehe lignede Tordenskjolds portræt på tændstikæskerne. Fru Heiberg elskede ham, men han elskede kun sin kone. Det er den meget gamle Geschichte, som Heine har digtet så uforglemmeligt om. Men når de optrådte sammen i kærlighedsscener på teatret – og det skete ofte – skal de have nået det sublime! „Vi tugtes ofte af en usigelig kærlighed," skriver fru Heiberg. Her på scenen gav digterne hende ordene.

Et fotografi af Rosenkildes portræt havde Mama også i sit album. Han var pebersvend, og en dag forærede han sin gamle husholderske en fribillet. Hun havde aldrig været i teatret, så da han kom hjem, spurgte han hende, hvad hun syntes om det? Hun brast i gråd og svarede: „Jeg havde da aldrig troet, at herren

skulle gøre sig sådan til nar." Rosenkilde spillede en Holbergrolle.

Allerede som helt lille pige fik jeg af Mama fortalt om disse store skuespillere. Og det var en forudsætning på elevskolen, at man vidste besked om de fleste skuespillere, helt tilbage til Holberg. Nu møder jeg ofte skuespilelever, der ikke engang har hørt om Emil og Olaf Poulsen. Det er vist noget specielt? Mon ikke en vordende billedhugger kender Thorvaldsen, en musiker Niels W. Gade, en forfatter Holberg? Og kender deres liv?

VIII

Skuespilleren Gjelstrup er portrætteret med en maske i sin hånd. En herlig kontrast til hans så levende ansigt. Det gav Johannes Poulsen idéen til at portrætteres med sin rolle som Henrik VIII, senere fulgte Poul Reumert den samme ide. Hans rolle er Volpone. De tre portrætter er noget for sig. Alle de andre er så omtrent malet på den noget trivielle facon.

Gennem tiderne har der aldrig været rejst statuer for skuespillere, hvor beundrede de end har været. Tænk om vor store billedhugger Kai Nielsen (se hans skulptur på Blågårdsplads) havde fået bestilling på at modellere et monument af Olaf Poulsen i hans komiske roller. Ville det ikke passe godt i vores muntre hovedstad? Nu, hvor det er anset for skamløst at give et stykke skulptur et menneskeligt træk, kan denne ide vist ikke gennemføres. Man ville smæde værket, kalde det panoptikon-figurer eller lignende. Hugge hovederne af, som man har hugget hovedet af den lille havfrue, som for resten er et portræt af den yndige danserinde Ellen Price. Men det fortæller turistførerne mig bekendt intet om.

Min første visit i skuespillerfoyer'en endte, da en sød ældre dame trådte ind. Da hun fik at vide, jeg var elev, bemærkede

hun, det ikke var tilladt elever at komme herind, men hende generede det ikke. Det var fru Hennings!

Jeg kniksede og forsvandt. Fra orkestergraven stormede nu toner fra alverdens instrumenter. På scenen stod operaens personale med ryggen til mig. Der holdtes prøve. Efter en sødmefyldt duet faldt koret ind. UHA! Jeg listede mig bort, passerede døre til garderober, hvor jeg hørte skuespillerne recitere. Nu standsede jeg ved lyden af svære bump til noget brystsygt klaverspil. Det var balletten, der øvede sig. En ganske primitiv følelse af lykke overvældede mig. Jeg var i et drømmehus og hørte til der. Når man kun er 17 år, så er det let at føle sig lykkelig.

Talte man som min lærer Jerndorff var man dannet – og dannet var der mange der gerne ville være – dengang. Jerndorff var ikke alene kgl. skuespiller, men også kgl. vogter, vejer og måler af modersmålet. Hørte han det sprog, der ofte tales i radio og TV, ville han utvivlsomt briste i gråd. Han blev let rørt, mild, blid og noget feminin som han var. Ved en generalprøve havde han replikken: „Jeg var den gladeste af alle glade." Derefter hørtes fra tilskuerpladserne: „Ja, og du er den fladeste af alle flade!" Det var Olaf Poulsens ondskabsfulde kommentar. Mindede Olaf om en saftig, rød oksesteg, kom man til at tænke på en sart mimose, en følsom blomst, når det gjaldt Jerndorff. Det var vist forkert, men skyldtes visse anekdoter, der verserede om ham blandt eleverne.

Mens jeg ikke lærte noget videre hos Jerndorff, var det modsatte tilfældet med Karl Mantzius; dr. phil. på en afhandling om Shakespeares teater. Desuden forfatter til en teaterhistorie, der beskæftiger sig med udlandet, men gedulgt langer ud efter vore hjemlige forhold. Han var intelligent, overlegen, ironisk, vittig og skarp som en ragekniv. Frygtet af nogle, beundret af de fleste for sit store talent som skuespiller og sceneinstruktør.

Præcis på sekundet mødte han til timen. Vi fandt ham alt for elegant påklædt. Herregud, vi var da alle gøglere for herren. Hans høje hat sad lidt på snur. Sådan sad nemlig kong Frederiks

og dennes broder Georgs. Han undskyldte sig med, at han beholdt hatten på, mulig var der en blandt os, der havde bemærket, at han ikke havde et hår på skallen til at varme. Det lo vi af. Hvad han ignorerede. Så holdt han et lille foredrag om, hvad vi kunne vente os. Stemmen var noget nasal, ordene præcise, pointerende og særdeles tydelige.

Fra den italienske commedia del'arte havde han hentet en af sine undervisningsmetoder, der virkede omtrent som eksperimentalteater. Han opridsede en handling med forskellige personer og nu var pointen, at vi selv skulle „digte" replikkerne. Det sværeste var at beherske sin latter, så idiotisk virkede de fleste replikker. Hans kritik var skarp. Hårdest når eleven forvekslede følelser med føleri.

Han gik for at være iskold, men det var komediespil. Hans stenhjerte var blødt som smør. Som chef overvældede han mig ved at give mig ikke alene et skuespiller- men også et operalegat. Jeg blev overstrømmende glad, for der var netop uhyre pengemangel hjemme. Da jeg takkede, tabte han sit „ansigt", sin sædvanlige maske, og fik tårer i øjnene.

Som chef skabte han teatrets såkaldte gyldne tid. Aldrig senere overtruffet! Han havde også succes som oversætter, som sceneinstruktør og som skuespiller. Det var naturligvis for visse ikke til at bære. Der rejstes et forargelsens skrig, da han i en sæson havde været på brædderne 188 gange. Men der var ikke rigtig bund i det angreb, for ingen kunne spille rollerne bedre. Og ingen „trak" som han. Altid var huset fuldt. Alt var udsolgt, ofte til forhøjede priser. Og det betød sandelig noget. Økonomien var det vigtigste for ministeriet, hvorunder teatret hørte.

Fru Heiberg påstod skuespillerne er som et kobbel hunde, der bestandig snerrer af hinanden, anfalder og bider hinanden. Men så snart de får øje på et ædelt vildt, slipper de hinanden for i forening og god forståelse samlede at angribe dette. Mantzius fik samme skæbne som Harald Lander. Giftige rygter udbredtes. Nepotisme – skrækkelig misbrug af magten – åh Gud, også pige-

historier! Ondsindet sladder og pjat var det. Mantzius kunne med lethed have slået angrebet ned, men det var han for fornem til.

Hans far, Kristian Mantzius, havde også taget sin afsked. I forargelse over at chefen fandt Hostrups komedier for ringe til at spilles på Det kgl. Jeg tror det glædede sønnen at følge sin far.

Men han kom ikke i nød som denne. Gæsteoptræden og store filmroller blev ham stadig tilbudt. Jeg var hans partnerske i en af filmene, og han var lykkelig ved at være en fri mand.

IX

Mantzius påstod, at tre anekdoter var nok til at give et portræt af et menneske. Det vil jeg håbe, når jeg nu forsøger at skildre Olaf Poulsen.

Af alle ved Det kgl. kaldt onkel Olaf. Sådan nogen rigtig juleonkel var han nu ikke! Mangfoldige har forsøgt at karakterisere ham, og den kloge, dejlige Asta Nielsen ramte plet, når hun kaldte ham, (der også var hendes lærer) „en vulkan i udbrud, der forvandler alt omkring sig til sten og aske." Men denne naturkraft optrådte også undertiden som et meget lille menneske, intrigant, smålig og ondskabsfuld. Både legemligt og åndeligt var han modsat broderen Emil. Dennes søn Adam har i sine memoirer fortalt årsagen. Emil var en naturlig søn – dumt udtryk, for så må andre børn være unaturlige – af grev Danneskjold: Overpostmesteren. (Når vore postbude bærer røde frakker skyldtes det, at grevens tjenere bar dette liberi). Olafs far var postbud Hans Poulsen gift med oldfruen på Gisselfeld. Senere boede parret i Danneskjolds hus i Amaliegade. Da Emil blev myndig, fik han udbetalt 40.000 rigsdaler der nu vel svarer til ca. 300.000 kroner. Den otte år yngre Olaf var en smule bange for halvbroderen, med hvem han debuterede i Holbergs Erasmus Montanus. Adam var Olaf fjendtlig indstillet mod. Men naturligvis

kunne han ikke modstå Johannes, lykkens yndling ved teatret, der også tilbad sin onkel grænseløst.

Olaf holdt meget af Elith og betragtede nærmest Poul som sin søn. Poul var ham megen tak skyldig, for det var Olaf, der havde foreslået ham at give fanden i elevskolen og tage et engagement ved Folketeatret. Men heller ikke overfor „sin allerbedste ven" Elith kunne Olaf styre sig. En dag under en prøve, karikerede han ondskabsfuldt Elith. Poul styrtede frem mod Olaf med knyttede hænder, hvad der fik Olaf til usandsynlig hurtigt at retirere mod baggrunden, jamrende: „Jamen, min kære dreng, Elith ville da more sig." Så gav han en undskyldning, og de blev forsonede. Kort efter kunne Olaf så vise en karikatur af Poul som voldsmand! Poul morede sig overdådigt! Han var i øvrigt overbevist om, at der ikke i verden fandtes en skuespiller så genial som Olaf.

Onkel Olaf havde et trøsterigt forhold til de våde varer, særlig et specielt bryg kaldet dueunger: halvt whisky, halvt caloric i ølglas.

Henrik Malberg, der arvede flere af hans roller og dermed også kostumer (de stammer ofte fra Holberg-tiden), påstod, at duften fra disse virkede helt berusende. Det risikable var, at Olaf ofte på vinstuer inviterede de unge skuespillere til sit bord. At de følte sig dybt beæret, var selvfølgeligt. Også at de var glade for at blive budt på dueunger og lignende stærke sager. Det blev skæbnesvangert for et par af disse unge. Ansvarsbevidste, nøgterne kolleger fandt med rette, at det var umoralsk og samvittighedsløst. Da Olaf i en Holberg-komedie spillede sammen med Jonna Neiiendam, og de i pausen kom bag kulisserne, satte hun sig resolut på en trækasse. „Ved du hvad det betyder, Olaf?" Hans hurtige hjerne var straks klar over at det betød: En på kassen, og så ville der vanke en moralprædiken. Adræt satte han sig på hendes skød. „Ved du hvad det betyder, Jonna?" Det vidste hun ikke. „En på tæven," var svaret. Så opgav Jonna at optræde som moralprædikant.

Ved en generalprøve pegede han på en af de optrædende og spurgte dybt forundret: „Hvem i alverden er dog den mand, der går der?" „Jamen, det er jo skuespilleren Thorkild Roose," oplyser en velmenende sidemand. Olafs ansigt får et fortænkt, grublende udtryk. „Roose, Roose, har aldrig hørt det navn." „Umuligt, hr. Poulsen, hr. Roose har jo snart i en halv snes år spillet komedie her på teatret." „Spillet komedie? Umuligt." Olaf ryster heftigt på hovedet. „Ganske umuligt. For så måtte jeg have lagt mærke til ham."

Sådanne ondskabsfuldheder blev inden døre, men da han på en vinstue havde kopieret den kendte etatsråd Gamel's stammen, lo hele København. Etatsråden anmeldte Olaf for ærekrænkelse, men da Olaf i retten skulle svare på dommerens spørgsmål, stammede han så rent forskrækkeligt. Dommeren sagde sagtmodigt, at mange gange havde han i teatret beundret hr. Poulsens kunst, men aldrig observeret, at hr. Poulsen stammede: „JJJaaa mememen derrr spil spil spil jjjeg kokokomemedie." Alle lo, også den krænkede etatsråd, der oven i købet sluttede evigt venskab med Olaf. Han var nemlig også en original.

X

Olaf havde et helbred og en styrke som en bamse, men når det gjaldt hans arbejde på elevskolen, meldte han sig ofte syg. Derimod aldrig til teatertjeneste, for her fik han, som alle de ældre skuespillere, en ekstra skilling, kaldet feu. Olaf trængte til penge, ganske naturligt, for han havde 12 børn. Som lærer ved elevskolen havde han fast gage.

Det var skik, at vi havde en „spejder" siddende oppe i vinduet og melde hans ankomst. Så han Olaf, var det første spørgsmål: Hvad tegner det til i dag? Det var let at se, for enten lignede han den tragiske maske eller den komiske. Var det den sidstnævnte, trådte han ind smilende: Goddag, goddag, kære børn. Så blev

vi ophøjede til hans kammerater omtrent. Lignede han den tragiske maske, trådte han ind uden at hilse. Han gloede på os, som var han uforvarende kommet ind i en dårekiste. Efter et kort nik spurgte han med forpint stemme, hvad vi så havde for til i dag. Begynd så, kommanderede han efter oplysningen. Da en eller to elever trådte op på den lille rampe, så han nærmest forskrækket på dem. For derefter, så snart han havde hørt de første replikker, med et udtryk af rædsel at skjule sit åsyn under jakken, hvis venstre side han trak op.

Det var ikke netop opmuntrende. Men det samme kunne også hænde, når han var i godt humør. Han led som musikeren kan lide, når han hører falske toner. For Olaf var vore forlorne betoninger en gru. Jeg har oplevet det samme med Poul, at han ved generalprøver skar de frygteligste ansigter. Jeg puffede da til ham: „Lad dog være!" Han så fuldkommen forbløffet på mig og anede ikke, at han havde givet udtryk for sine lidelser. Så passede han på i længere tid, til han pludselig stønnede. Højt. Også det bemærkede han ikke.

Når Olaf var i det triste sortseende humør, varede timen ikke længe. Højst et kvarter. Han satte sin brede kunstnerhat dybt ned over panden og mumlede et farvel, undertiden med tilføjelsen: „I skal nok allesammen blive store, dejlige kunstnere. Vær overbevist om det!" Stemmen lød ikke behagelig, og han efterlod en flok noget sørgmuntre elever. Vi beundrede ham som ingen anden og elskede ham højt. Selv når han havde pint os så vi næsten var på selvmordets rand.

Vi tilgav ham alt. F.eks. da han indtrængende bad os om at besøge ham i Fredensborg. „Mille, min dejlige kone, I ved, glæder sig sådan." Vi glædede os alle, som de børn vi jo stadig var. Da vi drejede ned til vejen, hvor vi kunne se hans villa, stod han ved gærdet og snakkede med naboen. Pludselig afbrød han samtalen og styrtede ind i huset. Der var de, der troede, han nu forberedte en festlig modtagelse. Jeg havde mine bange anelser. Og de slog til. Da vi ringede på, åbnede en pige døren. Hr.

Poulsen var desværre ikke hjemme. Dybt skuffede sjokkede vi ned til jernbanen. Udgiften til billetterne havde ikke været let at klare for flere af os.

Da vi så traf ham senere, var han rent ud sagt dybt fortvivlet over ikke at have kunnet modtage os. Majestæten på slottet havde ladet ham tilsige – så I forstår nok, kære børn. Og så futtede han et helt festfyrværkeri af vittigheder af til ære for os. Vi jublede taknemligt.

Det var vist den dag, vi havde en uforglemmelig oplevelse: „Nå, hvad har vi så for, mine kære børn?" Jo, det var Henrik og Pernille. „Vil du, kære Hugo Bruun, vise mig, hvad du har fået ud af denne listige krabat?" Det ville Hugo gerne, så han stiger op på scenen og går bag skærmbrættet, der markerer en dør. Han skal præstere det svære at komme ind, leende af fuld hals. Det gør han, og vi synes alle, Hugo klarede sig vældig fint. Mesteren delte ikke vor mening. Om igen, min søe dreng. Og den søe dreng måtte om og om og om igen. „Det skal jo være måååååarsomt, ikke Hugo. Man skal jo ikke tro, du græder? Vel? Kan du da ikke forstå, at denne Henrik ikke er en tørvetriller ... o.s.v."

Vi blev efterhånden forbitrede. Det var jo det værste dyrplageri. Hugo havde virkelig været god et par gange. Nu efterhånden blev hans Hi–Hi–Hi–Ho–Ho–Ho–Ha–Ha–Ha– svagere. Det var da klart, når det gentages og gentages.

„Nej, nej, min søe ven, det går ikke. Slet ikke. Nu skal jeg!" Olaf havde denne adræthed, som er så forbavsende hos tykke mænd. Hurtigt er han oppe bag skærmbrættet, og vi hører en dæmpet latter. Alle er vi enige om, vi ikke vil lade os overvælde, for Hugo var god. Nu er Olaf kommet frem på den lille scene. Han hiver efter sit vejr. Klart, denne Henrik er jo ikke en rolle for en gammel skuespiller. Hans latter lyder anstrengt, forloren, en rigtig teaterlatter. Hugo var da langt bedre, tænker jeg og brister næsten i det samme i latter. Fuldkommen umuligt at forklare, hvorfor jeg blev revet med – at vi alle blev revet med – ja nogle lå endda hulkende af latter hen over stolene. Pludselig

standser han. Kører rundt med et malpropert lommetørklæde i det sveddryppende ansigt og siger: „Det bedste ved det, søe børn, er at jeg ikke føler noget." Jeg har ofte tænkt på, hvad han nu mente. Var det en demonstration mod Mantzius, der fremhævede, at en skuespiller bør stå ved siden af sin rolle, være kunstskuespiller, som det hedder. Modsat naturskuespiller, der gennemlever sin rolle, en type som Olaf hørte til. Nu ville han nyde den triumf, at han mestrede begge typer.

Han lærte os en del af fagets hemmelighed, også troen på arbejdets velsignelse. Selv havde han i sytten år til den mindste detalje kopieret Phister i de roller, som han arvede efter ham. Blot en replik ændrede betoning, eller han ikke nøjagtigt havde den samme gestus, var mester, som han kaldte Phister, efter ham. Hvad bilder knægten sig ind? Nu om stunder, hvor man hæger om elevernes dyrebare personlighed, er det den rene galimatias.

En ganske kort tid blev vi undervist af Johannes Nielsen. Man regnede ham ikke rigtigt for skuespiller. Han kunne ikke synge, ikke danse, ikke udtrykke sig mimisk, og replikkerne sad ikke for godt. Åbenhjertig som han var, erkendte han dette. Jeg føler, når jeg læser en rolle, en hel, hel mængde, men jeg kan fanden gale mig ikke finde udtryk for det.

Han var søn af en højskolelærer, og det formentes at han skulle bringe bondelandet ind til hovedstaden. Duften af solvarmet muld, græs og modnet korn, altså Jeppe Åkjærs poesi. Blandt skuespillere, der lagde vægt på at de var kgl. embedsmænd (og det var der flere der gjorde), blev han betragtet som en stud. Han kunne også brøle gevaldigt op, når han satte i scene. „Hold da for satan op, ellers bliver jeg også tosset," skreg en fortvivlet skuespiller til ham. Hans forråd af blomstrende eder var så overvældende, at vi engang spurgte ham, om højskolen lå i Tyrkiet, for han bandede jo som en tyrk. Det lo han meget af. Jeg holdt meget af ham. Han var god, ærlig og fuldkommen usnobbet, også som chef.

En paladsrevolution, som det hed så melodramatisk, fjernede

ham fra stillingen. Blåøjet idealist som han var, havde han ikke betinget sig pension, da han blev engageret. Nu stod han pludselig eksistensløs. Så fik han det, han bittert kaldte en halv lirekasse. En biografbevilling, som skulle deles med Oda Nielsen. Storartet! Men begge satte penge til. For Johannes Nielsens vedkommende alt, hvad han havde sparet sammen. Hans sidste år blev dybt tragiske.

XI

Jeg havde været en uges tid ved teatret, så præsenterede Poul Reumert sig med et stift buk, som var han receptionschef. Johannes Poulsen derimod hilste på mig, som havde vi delt vugge sammen. Nå, så ville han vel have vidst, at jeg *ikke* var i familie med de berømte Dinesen. Det skuffede ham, kunne jeg se. Han havde af og til et anfald af snobberi, men det tilgav man ham, som alt andet. Hvorfor nu det? Jo, for man følte straks, at Johannes var en katalysator – et af vor tids modeord – der opløste alle de hårde, smålige og lignende negative egenskaber. Selv de sure forsøgte at blive søde, de uelskværdige elskværdige, de ondskabsfulde gode. Det skyldtes, at han var født med et hjerte stort som en hvalfisk og en livsglæde og vitalitet der rev alle med sig.

Da jeg første gang optrådte som statist, kom han under prøven hen til mig og spurgte mig med sit fortryllende, skalkagtige smil: „Hvad forestiller De egentlig, frøken Dinesen?" Noget irriteret svarede jeg: „En kvinde af folket." „Det må da være en særlig kulørt kvinde efter ansigtet at dømme," svarede han. Og så fik jeg et højst tiltrængt kursus i sminkning, en kunst han forstod bedre end alle andre på teatret. Ingen anden havde hidtil givet mig den mindste undervisning før han.

Et sjældent karaktertræk hos et så feteret, forkælet og ombejlet menneske var hans uhyre hjælpsomhed. Kun ikke med udlåning af penge. Vi elever havde et meget udviklet lånesystem

indbyrdes, og da han en dag hørte, jeg havde lånt nogle penge ud, advarede han mig: „Aldrig udlåne, aldrig kautionere, men give den „bedende" en femmer eller så!" Jeg fandt det sjofelt, for det var jo at føje ydmygelse til ydmygelse. Det var nu noget hans far havde lært ham, og når jeg fortæller herom, er det fordi det er det eneste, jeg kan kritisere den fortryllende store kunstner Johannes for.

Straks ved hans og broderen Adams debut havde de succes ud over alle grænser. Det gængse billede af de fire generationer, Christian den Niende med søn, sønnesøn og sønnesønssøn. (Oh, Frederik den diende, engang bliver du Frederik den niende), blev skiftet ud. I stedet ophængtes et stort billede af Anna Larssen sammen med de to debutanter i Drachmanns „Renaissance". Adam spillede Natten, Johannes Dagen. Den ene mørk, den anden lys, den ene tung, den anden let og munter.

Også privat var de modsætninger – som Emil og Olaf. Når Johannes vandrede gennem Strøget i sine sandaler med slængkappe, kunstnerslips og stor bulehat, var der nogle af bedsteborgerne, der betragtede ham med samme uvilje som en langhåret nu om stunder. Men salget af slængkapper tog til, ligesom af sandaler og bulehatte. De unge piger gyste af betagelse, når apostlen Johannes vandrede forbi – ofte gnaskende på et æble.

Sammen med nogle af de talentfuldeste ved Dagmarteatret, bl.a. Anna Larssen og Asta Nielsen, rejste han på gæstespil i Norge. Her mødte han en norsk dejlighed, der samtidig var verdensdame. Til hendes ære forsvandt apostelkostumet og blev erstattet med et kostume en prins af Wales værdig. Også hans lange lokker røg. I stedet fik han en frisure, der kaldtes: dry, d.v.s. håret glat og kortklippet og barberet i tindingerne. Dermed fik man en større pande og en dertil tænksom mine.

Naturligvis var jeg bedåret af ham, men det er ikke derfor jeg fortæller om ham. Michael Wiehe har sikkert været lige så omsværmet, men det særlige ved Johannes var, at han af en hel generation unge dyrkedes som idealet. Ikke alene skuespillere,

jeunesse dorée, fars forgyldte sønner, legationssekretærer o.s.v., men også såkaldte jævne unge mennesker. Der herskede kort sagt en Johannes-feber.

Bl.a. havde Johannes en skæv mund, ikke netop flatterende, men hos ham en charme mere. Desuden led han af åreknuder. Det medførte den vane, at han ofte masserede sit ene ben med det andet. Og nu kunne man ved den daglige afternoon tea i d'Angleterres palmehave se unge mænd – de såkaldte palmeløg – stå på det øverste af de fire trin der førte ned til haven, masserende det ene ben med det andet, og trække den ene mundvig så langt ned som muligt. Når man som jeg havde set onkel Olaf stå i samme stilling og skære ansigter med en skæv mund, var det ikke muligt at beherske min latter. Flere vendte sig om og så forarget på mig. Under palmernes skygge ansås det for temmelig vulgært, at en dame lo højt.

Ægteskabet med den norske verdensdame varede kort. Nogle år efter giftede Johannes sig med Sylvia, en blond skønhed, skilt fra grev Knuth, Knuthenborg. Hun var datter af det danske socialdemokratis pioner, redaktør Pio, som politiet fik sendt afsted til U.S.A. Datteren havde overtaget hans ideer og var kommunist.

Johannes blev smittet og var en tid apostel for kommunismen. I deres skønne hjem kom mange bolscheviker, blandt andet Litvinof. Russerne har det jo med at snakke og snakke og ikke flytte sig af stedet. Johannes blev efterhånden noget led ved disse Ruski-Snuski, der ikke var til at få ud af huset. Det ærgrede den meget smukke Sylvia, og det ærgrede også Johannes, at hun ikke interesserede sig spor for teater.

Det udviklede sig til rivninger, skænderi, opgør. I det sidste af disse var Johannes frygtelig ophidset. Sylvia var let forskræmt, til hun opdagede, at samtidig med han skældte ud, kontrollerede han sit udtryk i et stort spejl på væggen. Det var for meget. Hun brast i latter og blev ved med at le og fornærmede Johannes grueligt. De skiltes. Men havde hun nu ret i, at det var latterligt

af Johannes at kontrollere sit vekslende ansigtsudtryk? Enhver skuespiller henter materiale til sin kunst fra sig selv.

Da den store franske skuespiller Talma under en prøve fik meddelt, at hans far var død, skreg han højt. Da han så, hvilket indtryk det gjorde på hans kammerater, gentog han skriget. For måske kunne det bruges senere. Da han selv lå for døden, bad han om et spejl. Så længe på sit ansigt. Det er en maske for Tiberius, mumlede han. Der er noget i dette, der fascinerer. Denne lidenskab for sit arbejde.

Kun skuespillere forstår skuespillere, tror jeg. De lykkeligste ægteskaber i teaterverdenen er også, når begge parter er kunstnere. Noget lignende er det vist også med artister. Det var en stor, stor lykke for Johannes, da han blev gift med den yndige balletdanserinde Ulla. Jeg lærte hende at kende, da jeg spillede Titania i „En skærsommernatsdrøm". „Ærteblomst," kaldte jeg, og så flagrede en lille henrivende alf ind i hulen til mig. „Ja. Her." Og så spiste Ærteblomst sammen med et par andre alfer chokolade i hulen.

„Alt i Johannes Poulsens sind og sjæl og ånd flygter, jager, iler springer og danser. Stemninger og indtryk set og lært i en kaleidoskopisk farvehvirvel," skrev Edvard Brandes. Han sammenlignede Johannes med Olaf og Emil Poulsen, mente han kunne overtage begges rollefag. Forny Holberg, forny Oehlenschläger. – At gudernes yndlinge skal dø unge, har jeg altid ment, er noget som misundere har fundet på.

XII

Blandt skuespillerne ved Det kgl. nød Robert Schyberg særlig berømmelse. Han blev betragtet som den sidste duellant i Danmark. Anledning til duellen var Edvard Brandes' anmeldelse. Der stod at Schyberg i rollen som elskeren Leonard i „Gert Westphaler" havde den underligste, forsigtigste gang. Man tør

ikke antyde, hvad man kommer til at tænke på. Schyberg opsøgte Brandes næste formiddag og gav ham en lussing. Brandes forsøgte at forsvare sig med sin paraply. Hans blad Politiken forlangte en undskyldning, som Schyberg ikke ville give. Resultatet: Peter Hansen og Erik Skram overbragte Schyberg en udfordring på pistoler. Det virkede helt a la Alexander Dumas pére. Duellen fandt sted i Ermelunden, med Mantzius og Poul Nellike som Schybergs sekundanter. Ingen af duellanterne havde vist før haft en pistol i hånden, så det var måske mest farligt for sekundanterne, lægen, droskekuskene og deres heste.

Den ublodige duel skaffede de to kamphaner hver 14 dages fængsel. Brandes' venner, studentersamfundet, uddelte 300 billetter til medlemmerne mod at de forpligtede sig til at pibe Schyberg ud, når han optrådte næste gang. Det var ikke netop ridderligt, og publikum demonstrerede, så det blev en succes for Schyberg. Alligevel deprimerede denne affære ham meget. For han mente, vist ikke med urette, at direktionen tog hensyn til den almægtige Edvard Brandes ved rollefordeling. Og som nævnt, hvad er en skuespiller uden rolle.

En dag aflagde han besøg i min garderobe, medførende sin søn Frederik, der gerne ville takke mig for en præstation i en rolle. Hans mor var også skuespillerinde. Som bekendt går talentet i arv blandt skuespillere, mere end hos andre kunstnere. Frederik fik samme skæbne som så mange andre teateranmeldere. Clemens Petersen, Herman Bang, Edvard Brandes m.fl. Teaterchefen og mutter Thalia fandt ham uværdig, så også han måtte blive anmelder. Hvad der kan være en vanskelig opgave. Kunstneren ved, hvordan det skal være – og kan det. Kritikeren ved, hvordan det skal gøres – men kan ikke. Da Clemens Petersen mødte Phister i Rosenborg have besvarede han ikke dennes hilsen. „Men kender De mig ikke, hr. Phister? Jeg er teateranmelder Clemens Petersen." „Ham kender jeg ikke noget til, men der var en af samme navn, der forsøgte sig som skuespiller. Ham glemmer jeg aldrig," var Phisters svar! Dengang en yndlingsanekdote.

Om Frederik har været udsat for en lignende fornærmelse, aner jeg ikke. I sin skuespilkritik var han meget loyal. Men så i hans bog om skuespilkunst kaldte han os barnagtige, tåbelige, overtroiske, dumme, fundamentalt utilfredse, dybt forfængelige, intolerante, skinsyge og sygeligt mistænksomme. Jeg var lidt ked af det.

Sygelig mistænksomhed overfor kolleger har jeg set en del eksempler på. „De ønsker ikke ondt over nogen, frøken Dinesen?" spurgte Anna Bloch mig med et ængsteligt udtryk. Forbløffet forsikrede jeg, at jeg havde aldrig ønsket ondt over nogen. Hvorfor skulle jeg dog det? Hun nikkede tilfreds: „Nej, det tror jeg bestemt heller ikke, De gør. De er jo så dannet."

Gu' var jeg ej. Men jeg forstod naturligvis, at min store chance ville være, om fru Bloch faldt død om på stedet. Dengang var der det særlige, at havde en skuespiller spillet en rolle, var den vedkommendes ejendom, til man frivilligt afgav den. Derfor optrådte Anna Bloch i en alder, hvor hun kunne være bedstemor, som Trine Rahr. En rolle som Heiberg havde bestemt skulle spilles – af et barn. Hun var i øvrigt storartet, syntes jeg. Andre fandt hun virkede ufrivillig komisk. Nå, det fandt de også at fru Hennings var, når hun spillede den 14-årige Hedvig. Da jeg engang beklagede mig over, at jeg ikke fik gode roller, lød svaret: „Ja, hvad skal jeg gøre, frøken Dinesen? De gamle koner sidder jo på dem. Og ikke engang Vorherre kan tage rollerne fra dem, med mindre døden hjælper ham."

Anna var gift med teatrets vidunderlige instruktør William Bloch, Elith Reumerts gode ven. Ofte havde de hjemme hos Bloch et L'hombre-parti. Efter teatertid kom så Anna hjem, hilste på gæsterne og trak sig tilbage til sit kabinet. Herfra kunne man nu høre hendes stemme og andre stemmer i samtale eller lignende. Første gang, det skete, havde Elith spurgt, om Anna havde gæster. „Nej, hun spiller blot hele forestillingen igen. Hun kan alle sine medspilleres roller," svarede Bloch. „Ingen har som hun den hellige utilfredshed. Hvad melder du, Elith?" „Pas!"

Umotiveret at gøre en dame opmærksom på, at hun er gammel og hæslig, er tølperagtigt. Men gøre en skuespillerinde opmærksom på det er ofte nødvendigt, påstod Herman Bang, der var klog på teater. Fru Bloch blev kritiseret, men det kunne ikke rokke hendes position. Hun var en meget dygtig skuespillerinde.

Skuespillere må ikke være mimoser. Trøste sig med at dagens onde kritik er glemt i morgen. Men det er ofte meget svært. En ondskabsfuld karakteristik kan følges op med et øgenavn. Uden at mene noget ondt, blot for at få et Shakespeare-citat frem, skrev en anmelder: „Uglen er en bagerdatter," om Ella Ungermann. Hun var datter af en bager og følte sig grim som en ugle. Hvad betød det, når man havde et rigt og sjælfuldt talent. Og var beundret og elsket af kammerater og publikum. Men hun var blevet hudløs. Jeg husker ikke, om der var vanskeligheder med en rolle, men dette uskyldige citat var medvirkende til hendes tidlige død.

Frederik Schyberg, der privat var et dejligt menneske, glædede mig senere med at gå til angreb på min tids berygtede teaterkritiker Sven Lange.

Når vi ofte på Det kgl. citerede Bournonville: „Undgå at blive teaterkritiker, thi det forhærder hjertet til at behandle det med kulde, som er skabt med varme," så synes Sven Lange os et eksempel herpå. Han skrev, han var en hund efter poesi, og det var den han søgte i teatrets forestillinger. Og næsten aldrig fandt! Alle teatrets ydre hjælpemidler: Dekorationer, kostumer, sminkning o.s.v. betragtede han som foragteligt gøgl og glimmer.

Det dramatiske i et skuespil, mente han, forledte skuespilleren til tom buldren. Alt det ydre er jo i den skønneste orden – men sjælen, sjælen, jamrede han. Han virkede på os som en sadist, når han efter at have pisket os med skorpioner, sluttede sin anmeldelse kort og fyndigt: Tæppet faldt og dermed også forestillingen!

Skuespilkunst skulle være ren poesi, sjælfuld og udføres af beåndede, helt ulegemlige væsner. Og det var jo af meget naturli-

ge grunde svært for os arme menneskeskabninger at præstere! Vi der nødvendigvis skulle bruge vores krop som et instrument.

Ulykken var også at Lange var en djævleblændt begavet skribent. Hans anmeldelser blev læst og husket. Det er en lov, at man bedst husker det negative, det arrogante, ja, det ondskabsfulde. Publikum blev til små Sven Langer, arrogante negative som han, men uden hans åndfuldhed. Navnlig parkettet optrådte hovne, skidtvigtige, højrumpede og fjendtlige mod det, der på scenen var skabt med så megen varme og begejstring.

I sit ydre var Lange med sit tynde hår, det blege, brede ansigt, de forlæste nærsynede øjne og den uskønne krop, sådan set personlig let at kritisere. Men der var kun få, der vovede en polemik mod ham. Jeg tror, det kun var Mantzius. Når vi skuespillere gennem kighullet i tæppet havde set Langes lorgnetter lyse dernede, sukkede vi modløst. Så nu er denne premiere ødelagt. Og det sørgede han virkelig også ofte for.

Hans skuespil, „Samson og Dalila", blev antaget og spillet. Det giver stort set hans indstilling. En skuespillerinde, der symboliserer teatrets falskhed og glimmer, gift med en sjælebetynget digtermand, (der ligner en idealiseret Sven Lange), bedrager ham med en direktør, der repræsenterer det åndsforladte pøbelagtige publikum. Og da parkettet, parterret, galleriets publikum naturligvis ikke følte sig ramt, fik skuespillet succes, i alt fald succes d'estime!

Det har altid været god teaterpolitik at trække de skarpe tænder ud på en kritiker ved at ansætte ham ved teatret. Lange havde sat sit stykke i scene, og nu blev han ansat som sceneinstruktør. Alle ved teatret var indstillet på at være loyale. Også Mantzius, der yderst interesseret lyttede til instruktørens forslag. „Jo, jo, jeg forstår, men vil hr. Sven Lange ikke lige vise mig, hvordan det skal gøres?" Det kunne Lange ikke. Men en antydning i det mindste. Nej, Lange var også her fuldkommen hjælpeløs. Efter en ugestid gav han op.

„Jeg mangler de særlige egenskaber, der fordres ved et teater.

Jeg er bogmenneske, og et bogmenneske er til syvende og sidst et fænomen, der står teatervæsenet fjernest af alt!"

Vi var i og for sig skikkelige. Forlangte ikke, som så mange gør, at kritik kun skal udøves af den, der også mestrer kunsten. Nej, for at kunne lave en æggekage, behøver man ikke at kunne lægge æg, men vi mente bestemt ikke, at teaterkritik kunne udøves af en der påstod, at for ham var alt teatervæsen og skuespilkunst fjernest af alt.

Alligevel fortsatte Lange sin kritikervirksomhed og sine bestræbelser for at udrydde det en anden kritiker kalder „samfølelsens glæde" mellem scenens skuespillere og publikum. Privat var Lange ordknap og meget stille. Han virkede som en litteraturbajads, en glose som han havde brugt om sin slægtning Paludan-Müller. Han var selv yderst ømfindtlig, sart og hudløs overfor kritik. Den var også undertiden unødvendig hård mod hans skuespil.

XIII

Til ordningen med Statsradiofonien bragte ro i gemytterne, opførtes i Rigsdagen ved Finanslovens behandling en vild farce, når tilskuddet til Det kgl. blev diskuteret. Papa fulgte disse forhandlinger med glødende interesse, og jeg blev tvunget til at høre på ham. Som altid i disse debatter, blev det fremhævet at teatret dog engang – det var da Fallesen var chef – havde givet overskud, stort kr. 213,67. Hvorfor kunne det aldrig gentages? Nogle af rigsdagsmændene, som Papa kaldte forbandede bagbæster, krævede endda „galanteributikken" lukket. Andre ville overlade hele skidtet til en privat direktør.

Den eneste teaterkyndige var Edvard Brandes, der efter duellen havde opgivet at være teateranmelder og slået sig på politik. Som den realismens apostel han var, foragtede han operaen. Det var en hofteaterkunst, forloren, hvor man fuldkommen idiotisk

sang i stedet for at tale, hvad der medførte, at kun den der havde læst operateksten forstod, hvad der foregik på scenen. Skar man operaen, balletten og orkestret væk, var Holbergs scene reddet. Og budgettet ville give overskud.

Men nu viste det sig, at der var flertal for at balletten skulle bevares. Den var et nationalt klenodie. Og en regnskabskyndig beviste, at Brandes, der senere skulle blive en meget dygtig finansminister, regnede fejl. Operaen var netop den eneste kunstart, der havde givet overskud. Så var folkets kårne mænd blevet trætte af debatten og tilskuddet bevilgedes. For næste år at blive debatteret igen lige så lidenskabeligt og ende akkurat med samme resultat!

At operaen gav overskud, skyldtes Vilhelm Herold, der bedårede alt folket med sin stemme. Desuden ejede han, hvad der var sjældent blandt operasangere, et stort dramatisk talent. Ofte stod jeg bag scenen og så ham vente på at skulle ind. Han legede med en mønt, et guldtyvekronestykke. Højere og højere kastede han mønten og greb den. Jeg holdt vejret i spænding, hver gang det skinnende guldstykke forsvandt oppe mellem soffitterne. Greb han den ikke, ville han sikkert mene, det betød uheld. Men han tabte den aldrig. Så var det hans tur, og fuldkommen rolig gik han ind. Jeg trådte hen til en kulisse, og så hans optræden herfra. Ja, hvem formår egentlig at skildre kunst, når den er sublim?

Men det kunne hænde, at han, efter at have sunget en sødmefyldt arie, vendte ryggen til publikum og rakte tunge som en gadedreng. Det var når han syntes, at arien var for sentimental. Han optrådte i de fleste af Puccinis operaer, kaldte ham af og til kokotte komponist og lignende, ikke alt for hædrende betegnelser. Ved sin afsked sang han alle sine store sangpartier og sluttede med at synge Pedro i d'Alberts opera „Dalen". Denne unge hyrde, der bærer sin elskede bort fra dalens forpestede luft op til sine elskede bjerge, var for Herold et symbol på kunsten.

Med utrolig flid og nøjsomhed havde han samlet sig en for-

mue, så han kunne opfylde sin ønskedrøm at købe en herregård. Det blev der ikke noget af. Så vidt jeg ved, gik det meste overstyr ved en spekulation. Han kom tilbage til teatret som sceneinstruktør, blev operachef en kort tid og gav sangundervisning. Spøgende fortalte han om en kollega, der havde sagt til ham: Vent bare *ti* minutter, jeg skal lige give en *time*. Det havde passet på onkel Olaf. Selv overholdt han sine timer på sekundet.

ANDEN AFDELING

I

Der har aldrig i mands minde været en sommer som den i 1914, som skulle vi mindes den tid før første verdenskrig på samme måde som de franske aristokrater tiden før revolutionen, at kun den, der har levet før denne, kendte livets herlighed. Men det virkede beroligende, at alle troede krigen ville blive kort. Pengene til at føre den ville hurtigt slippe op. Vi var alle mod centralmagterne. Og sang begejstret Marseillaisen. Dødsensangst blev vi, da det så ud til at Paris ville blive erobret. Jublede, da det mislykkedes. De franske generaler og den lille franske poilu var helte. En klog mand citerede dog Clemenceau: „Krig er altfor alvorlig til, at den kan overlades til generalerne." Det fandt vi temmelig frækt. Manden kaldte iøvrigt den store politiker Klemmenkov. Det lo vi af.

Vi havde som de fleste et stort Europa-kort, hvor vi med knappenåle med farvede glashoveder markerede de forskellige nationers placering ved fronten. Det kunne medføre alvorlige konflikter mellem Papa og Harald, der var løjtnant ved ingeniørerne. Mama afbødede en heftig strid ved at optræde som den politiske kandestøber. „Ej, Richard Børstenbinder, spring over Rhinstrømmen, jeg kan ærgre mig ihjel, når jeg hører om de sager . . . o.s.v." Da hun samtidig markerede Rhinen ved tallerkener, fæstningen ved suppeterrinen og andre lokaliteter med knive og gafler, var vi ved at dø af latter. Så afsluttede hun alt dette strategiske sludder med smilende at spørge om nogen ville have mere suppe.

Da krigen formede sig som en stillestående skyttegravskrig, var der ikke nogen anledning til at flytte knappenåle, og med menneskers utrolige evne til at pacificere alt, blev krigen noget dagligdags.

Jeg havde været angst for min gode ven Helge Wambergs liv, når han skrev sine gruopvækkende rapporter fra fronten. Da jeg mødte ham under et af hans korte besøg, fortalte han mig smilende, at han aldrig havde været hverken ved fronten eller i livsfare. Alt stof fik han fra et bureau i Paris.

Og nu begyndte københavnerne deres forrykte dans om guldkalven, som jeg i alt fald ikke kender nogen der har skildret. Kun et eksempel fra denne forbavsende tid, som min kammerat, Albrecht Schmidt fortalte mig om. Han var blevet direktør for Alexandra (nu Ungdommens Teater) takket være sin financier Leopold Wondt. Wondt havde været hjælperegissør ved en filmoptagelse på Bornholm og kom hjem til København som arbejdsløs. Lejede et værelse på Vesterbro og fandt et par dage efter i postkassen et brev, ganske vist ikke adresseret til ham, men til den forrige lejer. Det tog han ikke tungt på, men åbnede brevet. En tysk importør gav en ordre på et par tusinde sko til en fast pris. Han opsøger den nærmeste skomager og spørger om prisen. Differencen mellem denne og den pris den tyske eksportør tilbyder er sådan, at allerede ved den første eksport havde han tjent en lille formue. Han bliver eksportør i stor stil og er snart millionær! Men mens hans kolleger i lignende eksporter åd og drak og ikke vidste, hvordan de skulle te sig for at optræde som matadorer, satte Wondt sin formue i Alexandrateatret. Det blev et fremragende kunstens tempel med et fremragende personale. Clara Pontoppidan, Oda Nielsen, Fjelstrup og flere andre. Det gik strålende, indtil Betty Nansen ved et teaterkup bag Wondts og Albrechts ryg købte teatret. Financieren var også i skobranchen.

De fleste teaterfolk var forargede, for de regnede med at fru Nansen ville lave et primadonnateater. Det blev nu ikke tilfældet. Igennem mere end et kvart århundrede skabte hun et teater, som man måtte indrømme ydede en langt større kunstnerisk indsats end Albrechts.

Albrecht fortalte mig senere om Wondts skæbne. Penge, der kommer let, går let! Som de fleste af disse „ny-rige" mistede han

sin formue, og det sidste Albrecht havde hørt var, at han var ansat i en bar i Warnemünde. Efter det kaos, der opstod ved nederlaget, havde det ikke været muligt at komme i forbindelse med ham. Han blev meldt savnet. Andre „gullaschbaroner"s skæbne var ligeså fantastisk.

II

Straks da krigen brød ud, stod teatrene tomme. Publikum sad hjemme og flyttede knappenåle på deres europakort. Der måtte gøres noget, og teaterdirektørerne fik startet en enquéte: Hvorfor bør man gå i teatret? Blandt dem, der udtalte sig, var Georg Brandes. Han anførte mange gode grunde, hvorfor man burde, men tilføjede at kulgrosserierens, mel- og levnedsmiddelgrosserierens ågerinstinkter sammen med publikums forfjamskelse var det væsentligste resultat herhjemme af krigen. Man kunne ikke vente, at sådanne væsener ville søge trøst og husvalelse i kunst.

Men Brandes tog fejl. Teatrene fyldtes. Af et nyt publikum, der vel ikke netop søgte trøst, men frydede sig ved at vise deres rigdom frem. Damerne var klædt på som til hofbal. Deres smykker lyste som deres kavalerers diamanter i skjortebrystene. Det var ikke noget rart publikum, eller det skuespillere kaldte godt. Men de betalte godt, og direktionen tog hensyn til dem.

Da Baggesen kom ind i Det kgl.'s direktion, fik han ændret indskriften over prosceniet: Ej blot til lyst, og erstattet med en latinsk, der betød: Det revser sæderne med latter. Det, som Holbergs teater gør. Desværre var der ingen ny Holberg, der kunne skrive komedie om den tid. Kun ude på Nørrebros teater sang den store revyskuespiller Frederik Jensen en vise, hvis refrain var: Det hele er gullask! Hans beske foragt virkede sært dæmonisk. Men de mange gullaschbaroner, der fyldte teatret, følte sig slet ikke ramt, tror jeg. Selv om de havde eksporteret i tonsvis af rådden gullasch til de arme soldater.

Noget efter krigens udbrud startede Anna Norrie en cabaret, Edderkoppen, på en førstesal i hjørneejendommen Frederiksberggade og Rådhuspladsen. „Du ved Risse, når der er gået en vis tid, må jeg tilbage til mit underbare København." Det var underbart at møde hende igen og høre hende synge. Cabaretten blev en succes, hvor der bl.a. optrådte en af Annas lærere, den store franske visesanger Marcel Legay. Om ham senere. Min kære ven Torben Meyer, Poul Reumerts svoger, optrådte også.

Det var vist ham, der præsenterede Robert Storm Petersen for Anna. Storm P. debuterede som hurtigtegner. På sekunder tryllede han en tegneserie frem på en sort tavle. Det morede, men uforglemmelig overdådig var han, når han fortalte sine historier.

„Min kone er omkommet ved en karusseltur, min søn er husar, så jeg har nok at gøre. Det må være koldt at være rødspætte," o.s.v., o.s.v. Ikke til at gengive. Jo, Ebbe Rode kan.

Når jeg undertiden sad sammen med ham og andre efter forestillingen, var han i reglen tavs. Men så pludselig lød en kommentar til noget vi havde sagt. F.eks.: „Tiderne er efterhånden blevet sådanne, at hvis man opfører sig normalt, så er man ikke rigtig klog," eller: „Alle de andre går rundt og tænker på sig selv, det er bare mig der tænker – på mig. Og det er dog det eneste man kan glæde sig over." Jo, det var lige præcist et ræsonnement over menneskene i gullaschtiderne. Jeg tog mig alvorligt sammen – et par dage!

Vi holdt alle uden undtagelse af ham, men mente, han var en slags pudsenmager! Havde nogen profeteret, han skulle blive ophøjet som geni, få sit eget museum, ville vi have rystet på hovedet. „Den hånd er hvid, som før var rød. Den hånd gi'r liv, som før gav død," skrev han patetisk om sig selv. Jo, den hånd var et mirakel. Den tegnede ca 60.000 tegninger. At den havde været rød, skyldtes at han havde været i slagterlære hos faderen. Men han var fortvivlet, når han skulle partere et dyr eller slagte det. Han blev da bud, men det kunne jo ikke føre til noget. Han

er så god, den dreng, sagde faderen, men så sær. Da han ville være skuespiller, sendte faderen ham til William Pio. I stedet for blomster fik Pio ofte en god steg sendt op af slagtermesteren. Pios dom minder om den, der blev afsagt om H. C. Andersen. „Kunstner er Robert i følelsen, men det er ikke skuespiller han skal være. Kun Vorherre ved, hvad det er!"

Men Storm P. ville være skuespiller, og han kom da også til Dagmarteatret. Torben, der har fortalt mig så meget om ham, forsikrede at aldrig er champagne blevet serveret med så mange sære falbelader, som da Storm var tjener i Sardous komedie: „Madame Sans Géne". Han kunne også have så mange sære indfald. I Sherlock Holmes kunne han f.eks., mens mesterdetektiven forklarede Watson, hvor let det var at tyde mysteriet, pludselig træde ud af en standurkasse og gå tavs over hele scenen og forsvinde på den modsatte side. Selv den flegmatiske mr. Holmes tabte næse og mund og stirrede tummelumsk efter ham.

Storm P. kunne, mente hans venner, være blevet en god skuespiller, om han ikke allerede som helt ung led af de gamle skuespilleres forbandelse. Der gik en klap ned for ham. Selv så beskedne replikker: „Der er serveret, Deres Nåde," „Der er bud fra Storhertugen" o.lign., voldte ham besvær. Årsagen var naturligvis, at hans hjerne var stopfuld med meget bedre replikker. Og dem fik han jo brug for til sine historier, sine fluer, sin Peter Vimmelskaft, de tre små mænd, ja, til hele sit mærkelige menageri, figurer, dyr, væsener – aldrig set før.

III

Jeg havde debuteret i Julius Magnussens lystspil: „Hans eneste kone", et ingenting hængt op med roser. De var nu nærmest af papir. Jeg var i stykket gift med Poul Reumert, der var lidt kludder i ægteskabet, og jeg var ude i en vældig flirt med Johan-

nes, der spillede sig selv, hvad der også var forfatterens mening, da han havde brugt Johannes som model.

Mama synes nærmest, jeg spillede dem alle sønder og sammen, ligesom når jeg spillede Agnete i „Elverhøj" og andre roller. Jeg havde altid en aldeles forrygende succes – hos Mama.

Det at se sin lille pige stå på den scene, som provinsens skuespillere dengang betragtede med en lignende ærefrygt som troende muhammedanere betragtede den hellige Ka'ba i Mekka, fyldte hende med en efter min mening temmelig umotiveret stolthed og glæde. Men jeg glædede mig derover. Naturligvis.

De fleste kunne ikke forestille sig andet, end at disse to unge løver, Poul og Johannes, (der gnistrede af talent) kun ønskede at konkurrere hinanden ud. Ja, egentlig afskyede hinanden! Utallige var de historier, der gik om deres intriger mod hinanden, altsammen pjat! De havde i den pure ungdom været venner – og det var de stadig. Poul beundrede af hele sit hjerte Johannes, som han påstod havde et langt større talent end nogen anden jævnaldrende, endsige han selv. „Når der er sagt om onkel Olaf, at der i det sidste par hundrede år ikke er født en skuespiller så mageløst udrustet til sin metier, så gælder det også Johannes, så nu er der altså to," hævdede Poul. Men det kunne hænde, at han af og til svinede med sine store evner, og det jamrede Poul over. Han hørte selv til den type, der gav det yderste, han formåede.

Onkel Olaf sagde om sin nevø: Johannes har alt for meget for! Og det var fuldkommen rigtigt. De mange veninder, venner, beundrere og beundrerinder tog megen tid. Han blev gruelig feteret og nød det. Han nød også det at spille stærkt på mange instrumenter, som fader Holberg siger, og havde en hel samling i hjemmet. Han elskede at skitsere dekorationer, male, sy kostymer, fiske ørreder. Han rejste jorden rundt og skrev en bog: „Gennem de fagre riger!" Stor succes naturligvis. Han bryggede sørøverpunch – opskriften stammede fra Phister – og han forvandlede et selskab af dødbidere til jublende, syngende gladensvende. Ofte var dagen besat af frokoster, cocktailselskaber,

afternoonthe'er, middagsselskaber, soupe'er efter teatertid o.s.v. Han elskede festivitas og var selv festligere end nogen.

Han syndede ofte mod teatrets strenge lov: Mød altid præcis. Naturligvis faldt al irritation væk, når han kom styrtende ind. Kun Mantzius, når han satte i scene, sagde efter at have hørt Johannes' undskyldninger: „Ja, hr. Poulsen, personalet blev jo noget mismodigt." Jeg hører hans stemme, det var egentlig langt værre end at blive skældt huden fuld. Johannes var angergiven, skamfuld, men et par dage efter kom han igen for sent.

Poul – familiemennesket – der egentlig betragtede selskaber som tidsspilde, og kun deltog når han mente det var nødvendigt, fandt Johannes' manglende præcision utilladelig. Den stakkels synder blev mødt med hans berømte isnende blik.

Ja, hvad havde Johannes ikke for? Jeg vil altid huske ham som narren i „Hellig tre Kongers Aften". Teksten han synger er der ikke noget videre ved: Det er lang tid siden, verden blev til. Hej hopsa, i regn og i blæst, men det er det samme, nu slutter vort spil, hej hopsa i regn og i blæst. Men før dette havde han sunget strofen: Det regner, det regner, hver eneste dag, så jeg følte al verdens ve og vånde, men også en befrielse, en lutring i sindet. Det er vistnok det samme som de græske vismænd kalder katharsis, en lutring af sindet, som jeg kun har oplevet på teatret.

Alle frygtede vi filmens så overvældende succes. Ville den knuse vores elskede teater. Aldrig, mente Johannes: Skuespilkunst er en forunderlig udstråling fra skuespillerens sjæl, krop, øjne, hoved, hænder, ja fra hele hans følelsesliv og væsen. Der går usynlige tråde fra den virkelige skuespiller ned til publikum og tilbage igen. I kraft heraf vil det ældgamle levende teater kunne afværge de angreb som filmen, radioen og andre former for mekanik retter mod det. Spørg en ung mand, om han helst vil have sin kæreste på skødet eller have et foto af hende på skrivebordet – eller tale med hende i telefonen. Han vil have hende på skødet. Poul betonede, at det at levende mennesker indvirker på

andre levende mennesker, betinger teatrets væsen og atmosfære. Hvordan kan denne opnås med fotografier? Hvem foretrak dåsemad for frisk, veltillavet mad? Ak, han anede ikke, hvor mange der foretrækker det, fordi det er så praktisk.

Han rystede på hovedet, da jeg sagde det. Nå, det lå jo heller ikke for, dengang vi var gift. Vi havde 3 piger. Senere har jeg kendt velsignelsen ved at spare tid og undgå madlavning netop på grund af – dåsemad!

Dagny, min kære veninde, var rejst til U.S.A. Det gik hende storartet. En dag modtog jeg fra hende en stor pakke moderne noder med sangtekster. Aldrig sunget og spillet herhjemme. Allerede i femårs alderen var Johannes' talent som visesanger beundret af familien. Senere af alle hans venner og kammerater. Da han optrådte som Bellman i et skuespil på Dagmarteatret, så blev denne lykkens erklærede yndling udnævnt som den kommende Bellman-sanger. Nu lånte han nogle af noderne, snart spillede og sang han disse nyheder, som havde han kendt dem fra han var født.

Da han afleverede noderne til mig, indbød han mig til souper. Det havde han gjort før, men jeg havde altid undskyldt mig. Selvfølgelig havde jeg lyst, men jeg undte ikke sladderkællingerne – og dem var der et par stykker af – nyt stof til at baldyre på. Så jeg takkede: Desværre, jeg er optaget.

Johannes så på mig med sit uimodståelige skalkagtige smil: „Er De også optaget, hvis jeg nu inviterer Poul Reumert med?" „Det gør bestemt ikke nogen forskel," svarede jeg og forsvandt lynende gal. Ikke på Johannes, men på mig selv. Var jeg virkelig sådan et dumt, fjollet pigebarn, der ikke kan skjule sin forelskelse. Og var jeg overhovedet forelsket? Nærede jeg andre følelser for ham end beundring for hans kunst?

Beundring og sværmeri er følelser der ligner hinanden i høj grad, og sværmeri er en såre almindelig følelse: Et spind så let som flyvende sommer, en glød, der allerede er brændt ud dagen efter ballet. Som så mange af min tids unge piger havde jeg en

rosenrød drøm, et ideal. Selv i vor pornotid, hvor sex diskuteres så selv gorillaer i zoologisk have rødmer, har jeg mødt unge piger, der drømmer lignende drømme.

Teatre er jo ikke netop begravelsesforretninger eller ligkistemagasiner, hvor det er naturligt at være alvorsmænd. Tværtimod. Det er netop noget særligt ved skuespillere, tror jeg, at de altid er oplagt til at le. Og selv om jeg altid har været overbevist om, at moralen (hvis man endnu ved hvad det ord betyder) nærmest er bedre i et teater end andre steder, hvor unge mænd og kvinder arbejder sammen, så kan det ikke nægtes, at teatret er et drivhus for eroterne. Dengang langt mere end nu, hvor det absurde, at alt er ad helvede til, dyrkes. For i så godt som hele Det kgl.'s repertoires skuespil, var der jo altid en kærlighedshistorie. Ofte påklistret. En slags chokoladeovertræk på en eller anden bitter pille. Det mener i alt fald en klog dramaturg, der påstår, at der kun findes højst en halv snes arbejder i hele den vældige dramatiske litteratur, der handler om kærlighed i ordets sande betydning. F.eks. Romeo og Julie, Hero og Leander, Kærlighedens Tragedie o.a.

Fru Heibergs mor, der jo nok havde bitre erfaringer om sine gæster i teatret på Dyrehavsbakken og værtshuset på Christianshavn, havde indskærpet sin datter, at en ung piges rygte bør være rent og uplettet som en hvid balkjole. Blot den mindste plet, og den rene, hvide dejlighed er ødelagt. Fru Heiberg citerer moderen, og da hun var blevet det store ideal for de fine, ædle og dannede, så blev denne frase brugt ofte.

Min fine mormor har sikkert hørt lensgrevinden formane sine pigebørn i samme ånd. I alt fald formanede hun sin datter, og Mama lod formaningen gå videre til sine døtre.

Med et smil og en advarsel mod at være en sippernip, en småborgerlig snerpe, kort sagt at være bange for livet. (Der var flere afskrækkende eksempler). Derefter talte hun om lykken ved at møde „den eneste ene", hvad der var sjældent, men hustruen måtte altid søge at bevare sin kærlighed til manden, så

bevarede han sin kærlighed til hende. At det ikke havde været tilfældet med hendes ægteskab med Holstein, gjorde jeg hende ikke opmærksom på. Men jeg troede nu ikke rigtig på denne mirakuløse løsning på ægteskabsproblemer.

I en pornotid virker sådanne advarsler vist komiske. Der er vist også kun meget få, der ejer en hvid balkjole, men som nævnt er de unge piger jeg kender langt mere moralske end almindeligt antaget. Sophus Claussen, vores yndlingsdigter, forkyndte at langt bedre end tusinde kys af een pige var det at kysse 1000 piger. Uden at jeg tror der var nogen forbindelse med Claussen, skrev professor Nyrop samtidig en interessant afhandling om kyssets historie. Som man nu parrer sig i flæng, så var der noget om, at man dengang ikke tog det så nøje med at kysse.

Jeg og et par af mine veninder sympatiserede nu ikke med Claussen, hvis han havde forsikret, at det var bedre for en kvinde at kysse tusinde mænd end den eneste ene. Den kyssesyge pige blev af os noget ulækkert sammenlignet med et forsuttet bolsche, der gik fra mund til mund. Tiden var æstetisk. Vi havde beundret Martinius Nielsen i rollen som Cyrano de Bergerac (Poul Reumerts yndlingsrolle) og kunne næsten det meste af hans rolle. Særligt hans deklamation til Roxane: „Et kys, ja hvad er det i grunden? Et henåndet løfte, hvortil ingen er bunden. En sagte bekendelse, som snart er forbi, en rosenfarvet prik over kærlighedens „i". Et evigt sekund, hvor til himlen man føres o.s.v." Jo, sådan skulle et kys være: Poetisk, romantisk, vidunderligt dejligt!

Men min uvilje mod at blive et forsuttet bolche havde også en anden grund, og den var ikke netop æstetisk. Min førnævnte svoger, doktoren, mente som så mange andre, at en ung pige ved et teater var i fare som en lille rødhætte! Som den overbeviste socialist han var, mente han også, at de unge mænd, der var mine balkavalerer fra Hellerupkvarteret, var særlig farlige. Ifølge deres opdragelse gik de til glædespiger og hentede sig millioner af gonokokker og syfilisbaciller.

Det værste var, at de ventede alt for længe med at søge læge.

Hvor mange gange havde han ikke ødt timer på at overtale dem til ikke at begå selvmord.

For at bevise rigtigheden af sin påstand, tog han mig med til sin store klinik, hvor min søster assisterede ham. Demonstrationen af hans patienter var gruopvækkende. Forunderligt, at jeg ikke herefter blev jomfru hele mit liv. Eller nogensinde vovede at kysse en mand. For et kys var en farlig smittekilde. Jeg var rædselsslagen. Men noget hjalp det dog, at jeg aldrig har taget det helt alvorligt, hvad præster og læger prædiker.

IV

Mit sværmeri for Poul Reumert fik jeg delvis bekæmpet, takket være en ung englænder, en marineløjtnant, der dansede guddommeligt. Da han havde afgivet æresord på ikke at flygte, kunne han færdes frit omkring. Englændere snobbede man den gang for. Mon ikke man gør det samme nu? Vi dansede meget sammen. Han lignede John Barrymore, der beskyldes for at have sagt, at dans er en vidunderlig øvelse for unge piger. Det er her de lærer, hvad en mand gerne vil gøre – før han gør det.

Arthur, som min kære englænder hed, kendte intet til en så kynisk indstilling. My Father is a pastor, fortalte han i en pause mellem vore danse, og da han fortsatte i et frieri, kunne det ikke være mere viktoriansk. Han gjorde endda omhyggeligt rede for sine nuværende og kommende indtægter. Det var det første frieri, jeg havde været udsat for, så jeg var målløs – og ulykkelig. Havde jeg virkelig givet ham nogen anledning til at tro, jeg ville gifte mig med ham? Det var jeg oprigtig ked af. Jeg huskede fra Papa, hvor bittert det er at modtage en kurv.

Jeg prøvede på at overrække ham den så fint som muligt. Jeg ville aldrig gifte mig. Det havde jeg bestemt for længe siden. Jeg sagde ham ikke grunden: Mama og Papas ikke videre lykkelige ægteskab, men støttede mine argumenter med det gamle børne-

rim: Needle and pins, needle and pins. When a girl marries, her troubles begins. Jeg forklarede ham også, at mange unge piger gifter sig blot for at få deres navn på sølvtøj, dækketøj eller blot for at komme bort fra hjemmet. Eller blive forsørget. (Jeg kendte et par tilfælde). Men jeg var så lykkelig at kunne forsørge mig selv. Det var jo ikke så almindeligt dengang som nu. Særligt ikke i England.

Han tog det som en kavaler og god kammerat, så vi dansede videre bal efter bal. Så en dag fik han meddelt, han skulle udveksles med en tysk officer. Ved afskeden var jeg noget beklemt, for han havde fået kommando over en undervandsbåd. Noget værre end at være indelukket i et sådant uhyre kunne jeg vanskeligt forestille mig.

Han skrev nogle breve. Var optimistisk, den glade sjæl og mente krigen snart ville være forbi. Så ville han vende tilbage til Old Denmark, som han var kommet til at holde så meget af. Han priste københavnerne for deres storsind, hjertelighed, åbenhjertighed og naturlighed. Jeg var smigret på vor bys vegne.

Så standsede korrespondancen. Der gik en månedstid, og jeg skrev ikke, da det var ham, der skyldte mig brev. Så kom der et brev fra hans mor. Arthur var faldet i kampen for sit elskede fædreland. Undervandsbåden havde fået en fuldtræffer og var gået til bunds. Brevet rørte mig dybt, men det var svært at besvare. Jeg drømte flere nætter, at jeg var levende begravet.

Det var ikke nogen dyb sorg, jeg følte, men det var første gang, jeg begyndte at reflektere over døden, krigens gru, kort sagt, hvad er meningen med det hele? På baggrund af Arthurs tragedie forekom meget af livet inde på teatret forlorent, uægte og tomt. Da en af mine kammerater tudede over, hun ikke havde fået en rolle, talte jeg til hendes store overraskelse foragteligt om disse tosser, hvis eneste interesse var et rollehefte, helst så tykt som muligt. Jeg følte mig hærdet, hård og meget voksen. Denne sindstilstand holdt sig nu ikke så forfærdelig længe. Skønt jeg ikke havde betroet mig til nogen, vidste de fleste af mine kamme-

rater besked om Arthurs død! Hvor i verden de så havde hentet deres viden fra. Men på et teater ved alle alt om alle – og noget mere end hvad der er sandt.

Jeg havde i hele den periode, hvor jeg dansede med Arthur, også nu efter hans død, holdt mig på afstand af Poul Reumert! Ja, undgået ham. På en meget fiks måde, synes jeg. En dag, da jeg var kommet hjem fra teatret, udbrød Mama, der sad på forhøjningen: „Er det ikke Poul Reumert, der står dernede?" Jeg kiggede ud, sådan at jeg ikke troede han kunne se mig. Jo, det var ham! „Se, nu stirrer han herop," sagde Mama, men jeg havde forlængst trukket mig tilbage fra vinduet.

I de følgende dage rapporterede Mama, som havde hun aldrig bestilt andet end at være udkigsmand, at Poul stadig befandt sig i gaden, stirrende et minut eller to mod vore vinduer, som om der sad et eller andet mærkværdigt dyr deroppe. Mama, der beundrede Poul som skuespiller, var nærmest smigret på mine vegne. Selv var jeg meget ubehageligt berørt. Med en tilfreds mine bemærkede Mama, at han nok var forelsket i mig, og jeg kunne mærke, hun syntes det var storartet. Så fortalte jeg hende, at jeg vel havde sværmet for ham, men det var nu helt forbi. Han var lykkelig gift, havde nogle aldeles henrivende unger, som af og til kom på teatret, så alene af den grund ville jeg undgå ham. Da Mama hørte, han var gift, var hun helt enig med mig.

Der kom også et par breve fra Poul, som jeg ikke besvarede. Åbenbart søgte han også på teatret at få en samtale, men jeg undgik det. En dag opdagede Papa både hans breve og spadsereture i gaden. Han, der efter katastrofen havde været fredsommelig og sagtmodig, fik nu et af sine raserianfald. Hans spanske blod – Franziska var af spansk afstamning – glødede. At en ægtemand og far kunne opføre sig sådan? Han ville give ham en dragt prygl, som han skulle huske gennem hele livet. Mama lo, men det lød nu noget som en teaterlatter: „Jeg tror, Risse er stor nok til at ordne sine egne problemer, uden at du blander dig i det, Victor!" sagde hun.

Han stirrede på hende et par sekunder, så greb han en stol og slyngede den gennem stuen, så en vase gik i gulvet. „Jeg ser rødt," mumlede han og gik mod døren. „Hvor skal du hen, Victor," spurgte Mama. Han svarede ikke, men gik ud i entreen. Vi hørte et fald og styrtede ud. Papa lå på gulvet. Vi fik fat i lægen, der kom en halv snes minutter efter. Da han havde undersøgt Papa, sagde han trøstende: „En i sandhed kongelig død!" Årsagen var en hjerneblødning.

Min søster Betzy var den eneste, der ikke kunne have dårlig samvittighed, alle vi andre havde det. Vi havde i høj grad foretrukket Mama, så der ikke var blevet videre kærlighed til ham. Desuden havde han lidt i flere år af migræne, en pinefuld sygdom, som man dengang ikke tog alvorligt.

Publikum i teatret lo, når en eller anden fornem og let komisk dame med udbruddet: „Åh, min migræne" segnede om i afmagt. Papa tog heller ikke sin migræne alvorlig, men han led meget og kunne være frygtelig irritabel. Han havde ikke haft held med sig. Skulle have været gift med en kone, der som han var et friluftsmenneske, elskede naturen, hestene og bossekøerne. Elskede et landmandsliv. I stedet fik han en kone, for hvem kulisselugten duftede balsamisk, naturen var skønnest, når man så på den som dekoration fra parkettet, eller helst selv spillede med deroppe på scenen. Desuden havde hun en helt uforståelig angst for dyr. Men Papa havde jo haft det uheld en forårsdag at møde en lille pige leende af fuld hals, ridende overskrævs på et galoperende får. Det syn fortryllede ham! Til sin dødsdag huskede han det.

V

Vil man skærpe sin kritik af ægteskabet, skal man læse Strindbergs enakter: „Båndet". Digteren har med sit vilde kærlighedshad taget sin egen ægteskabstragedie med Siri von Essen under

behandling. Knivskarpt dissekeret sin egen skilsmisse. Baronen og baronessen står foran nævningene, der skal afgøre, hvem forældreretten til deres eneste barn skal gives til. Før mødet har parret gensidigt forpligtet sig til ikke at kaste smuds på hinanden, gør de det, får ingen af dem tildelt forældreretten, og barnet fratages dem. Det at beherske sig under en skilsmissesag er en af ægteskabsdjævelens særlige prøvelser. Den bestås sjældent.

Og under forhandlingerne kan hustruen da heller ikke holde sit løfte! Hun er stolt, og kan ikke tilgive de ydmygelser hun har lidt – eller indbilder sig at have lidt. Hun fryder sig ved at kunne ramme sin ægtemand, afsløre ham, tilsmudse ham. Baronen forsøger at beherske sig. Minder hende om hendes løfte, men det ender i et desperat skænderi, hvor de hver forsøger at såre hinanden så dybt som muligt. Og nævningene, egnens bønder, fryder sig! Ved at se „de fornemme" flå hinanden som vilddyr. Da dommen skal afsiges, stemmer de alle som en, at barnet skal fratages forældrene.

Adskillige gange har Poul fremhævet samspillets afgørende betydning for skuespillere. Han priste sin lykke ved at have en partnerske som Bodil Ipsen. Som *hun* priste sin lykke ved at have en partner som Poul! Snart gav hun – snart han inspiration, gode råd og ideer. De kunne virke som to violinstrenge, der toner samtidigt under en mesters hånd. Her i „Båndet" ligesom i „Dødedansen" nåede de fuldkommenheden i deres fortolkning af Strindbergs bitre budskab, at kærligheden er livets største velsignelse – og forbandelse!

Det er sagt, at Bodil Ipsen er den eneste danske skuespillerinde, der kunne sammenlignes med fru Heiberg. Det er også sagt, bl.a. af Poul, at hun var sin tids største skuespillerinde. I hele verden. Allerede ved sin debut i Bjørnsons: „Når den nye vin blomstrer," måtte selv den sure Sven Lange give sig. Den nye vin, Bodil skænkede var af en ekstra fin årgang. Når der er vrøvlet så meget om at en skuespiller ikke er kunstner – for han er ikke skabende – var Bodil et bevis på, at en skuespiller er

en kunstner. For hun fornyede de klassiske roller, så alle følte, at nu først så man dem i det rette lys. De, der før havde beundret fru Hennings, fru Bloch i de samme roller, forstod ikke, hvordan det var muligt. Bodil satte en ny melodi på den gamle vise: „Klokken slår, tiden går, evigheden forestår!" Hun var uforsagt på vagt, så rollen blev hendes i al evighed.

Jeg beundrede hende grænseløst, måske derfor blev vi hurtigt gode venner. Trænet fra min barndom med Papas vulkanudbrud, kunne jeg også smile, når hun tog „sine ture". I øvrigt kom hun kun sjældent hjemme hos Poul og mig. Klogt holdt *han* hende på en vis afstand. Det var efter den gamle regel, er man på De, kan man ikke sige din idiot eller lignende. Deres idiot, lyder jo tåbeligt. Og når Bodils temperament løb af med hende – og hun havde svært ved at styre det, – så var det ikke den bedårende verdensdame, den højfornemme åndsaristokrat, der førte ordet. Nej, hun brugte en meget skrap kæft. Naturligvis kunne hun, der både kunne spille en dronning og en gadetøs, bruge munden til fuldkommenhed. Også kunne hun med sine 100 hestekræfter tromle sine medspillere ned. Det gik bare aldrig med Poul!

Men hun kunne irritere ham grænseløst, ved at brodere, fantasere, lave om på forfatterens replik. Det er en lyst, som mange skuespillere har, ikke alene fordi de synes deres replikker er mere talentfulde end „Blækrævens", men også fordi det kan være monotont aften efter aften at sige den samme replik. For Poul, der står „opladet" og har hele det åndelige apparat klart til at komme med den replik forfatteren har skrevet, var en sådan fantaseren katastrofal. Navnlig når Bodil ofte afsluttede sin „digtning" med sin uimodståelige høje, klingende latter, der lignede Mamas! Også derfor elskede jeg at høre den.

Poul sagde intet, skældte heller ikke ud – det fandt han vulgært – men så på hende med et blik „der isnede mig helt ned til storetåen" – som hun betroede mig! Hun undskyldte sig med, at det var tradition på Det kgl. at man kunne tillade sig sådanne friheder overfor digteren. Ændrede ikke onkel Olaf adskillige af

Hostrups replikker. F.eks. i „Genboerne" sagde han „kobbersmedefabrikant" i stedet for „kobbersmed", „aftrædelsestoiletkabinet" i stedet for „aftrædelsesværelse", entre „nousse" i stedet for entre „nous" o.s.v. Og publikum nød det! Herregud disse små digtermænds tekst skulle man ikke tage for alvorligt. Poul havde lige den modsatte mening! Forbandet svineri at snyde med teksten.

Bodil kunne have været en søster til tante Anna, der heller ikke var nogen skønhed, men begge havde det langt vigtigere: uimodståelig charme, sødme og munterhed. Stærke som bjørne var de også! Og uregerlige: Da en fortvivlet udmattet sceneinstruktør en dag under en prøve skreg: „Enten må De gå, fru Ipsen, eller jeg," lød svaret: „Ja, så må det blive mig, der går, for jeg kan få engagement andetsteds – De ikke!" Eller når hun til en anden instruktør med luende øjne skreg: „Jeg hader og afskyer Dem. Jeg hader Dem." – Pause – „Og det varer flere dage!" Da vi alle brølede af latter, så hun forundret på os. I virkeligheden ville hun havde føjet til „– og det varer flere dage, før jeg kommer til prøve," men det havde hendes pligtfølelse reageret imod.

Bodil var primadonna assoluta, en betegnelse, der særlig irriterer nu om stunder. Det betyder jo egentlig kun at een skuespillerinde på teatret er mere talentfuld og en større personlighed end de andre. I dansk teater har der været få primadonnaer, ikke på grund af manglende stort talent, men på grund af manglende personlighed. I min tid var der kun to primadonnaer: Betty Nansen og Bodil. Kun, skriver jeg! Hvem er der i grunden i dag? Hvem har formatet?

Hun var dronningen på teatret, og hun kunne da også spille dronninger som ingen anden. To gange spillede hun dronning Elisabeth af England. Denne Queen Bes, der kunne bande som en matros, være vulgær som Bodil selv og som morede sig over, når folket råbte til hende: „Hvodden går det, gamle møgmær?" I forfatteren Bruckners skuespil kom det særligt monstrøse ved Elisabeth frem. Uforglemmelig er for mig en scene, hvor Elisabeths elsker, Essex, opdager at hans dronning er skaldet, uden

barm, og når hun ikke er sminket ligefrem hæslig. Denne scene spillede Bodil meget realistisk og alligevel monumentalt. I Schillers tragiske skuespil, hvis titel er „Maria Stuart", masede hun fuldkommen Maria, der jo egentlig er hovedrollen. Her var hun også monumental.

Hun var som menneske meget dronningeagtig og samtidig meget folkelig. „Du må undskylde, Bodille, men jeg kunne ikke finde toilettet, så i min betrængthed brugte jeg paraplystativet," mumlede en noget bedugget statsminister, der var Bodils gæst. Bodil blev et øjeblik noget stram i masken. Var helt dronningeagtig. Så lo hun med sin fortryllende latter. (Hun kunne sikkert som Olaf sige: Jeg føler ikke spor ved det!) og sagde gemytligt: „Jamen søde Thorvald. Det gør da ikke noget. Paraplyer er lavet til at vandes." Men selv om hun beundrede denne vor eneste moderne statsmand, så Gud nåde ham, om hun ikke netop var i humør. Han kunne have risikeret at få en lignende behandling som Nille giver Jeppe! Respekt for andet end kunsten havde hun bestemt ikke.

Når det gjaldt erotik, havde hun en lignende indstilling som Anna Norrie. Det førte til mange skilsmisser, både ægteskabelige og uægteskabelige. Hendes første ægtemand var skuespilleren Texiére, som hun mente hun havde lært alverden af. Hans meget aparte ydre henviste ham til roller som „Den evige Jøde" i Genboerne og lignende. Når Bodil hjalp mig med indstudering af en eller anden rolle, kunne hun citere Texiére, som var han den største kender af faget.

Skilsmissernes oprivende scener sled på hende, men en dag fortalte hun mig, at nu havde hun endelig fundet på en ideel måde at blive af med en mand. Så man undgik trættende opgør og pinlig tagen afsked. Metoden var meget simpel. Da hun sammen med sin ven gik på Østergade og gjorde indkøb, standsede hun foran Illum. „Vent lige på mig her. Jeg skal have et par handsker." Så forsvandt hun ind gennem hovedindgangen, gik igennem magasinet og ud til Pilestræde, tog en bil og kørte væk.

„Det bedste ved det hele er, at der ikke bliver ballade. I min alder må man skam spare på kræfterne." Hun var 35.

Billedhuggeren Erik Rahr fortalte mig smilende, at hans gode ven Ejnar Black – en højtbegavet journalist – havde sagt, at næste dag ville hans navn stå på forsiden af alle blade, for han ville deklarere sin forlovelse med hende. „Det er vel nok en sensation." Vi havde det indtryk, at det væsentlige i deres forlovelse var at parret kom på forsiden. Og Black gøre et scoop. Være først med nyheden. Det lovede ikke særlig godt, tænkte jeg. Det kunne vist ikke vare længe før Bodil igen trængte til et par handsker hos Illum. Men søger, så skulle I finde! Med Ejnar Black blev Bodil meget lykkelig. Og så skulle netop han gå bort efter nogle års ægteskab.

VI

Når Hamlet, denne danske prins, der kender os så godt, siger til Ofelia: „Kvinde, dit navn er svaghed," passer det på mig! Og de kvinder, der elsker ligesom Ofelia. Den 2. maj 1919 blev jeg viet i Sankt Johannes Kirke til Poul. Alle mine mange forbehold mod ægteskabet, – særligt mod et ægteskab med en familiefader med børn, – opløstes. Det hjalp mig meget, at Pouls kone (en søster til min ven Torben Meyer) viste en sjælden overlegenhed. Hun beholdt forældreretten over de tre børn, men de kunne komme til Poul når som helst de eller han ønskede det. Da jeg altid har elsket børn, var jeg henrykt, når de besøgte os. At børnene holdt af mig, har jeg haft mange beviser på. Når Strindberg, hvis beske sandheder altid har imponeret mig, siger: „Gift jer aldrig, men gør I det alligevel, så skilles aldrig, når I har børn. Det er synd for dem." Så er jeg stadig af samme mening.

Kort efter brylluppet spiste vi middag med Olaf Poulsen, der holdt en lang tale for sine søe, kære børn. „Ja, du kan sagtens, Poul, for nu har du fået en rig mor." Vi tvang os til at smile.

Kort efter fik jeg et langt brev fra Poul, hvis ord jeg har gemt i mit hjerte. For han skrev, at onkel Olaf ikke anede, hvor dyb hans fladbundede vittighed var. Så forklarede han, hvor rig jeg havde gjort ham ved at blive hans elskede hustru. Det er altid dejligt at læse sådanne kærlighedsbreve, blot man husker på, at stemningen måske er lidet holdbar. Brevet sluttede med: Din dom er den eneste, jeg bryder mig om at høre og respekterer.

Det lød jo smigrende. Poul var jo ikke alene en halv snes år ældre end jeg, og som skuespiller stod han himmelhøjt over mig, men modsat Johannes, der afæskede domme fra alle, der havde set ham, var Poul meget forbeholden her. Derimod ville han altid høre min mening. Og hvor ofte har jeg ikke hørt ham erklære: „Ja, du havde minsandten ret." Og det følte jeg, han var glad ved at indrømme.

Jeg har altid undret mig over, at jeg var i stand dertil, og kan kun forklare, at det skyldes et medfødt instinkt. Det ord kan man jo bruge for så meget gådefuldt i menneskets sjæl, sind og psyke.

Når vort ægteskab gennem de 12 år blev så lykkeligt, skyldes det nok noget mine forældres ulykkelige ægteskab. Jeg havde fået en sand rædsel for scener, og sådanne havde jo Poul og jeg også nok af både foran og bag kulisserne på teatret. „Frygt den første strid, for den river det fine trolddomsspind mellem ægtefæller itu," hedder det også. For så kommer den næste. Og strid følger strid. At skændes fandt også Poul vulgært. Det lyder vist i manges øren uhyre kedsommeligt, at vi aldrig har skændtes. Men for mig føltes det som en stor velsignelse, at når Poul og jeg var uenige, fandt vi altid frem til en fredelig løsning.

Naturligvis kunne vi blive irriterede på hinanden, men heldigvis havde vi begge megen humoristisk sans. Det irriterede mig f.eks. at Poul var så ordentlig, at han kunne virke som et permittengryn. Jeg derimod havde aldrig taget det højtideligt, om noget ikke stod på rette plads, men jeg indrømmer at det at være ordentlig er bedre end at være sjusket. Navnlig når man har hus-

assistenter. Til Mamas store forbløffelse udviklede jeg en ordenssans, som hun fandt pedantisk.

Det var ikke tilfældigt, at Poul var et elskeligt menneske, for det var hele familien. Når han ikke brød sig om selskaber, så skyldtes dette også, at familien var hans allerbedste venner. Han tilbad sine forældre, Athalia og Elith Reumert. Allerede som barn havde Elith behandlet Poul som sin gode kammerat, og *det* var højst ualmindeligt dengang. Kun to fordringer stillede han. Børnene måtte aldrig lyve, aldrig drive den af. Det kan nok siges, at børnene opfyldte disse fordringer.

Littemand, som Elith kaldtes, var søn af en præst. På sine ældre dage ønskede han også at blive præst – vel at mærke i en skøn egn. Han mindede da også om præsten i den uforgængelige julekomedie: „Nøddebo Præstegård". Ikke underligt, for han havde selv foretaget dramatiseringen af Scharlings roman, da han ønskede sig Nikolajs rolle og var også den første, der spillede den på Folketeatret. Her havde han meget store successer, men den blændende glans, der stod om Det kgl. lokkede ham. Men trods løfter fik han, som så mange andre bl.a. jeg selv, dårlige roller.

Da en instruktør engang krævede en prøve gentaget, stampede Elith i gulvet og udbrød: „Det har jeg slet ikke tid til." Da en geskæftig kollega gjorde ham opmærksom på, at teatret betalte hans tid, vendte Elith ham ryggen, der udtrykte sublim foragt. Da han omsider nåede det tidspunkt, hvor han kunne tage sin afsked med pension, skrev han i dagbogen: „Sidste dag! Befrielse!" Efterhånden var al optræden ham en plage, da han var blevet en passioneret skribent.

Sven Langes pisk havde også ramt Elith hårdt. Ikke alene som skuespiller, men også som dramatiker. „Det er det gyseligste makværk o.s.v.," hed det om et skuespil, Elith fik op på Det kgl. En smule trøst var det, at Sven Langes egne skuespil også ofte faldt med et brag.

Min svigermor, Athalia, kaldet Tallemor, var ikke nogen skøn-

hed, men det der så fint hedder: une belle laide, der kan oversættes med: en dejlig, uimodståelig grimrian. Da hun, hvis forældre var fattige, blev antaget på Det kgl.'s balletskole, var hun lykkelig. Ja denne lille pige tiggede endda om hun ikke måtte få sin seng med, så hun kunne blive hele døgnet på teatret. Bournonville var da balletmester, og hun blev hans sidste elev. Han forsikrede, at hun havde en stor fremtid som karakterdanserinde, og han fik ret.

I Peter Hansens teaterhistorie står der at Athalia Flammé var en fremragende danserinde, hos hvem man især måtte beundre det temperament, hun gav sine roller. „Mere end én gang fremkaldtes et ængstelsens udbrud ved den fart og flugt, hvormed hun uden tanke for andet hensyn overgav sig til dansens hurtige rytmer som en ung og stærk bakkantinde!"

Teatrets kapelmester var den navnkundige store komponist Johan Svendsen. Af og til kunne det hænde, at han havde drukket frokost hele dagen og mødte frem til dirigentpulten i højt humør. Pinden fik et ekstra sving, og han ildnede orkestret frem til at forcere tempie'ne. Tallemor, der havde en udpræget pligtfølelse, forsøgte at følge Svendsen i en stor solodans. Hendes achilleshæl sprang. Og dermed var det forbi med hendes så højtelskede danseliv.

Hun klagede ikke. Hun søgte at undgå bitterhed, men af og til kunne hun være – ikke i dårligt humør – men i krigshumør. De bemærkninger, hun da fyrede af, var ikke alene skarpe, men også så vittige, at selv offeret ofte nød det. Som det så ofte er tilfældet, har moderen haft mere at give sine børn end faderen. Fra Tallemor havde Poul arvet sin gode forstand, sit sprogtalent, sin ukuelige pligtfølelse, energien og det brændende sind. Ikke for intet var Tallemor født Flammé.

Hun elskede at tale om Bournonville. Altid i dyb ærbødighed kaldet mester, som var der ingen andre mestre til. Storartet kunne hun gengive den scene, hvor mester efter at være blevet pebet ud under sin solodans, gik frem til kongesidens rampe, knælede

ned og med plastisk smukt hævede arme spurgte: „Hvad befaler Deres Majestæt, jeg skal gøre?" „Dans videre," sagde kongen meget fornuftigt, og det gjorde så Bournonville.

Men allerede dagen efter fik han – efter kgl. ordre – en permission på et halvt år – uden gage. Det blev betragtet som noget af en majestætsfornærmelse, at han havde henvendt sig til kongen uden at en adjudant havde meldt ham. Bournonville benyttede permissionen bl.a. til et ophold i Napoli. „Her er stof til mindst 100 balletter," skrev han. Ganske pudsigt er det, at netop hans ballet „Napoli" er blevet de danske kongers yndlingsballet. Helt uundværlig til festaftener for kongehusets gæster.

Bournonville havde jo været noget af en vovvov efter pigerne, og dermed skyld i at geniet Lucile Grahn forlod Danmark og blev til den internationale balletstjerne. Da hun „dansede af" bosatte hun sig i München. Elith bebrejdede sig meget, at han ikke fik gennemført sin beslutning om at opsøge hende. Optimistisk mente han at kunne formå hende til at testamentere sin store formue til det teater, der dog ved sin gode uddannelse havde skabt forudsætningen for hendes berømmelse – og store indtægter. Nu i stedet testamenterede hun hele formuen til byen München. Som tak blev en gade, – som kun meget få kender – opkaldt efter hende.

Da Elith kom til Det kgl. var han skøn som en græsk gud. Alle de unge piger sværmede for ham. „Mig så han aldrig til," sagde Talle, men trøstede sig med at kalde ham for en forfængelig nar, der gik rundt med udstoppede lægge. Eliths beundrerinder blev vildt ophidset og en af dem væddede med Talle. Begge satte sig på en trappe, hvor de vidste han på et givet tidspunkt ville komme ned af. Da det skete, jog Talle en knappenål ind i hans ene ben. – Av for fanden, råbte Elith og følte på benet. Hun følte sig meget lykkelig ved at tabe sit væddemål. Dette Av for fanden, havde øget hendes forelskelse.

Elith hørte altid tilfreds på denne historie. Han opregnede heller ikke som Talle, når han fortalte en af sine historier, på

sine fingre og tæer for dermed at demonstrere, hvor mange gange den var blevet fortalt. Hvis Talle sagde, at han heller ikke efter nålestikket havde set på hende, benægtede han det. „Hvor kunne jeg undgå det? Du var jo så dejlig."

VII

Trods Talle, da jeg traf hende, var bedstemor, hjemsøgtes også hun – ligesom Papa – af det grønøjede monstrum, som Shakespeare kaldte skinsyge. Det kunne komme til scener, hvor hun anklagede ham voldsomt, – også voldsomt uretfærdigt. Det nyttede ikke, at Littemand gang på gang gentog: Men Athalia dog – (og det var ikke med flade a'er), hun rasede videre over indbildte krænkelser. Gang på gang ville hun skilles. Selv efter at de havde holdt guldbryllup.

Hendes ophidselse skyldtes et mindreværdskompleks. Elith nedstammede fra en spansk ambassadør Don Miguel de Muskos. Han var tempelherre og kunne derfor ikke gifte sig med sin elskede, en yndig pige, der var kammerjomfru hos en grevinde Schimmelmann. Af ukendte grunde fik tempelherrens efterkommere navnet Reumert, hvorfra ved jeg ikke. Men Elith havde ambassadørens våben, hvis indskrift: Pericolum dulce: Faren er sød! Det var meget passende for de to krudtkarle: Elith og Poul.

Måske skyldtes det denne fornemme afstamning, at Elith havde for vane, når forlovelser eller giftermål drøftedes, at sige: Hun er kommet af godtfolk. En apotekerdatter! (Gjaldt det brudgommen hed det naturligvis en apotekersøn. Eller andre han anså som godtfolk). Ufravigelig kom det så fra Talle: „Og jeg, søde Elith, jeg er kun kommet fra en falleret konditor." Og ligeså ufravigelig svarede Elith: „Ja, men, Athalia, med dig var det lige meget. For du var så – dejlig." Og så smilede hun sødt og kærligt til ham.

Lige modsat Papa og Mama forsonedes Littemand og Tallemor meget hurtigt. De lignede de gode herlige kæmper, der, når det er gået temmelig hårdt til, farer til Valhal til fest og megen glæde.

Som så mange mænd blev Elith aldrig helt voksen. Ofte var de inviteret til middag hos os, og det hændte gang på gang, at Talle kom alene og med et blink i øjet fortalte, at den kære Elith på grund af litterært arbejde desværre ikke kunne tage med. Så hørte det til komedien at jeg tog telefonen og bønfaldt Elith om at komme – og så kom han. Glad og tilfreds i bevidsthed om, at han var den vigtigste og absolut mest højtelskede person i familien. Men en dag var Talle åbenbart ude på straffeekspedition og bad mig lade være med at telefonere. Ærlig talt var jeg også selv lidt træt af denne komedie. Så tog vi den med ro, drak flere glas sherry end sædvanlig og gik til bords. Knap færdig med suppen, ringede det på døren. Jeg lukkede op. Der stod en meget slukøret Elith, der mumlede noget om at arbejdet var skredet hurtigere fra hånden end ventet. Han blev modtaget med jubel, men fra den dag kom han altid på besøg sammen med sin Tallemor.

På grund af dette og lignende numre kaldte hun af og til Elith for en stor barnerumpe, og denne titulatur tildeltes også så prominente folk som Olaf Poulsen, professor Østergaard, skolebestyrer og forfatter Bauditz, bankdirektør Aggerholm (en slægtning af Elith) og den tykke grosserer Zachariae, (skaberen af værket: Før og Nu). Titulaturen skyldtes foreningen EVOE: Startet af Elith og onkel Olaf „med det formål at genoprette vore sjæles urtilstand i samliv med naturens ensomhed." Det var programmet.

En dag i juli mødtes „brødrene" hos Olaf Poulsen. En charabanc blev lastet med vældige madkurve indeholdende røde hummere, oksestege, brune fristende ænder og så alt det, der blev kaldt små delikatesser. Desuden batterier af flasker. Derefter kravlede de temmelig svære herrer – Bauditz undtaget – til vogns. De trivelige frederiksborgere luntede gennem byen ud ad vejen

til Nøddebo. På et udvalgt sted i Gribskoven bedede man. Misforstå mig ikke. Det betød at man holdt et hvil, men ikke bøn til naturens gud. Derefter kastede man sig med voldsom appetit over indholdet af madkurvene og med en lignende voldsom tørst over indholdet af flaskerne. For at genoprette deres sjæles urtilstand tog alle så en lang middagslur. Forfriskede satte de sig derefter tungt til hvile på charabanc'ens sæder, og nu luntede man gennem skoven til Esrom kro.

Her krævede lovene, at der skulle holdes forhør over de mange lovovertrædelser, som brødrene havde begået under turen. Det var mange, for alle var ivrige efter at nyde „bøderne", der bestod i drikkevarer. Derefter gik man styrket til bords. Middagen var sådan, at selv Københavns berømteste ædedolke og gourmand'er ville være tilfredse. I tilgift fik brødrene overdådige taler af den art, at „vi EVOE brødre har et hjerte i vort bryst. Et hjerte med to kamre. På det ene står: For Gud, konge og fædreland. På det andet står der: For damer." Talle fandt sådanne taler meget barnagtige.

VIII

Poul kunne også på anden måde optræde som ordensmenneske, når han iførte sig en kjole smykket med medaljer, pelikaner og hundehalsbånd, så han næppe stod tilbage for professor Tribini på Dyrehavsbakken. Jeg fandt det snobbet, ligesom da Mama pralede med at have været landets næstfineste dame. Det blev så til at når en eller anden bekendt under fester snakkede om ordner, så sagde Poul altid, at jeg fandt ham uhyre naragtig, netop på grund af sine ordner. Og så stod det til mig at begrunde hvorfor.

Jeg kom så med de sædvanlige argumenter, at ordensvæsenet er en institution, der fremmer forfængelighed, misundelse, karrierelyst og lignende beskidte egenskaber, og det var i sig selv et

onde. Men også det at pynte sig. Det burde være forbeholdt os kvinder. Og endelig: Når man ser sådan et overordensmenneske (endsige en kammerherre), minder det så ikke een om en hottentot i festskrud. Jeg synes, det var meget rimeligt, som min broder, der selv havde en del ordner, at ved at give funktionærer disse senilitetsordner, sparede de kongelige drikkepenge, guldcigaretetuier og lignende. Men gøglere, kunstnere og skribenter derimod skulle holde sig for gode og være for overlegne og navnlig usnobbede til at bære dette dingel-dangel.

Men en aften, hvor Poul var optaget på teatret og jeg var sammen med mine svigerforældre og Mama (der var optaget i deres hjem som en meget kær slægtning) kom talen, som så ofte, ind på deres ungdomstid. Og hvor man i de kredse, Elith færdedes, foragtede skuespillere. Noget rystet blev han især, da en meget god veninde, gift med præsten ved Garnisons Kirke, forfærdet sagde: „Kære Elith, når du vil være skuespiller på jorden, så sig mig, hvad du vil være i det evige liv."

Præsteskabet har altid forfulgt skuespillere. Den ærværdige kirkefader Tertullian sagde – Gud ved for hvor mange hundrede år siden – at de der ikke kan undvære skuespil, bør vente til det største, mest bevægede af alle skuespil: Dommedag. Da vil skuespillerne brøle endnu højere end de nu gør i nogen tragedie. Sådan var vist i Eliths ungdom Indremissions indstilling.

Hidtil havde disse helvedeskræmmere holdt til ude ved Jammerbugten, hvor bevægelsen havde en god forbundsfælle i havet, men de havde nu fået foden inden for i det syndefulde København. Det skyldtes bl.a. Frederik VIII's gemalinde, den svenskfødte, stærkt indremissionske Louise. Da en af byens præster ved en begravelse over en skuespiller benyttede lejligheden til at fordømme al skuespil, røg Elith i blækhuset. Det blev til en lang offentlig debat til sidst med selve Indre Missions formand, Frederik Zeuthen, der vel ikke ville kalde teatret for „Djævlens Kirke" eller „Venus Sakristi", men mente at besøg i teatre var ligeså ugudeligt som at deltage i kortspil, dans og drikkegilder.

Elith, der var præstesøn og kendte faget, klarede sig glimrende i debatten. Han påstod også at Indremissionen slet ikke var ene om at fordømme skuespilkunsten. Ja, stort set havde kirken altid været efter skuespillerne, og det var årsagen til den foragt, de var genstand for. Det lød sært for mig, opdraget som jeg var i troen på, at de som tempelpræster netop var særligt ophøjede! Men nu, efter denne samtale, forstod jeg Pouls ordenssyge. Den skyldtes jo ikke forfængelighed – for det var han ikke – men simpelthen at han med sine mange ordner ikke alene ophøjede sig selv, men også hele standen. Han var i rangklasse. Da jeg sagde det til ham, indrømmede han, at dette i og for sig var rigtigt. Men tilføjede dog, at han nu også syntes, at ordner kan pynte gevaldigt. Især en svensk orden – det var vist Nordstjernen.

Elith havde oversat Coquelin's L'Art du comedien, Skuespillerens kunst. Han havde ligesom Poul studeret alverdens bøger om denne kunst og om teatret. Indhyllet i røg og damp fra deres lange hostrupske studenterpiber – de gik fra mund til gulv – drøftede de fag. Vi tre madammer afbrød dem af og til. Talle kunne afslutte en dybsindig diskussion med at sige: „Der er ikke noget at diskutere om. Til at være kunstner kræves tre ting: Talent, som ingen rigtigt kan definere, energi, som enhver ved hvad er, og endelig held. Det var langt det vigtigste. Og hvad var held? Noget tilfældigt."

Elith lo og forsikrede, at hun var dejlig. Så sagde han, at den største dramaturg i verden, Lessing, havde sagt, at ordet tilfældigt var gudsbespotteligt. Der gives intet tilfældigt.

Talles betragtning skyldtes nok, at hun var et offer for uheldet. De par gange, vi to talte derom, forstod jeg, at hun med sin stærke vilje ikke ville sørge, endsige være bitter derover. Men hun havde haft store kunstnerdrømme og kunne have realiseret dem.

Disse diskussioner om kunstens idé, væsen, udtryksmåde o.s.v. kunne virke trættende, men når fader og søn omtrent samtidig udbrød: „Ære være Moljære," lyttede jeg, selv om jeg havde

hørt det meste før. Elith førte ordet og talte om Moliéres liv. Hans kampe, skuffelser og sorger. Hans afslag, da Akademiet tilbød ham at blive medlem (et brændende ønske hos de fleste franske kunstnere). Men Akademiet kunne ikke optage så ussel en person som en skuespiller, så Moliére måtte forpligte sig til ikke at optræde mere på en scene. Han afslog så at lade sig optage. Først 150 år efter blev hans buste opstillet, og Akademiet satte denne indskrift: „Intet manglede i hans ry. Kun i vores!"

Moliére, mente Poul, var det store ideal for skuespillere. Til det sidste skal de kæmpe for deres kunst. Dødssyg udførte Moliére titelrollen i sin komedie: „Den indbildt syge". Da tæppet faldt, blev han døende båret ud. Hvordan gik det? hviskede han. Da han fik bekræftet at det var succes, mistede han bevidstheden. Kirken, der med sit had havde forfulgt ham, efter at han med sin skildring af Tartuffe havde afsløret en skinhellig skriftefader, forbød at begrave Moliére i indviet jord. Det lykkedes at trodse forbudet. Begravelsen skete i al hemmelighed om natten – som var Frankrigs største kunstner en forbryder.

Poul havde oversat en af Moliéres komedier, Alceste, og Tartuffe stod på hans ønskeseddel. Da han spillede Tartuffe på Dagmarteatret, blev han kritiseret af Sven Lange. „Han interesserede, men bevægede ikke." Bodil i den kvindelige hovedrolle, derimod, blev rost helt op til himlens stjerner. Vi andre – åh, Gud Fader bevares! I øvrigt mente Lange, at denne komedie slet ikke kom nogen ved. Den var passé. Som sædvanlig var hans anmeldelser skrevet i hans kloge, klare sprog, og blev citeret af mangfoldige!

IX

Moliéres eksempel: hold ud til det sidste, var en uskreven lov for mange skuespillere. Da Poul engang kom til Paris, gik han straks efter ankomsten hen i Comédie Francaise for at se sin gode ven Maurice de Féraudy i en stor komisk rolle. Alle i teatret

lo, jublede og hyldede mesteren. Da komedien var forbi, opsøgte Poul Féraudy i hans påklædningsværelse. Og fandt ham opløst i tårer. Da han ville trække sig tilbage, bad Féraudy ham blive. Han trængte til at udøse sig til en ven. Lige før forestillingen skulle begynde, havde han fået telegram. Hans eneste søn var faldet ved fronten. Først nu havde han fået tid til at sørge, sagde han.

De blev sammen til ud på natten, og Poul spurgte ham, hvordan det var muligt at gennemføre den store komiske rolle. Féraudy så frem for sig og svarede: C'est la force de metier. Det er den ufattelige styrke, som en skuespiller henter i det jernhårde bud, at forestillingen må gå videre. The show must go on! Alle privatfølelser må vige for denne pligt.

Og så skulle det hænde, at Poul kom ud for det samme, da Anne Mette, vor elskede lille datter, lå døende. Jeg aner ikke, hvordan han spillede, men langt senere har flere af mine venner fortalt, at Poul havde spillet fremragende.

Det var derfor ikke unaturligt, at en ung skuespiller, der havde besvær med disciplinen, en dag da han kom for sent undskyldte sig med, at hans mor var død. Kun en sådan undskyldning kunne godtages. Alle havde den største medfølelse. Men blev jo noget afsvalede, da de senere erfarede, at moderen levede i bedste velgående.

Nogle år efter min skilsmisse døde Elith. Talle fortalte mig derom. Han var forberedt på, at det snart var forbi, var rolig og behersket. Længe havde han ligget stille hen, så kaldte han på hende, og hun ventede halvt om halvt, at han alligevel ville se en præst.

Dybt alvorligt sagde han: „Ved du, Athalia, hvad jeg er så glad for?" – Nej, det vidste hun ikke. „Jo, jeg er så glad for, at jeg har brugt mine penge godt." Tallemor måtte beherske sin latter, for de fleste, der kendte Elith, mente han havde været letsindig netop med sine penge. Købt villa, anskaffet sig hest og vogn, holdt selskaber, kort sagt, været en flottenheimer o.s.v.

Hun forsikrede ham naturligvis, at det var vidunderligt, som han havde disponeret. Det havde han glædet sig over. Dagen efter lå han stille hen med ansigtet ind mod væggen. Pludselig vendte han sig mod hende. „Husk det, Athalia. Glem det aldrig. Jeg har altid elsket dig. Altid!" Og den måde, han sagde sin kærlighedserklæring på, havde været så overvældende dejlig. Om Elith kunne jeg bruge det ord, han engang brugte om en afdød ven: „Gud var i hans hjerte, og hans hjerte var på hans tunge!"

En gang kom min farfar fra Odense, en lille hvidskægget mand, på besøg, og jeg viste ham alle hovedstadens herligheder. Selvfølgelig var vi også i Tivoli. Til min undren tog han ustandselig hatten af, når vi passerede mennesker – og det gør man uafladeligt i Tivoli – og mange hilste igen. – „Det er da forfærdelig mange mennesker, du kender, farfar." Han smilede og sagde på sit fynske: „Ja manni, manni mennesker." Hurtigt gik det dog op for mig, at han her i Tivoli ikke kendte en eneste. Det var blot en vane fra provinsen, hvor alle kender alle, der fik den gamle herre til uafladelig at blotte hovedet.

Jeg kom også til at kende manni, manni mennesker uden at kende dem, for Poul mente, vi måtte deltage i ambassadernes kedsommelige cocktailselskaber og i festmiddage og lignende på standens vegne. Og det bliver jo som oftest kun til, at man lige hilser på hinanden og udveksler ligegyldigheder.

Men allerede ved en af de første store fester blev jeg sat på en prøve og fandt ud af, hvor let det var at klare sig. Jeg stod og talte med en dame, jeg havde udsøgt mig, for hende kendte jeg virkelig, da kong Christian X kaldte på mig: „De kan jo fransk, fru Reumert," sagde han på sin joviale måde. „Kom herhen, jeg vil gerne præsentere o.s.v." Jeg var straks klar over manden, det var en ambassadør, der „trættede og kedede". Udtrykket havde jeg fra Elith, der efter at have leget en tid med sine børnebørn med disse ord fik dem sat på døren. Jeg ville egentlig protestere og sige, at jeg kunne kun meget lidt fransk, men optrådte som en god royalist.

Da præsentationen var overstået, fik jeg konversationen ført hen til, at ambassadøren talte om sit liv. Det var ikke særligt interessant, men jeg var en god lytter. Og mestrede også den kunst at kvidre: Oui-oui-oui, som var jeg en fugl, på de rette steder. Eller Non-non-non, eller je suis tout a fait accord og lignende. Resultatet var, at da Poul kom mig til undsætning, blev han komplimenteret med madame, der talte merveillieux fransk. Ja, ejede en miraculeux esprit. Det sidste er den største kompliment en franskmand kan yde en barbar. For inderst inde regnede de os for barbarer.

Det er min sikre overbevisning, at lader man et menneske – mand eller kvinde – tale om sig selv, så gør det ikke noget, om man selv er stum som en fisk.

Nej, så var festerne blandt kunstnerne noget helt andet, og især når vi festede efter gæstespil. Poul havde haft stor succes på Det kgl. i sin rolle som Swedenhielm i Hjalmar Bergmans stykke. Det til trods for at en anmelder skrev: Klokken 8.06 gik tæppet, kl. 8.57 faldt den første gode replik, kl. 9.29 den næste gode replik. Kl. 9 gik jeg. Anmelderne plejede ellers at være meget elskværdige, men det er nu engang desværre sådan, at man har størst succes ved at være ondskabsfuld. Nå, her vendte latteren sig mod anmelderen for Swedenhielms blev en meget beundret og festlig forestilling, der gik usædvanlig længe.

Poul var ikke så lidt nervøs for at spille denne rolle (en svensk nobelpristager) i Sverige. Det er altid farligt at spille udenlandske skuespil i forfatterens hjemland. Det gik dog aldeles storartet, og vi fik i Hjalmar Bergman en kær ven for livet. Også med sin von Buddinge i „Genboerne" og Alceste i „Misantropen" sejrede Poul stort. Derefter skulle successen fejres.

Stockholm er en lille, men meget elegant og forfinet by, præget af den gustavianske periode. Elegance og forfinelse møder man også i hjemmene. Svenskernes gæstfrihed er også fuldkommen overvældende. Hvordan skulle det være os muligt at gøre gengæld, når de kom til København, sagde vi ofte til hinanden!

Så overdådige var festerne. Først og fremmest hos Wettergreen, der var chef for „Dramaten". Han havde også været chef for kunstgalleriet, så hjemmet var præget af vidunderlig kunst. Han blev vores meget nære ven, ligesom hans hustru Gertrud Pålson-Wettergreen, den store sangerinde, der ofte optrådte på Metropolitan i New York. Det er det samme som elefanten blandt danske ordener, pointerede jeg overfor Poul.

Vi traf uden undtagelse alle Stockholms store kunstnere. Jeg foretrak af dem Gösta Ekman. Om ham kunne siges – som der blev sagt om fru Heiberg – at han var skabt i naturens søndagslune! Med sit honninggule hår, sine violblå øjne, der udtrykte godhed, klogskab og humor, sin myndeslanke skikkelse var han vel sin tids skønneste mand. Men han ønskede ikke at udnytte sin skønhed! Sagde ikke hans beundrede Shaw: Hvem kan udholde at se på en skønhed mere end tre dage? Men det kunne nu publikum. Og når der var tomt i de tre teatre, han en tid var direktør for, (ja, han overkom virkelig at være chef for tre teatre), – så tog han ikke papnæse på, som Betty Nansen udtrykte det i lignende vanskelige økonomiske situationer. Nej, han afsminkede sig. Så var der udsolgt hver aften. Han kunne ligesom Herold vende ryggen til publikum og række tunge.

Jeg var altid henrykt, når jeg havde ham tilbords. Talte vi om skuespilkunst, påstod han at en skuespiller havde et langt bedre materiale end en maler eller billedhugger. Han havde sit eget levende ansigt, hvormed han kunne afspejle alle de sjæle, der boede i ethvert menneske. Ja, det er et langt bedre materiale end billedhuggerens: voks, marmor, bronze eller granit. Eller malerens farvelade.

Han begyndte også at fortælle om sit liv, da han fik at vide, at Pouls forældre var kunstnere og hans bedstefar præst. Göstas familie havde i reglen været skræddere. De kunne den kunst at sidde i timer med krydsede ben på et bord – og sy. Hans barndom havde været temmelig ulykkelig. Ikke på grund af fattigdommen – den havde aldrig generet ham – men på grund af en

stedfaders ondskab. „Forstår du, at et menneske kan være ond mod en liten pojke?" spurgte han.

Som ti-årig blev han ansat som bud. Det er en god begyndelse for en skuespiller, mente han, for overfor sådanne småbude spiller ingen komedie. Strindberg havde ret, når han sagde, det er synd for menneskene. De fleste, han afleverede pakker til, var sure, smålige, ondskabsfulde, egentlig stakler. Han var glad over, at han ikke havde spildt tid på elevskolen. Kun taget et par timer hos Anders de Wahl, som ansås for at være Sveriges største skuespiller. Allerede i 16–17 års alderen var han med et omrejsende selskab. Foruden at optræde som statist og i småroller, ofte femseks roller i samme forestilling, var han regissør, sminkør, teaterbud, pressechef og passede tæppet. Hans kærlighed til København – Nordens lille Paris – skyldtes først og fremmest Dagmar Hansen. Da selskabet var i nød, kom hun op som gæst. „Jeg var dødtræt hver aften," sagde Gösta, „så mange gange måtte jeg hale tæppet op, når hun optrådte."

Hendes navn nævntes sjældent uden at man citerede en anmeldelse fra hendes debut. „Der bor en sangfugl i frøken Hansens bryst. Den har kun et beskedent pip, men hvor den bor kønt." Sådanne anmeldelser, hvor offerets ynder omtales, afskyr skuespillere. Nå, men det var jo rigtigt her. Sangfuglen boede kønt, og da Bodil og jeg mødte hende ved en velgørenhedskoncert passede det stadig. Selv om hun var noget op i årene. Hun blev af mange anset for vores eneste kameliadame (uden brystsygdom), bl.a. fordi hun havde købt sig en herskabsvilla på Frederiksberg. Hendes tilbedere rekrutteredes fra de højeste kredse til slagtermestre, påstodes det.

Bodil og jeg optrådte først og fik et pænt bifald. Det var jo velgørenhedsfest! Så kom Dagmar ind og bifaldet bragede mod hende. Efter at have sunget sin vise: „Dengang jeg var så stor som så / var der en ting, jeg ej kunne forstå / alle de drenge, jeg mødte på min vej / alle så ville de knuselske mig o.s.v.," var bifaldet orkanagtigt, og det er bestemt ikke nogen kliché her.

Bodil forsikrede, at vi begge fuldkommen havde forfejlet vores metier.

Da Dagmar så endelig kunne slippe ind til os, lykønskede vi hende. „Tak, hvor er I dog søde," sagde hun. Men det var nu hende, der var mest sød. Et sandt hjerteligt menneske og mindst af alt dum. Det viste sig også efter hendes død, da hendes bogsamling kom til auktion, at hendes lekture havde været af høj karat, oplyste en bogsamler mig om.

Senere havde jeg Gösta til bords her i København. Han undskyldte sig af og til og gik fra bordet, kom tilbage meget oplivet. Jeg så også at han stadig måtte pudse næse. „Ja, man bliver let forkølet her," sagde jeg.

Jeg fik snart at vide, at han snuste noget, der poetisk hed hvid sne. Dengang var det at bruge narkotika uhyre sjældent, men for en skuespiller er nu enhver stimulans ofte en fristelse. Han skal altid yde sit allerbedste!

Da min lille pige var død, opsøgte Gösta mig med en stor buket blummar. Han havde selv mistet sin lille søn. Vi sagde ikke mange ord til hinanden, men hans øjne udtrykte en grænseløs medfølelse. Og godhed! Det er mit sidste indtryk af denne lykkens yndling, der blev så ulykkelig!

X

Poul havde fået tilsendt en tragikomedie: „Le cocu magnifique" af den unge belgiske forfatter Cromelynck. På den tid taltes meget om ekspressionisme: Udtrykskunst i modsætning til impressionisme: indtrykskunst. Skuespillets hovedrolle: Bruno, var splintrende gal – af skinsyge. Det særlige ekspressionistiske var formentlig at han, for ikke at pines af uvished, tvinger sin søde, uskyldige, trofaste kone til at ligge i med alle landsbyens mandfolk. Jeg var ikke netop begejstret!

Poul oversatte skuespillet og begyndte con amore at indstudere Brunos rolle. Som sædvanligt gik han til arbejdet, som skulle der skrives en doktordisputats. Brunos nationalitet begyndtes der med! Han bor i en belgisk landsby. Godt, så må jeg finde ud af, hvordan en sådan er.

Efterhånden forekom det mig, at Poul måtte have levet sit liv i en belgisk landsby. Var det klaret, måtte han se at finde mere om denne Bruno. Naturligvis først og fremmest om hans job. Det smitter altid af. Og så detaljer fra hans liv. Jeg følte mig ofte som en mrs. Watson, der måbende lytter til Sherlock Holmes opdagelser. Og hørte det irriterende: Elementært, mrs. Watson.

Replikkerne skal kulegraves. Hvad ligger der bag? Og når indstuderingen af rollen begynder, er det ikke alene de motiver, der ligger bag replikkerne, men også bag pauserne! Hans fabelagtige tålmodighed lettedes ved at arbejdet fængslede ham. Det gjorde det næsten altid.

Da han havde fået helt fat i Bruno, måtte jeg tage mig i agt for ikke at tale for længe med postbude, mælkemænd eller overhovedet mandspersoner. Nå, det varede nu ikke så længe, og Poul morede sig senere, da jeg afslørede ham. „Digteren, elskeren og den afsindige er fuld af fantasi," siger Shakespeare. Det er skuespilleren minsandten også!

De københavnske teatre skulle ikke have noget med denne pragtfulde hanrej – stykkets danske titel – at gøre, men det ville Centralteatret i Oslo. Her blev stykket opført med den dejlige Thora Segelcke i den kvindelige hovedrolle. „Der ser du fremtidens Johanne Dybwad," profeterede Poul. Nu, hvor Johanne Dybwad sikkert er glemt, må jeg vist tilføje, at hun var Norges, en tid endda af mange anset som Nordens største skuespillerinde.

Det skønneste ved Oslo er omegnen. Det er vist de fleste af byens borgere også enig med mig i. Som altid studerede Poul folket, og resultatet var, at egentlig var nordmænd godmodige, desuden havde de humor, men de kan blot ikke give udtryk for

det. Udtryk for begejstring, glæde, hjertevarme o.s.v. mangler de fuldstændig. Eller er de måske for sky, forstokkede eller hvad det nu er, til at vise det. Jo, de mangler udtryk for alt, undtagen glæden ved smuglersprit. Jeg ville blive gal, sagde Poul, hvis jeg skulle leve heroppe.

Hans misfornøjelse blev straks vakt, da han ved ankomsten til hotellet så opslået en tryksag: „De bedes ikke lægge brændende cigarer på dugene." For ordensmennesket Poul var et sådant påbud en uhyrlighed. Det var et meget pænt hotel. Hvad ville der så ikke være forbudt på mindre pæne? Der var en mængde andre ting, han kritiserede. F.eks. postvæsenets langsommelighed o.s.v. Var Bruno afsindig af skinsyge, var Poul noget unormal med sin lyst til at kritisere. Nå, det hjalp jo efter den vellykkede premiere, og da vi begyndte at feste.

Jeg vil kun nævne Gunnar Tolnæs, for ham kom jeg senere i Danmark ud på tournéer med. Han var kommet af „godtfolk", en lægesøn, der havde studeret! Men så afbrød han studierne for at rejse med det mindste omrejsende teaterselskab gennem hele Norge. I sammenligning med hans oplevelser havde Mamas tourneer været roser og violer. Men hvor eventyrligt skønt var ikke dette vældige land.

Hans direktør havde været en kæmpe, og han brugte sine vældige kræfter. Før en premiere gik han op til byens redaktør – der var i reglen kun een – stirrede vurderende på ham og sagde: „Der har kun været een teaterkritiker, der har nedrakket mit selskab. Han ligger stadig på hospitalet. Jeg håber ikke at noget lignende skal gentage sig." Sådanne teaterdirektører skulle man skam have, tænkte jeg.

Da vi talte om Johan Svendsen, der var nordmand, fortalte han mig, at denne havde været Ibsens model til geniet Løvdal i skuespillet „Hedda Gabler". Også her havde en hadefuld kvinde brændt hans livsværk. En genial symfoni! Det har kunnet være årsag til hans uligevægtige sind, som Tallemor blev offer for. Men mon det passede. Tolnæs var i øvrigt ekspert i Ibsen, der

altid havde haft levende modeller, påstod han. Det fik mig til at tænke på en af hans ganske specielle modeller, Daniel Hejre!

Hvor temmelig ørkesløs al teori i skuespilkunst er, da som bekendt enhver fugl synger med sit særlige næb og talent, fik jeg et godt eksempel på, da Poul fik rollen Daniel Hejre i Ibsens skuespil „De unges forbund". Som sædvanlig gik han voldsom grundigt tilværks. Han syntes, han vidste alt om figuren, men denne gang (jeg tror det er den eneste) glippede det. Lige modsat Poul arbejdede Johannes. Han læste stykket engang igennem. Så stod den figur, han skulle spille, visionært for ham. Da han her var sceneinstruktør og så at Poul ikke mestrede Daniel Hejre, sagde han smilende: „De har den kedelige fejl, Reumert, at De altid studerer og slider for meget. Prøv nu engang ikke at arbejde mere. Så kommer der straks noget."

Poul rystede på hovedet, da han fortalte mig herom. Så behageligt indretter denne dovne Aladdin sig. Han tror oven i købet på inspirationen. Det er bare et andet navn for magelighed. Og så begyndte han igen med sit slid. Resultatet var stadig negativt.

Det var også betegnende, at Johannes nu foreslog, Poul skulle karikere Olaf. Det kunne nemlig Poul helt overdådigt! Irriteret svarede Poul, at sådanne karikaturer hører hjemme i en revy, ikke på Det kgl. „Rollen er også som måske bekendt digtet af Henrik Ibsen, men det ved De måske ikke, hr. Poulsen?"

Men da han havde nævnt Ibsen, fik han den ide, at navnet Hejre havde betydning. Ibsen gik et par år – som elefanten – drægtig med sine skuespil. Man kunne regne med at selv det mindste komma var blevet nøje overvejet. Mon han ikke med overlæg havde givet denne besværlige Daniel efternavnet Hejre, fordi han netop lignede en Hejre? Jeg opregnede adskillige rollenavne: Ravn, Stær, Skade, Bjørn, Marsvin, Hjort o.s.v. fra skuespil! Skulle man måske tage efter det. Det var jo ikke Ibsen, svarede Poul, men havde han måske ikke ment noget med at give den vilde idealist navnet Brand? I dramaet af samme navn! Så

tog han sin hat og gik ud i zoologisk have.

Han havde taget sin skitsebog med, og da han kom hjem viste han mig en række tegninger, hvor en hejre med et spidst næb, fjertop på hovedet, små, sure, arrige øjne, langsomt skitse efter skitse forvandlede sig til en surøjet lidt snusket mandsperson med en hårtop på hovedet (i stedet for hejrens fjer) og en spids næse. Endda gangen, de små komiske hop kopierede han. Daniel Hejre blev een af hans bedste skikkelser i det store galleri.

XI

Poul var utrolig large i pengesager, men han forstod bedre at tjene penge end de fleste. Han forhandlede med direktører og impressarier, så de rev sig i håret af fortvivlelse. Fik de ikke deres penge hjem, så halverede han sin gage. Men ingen skulle snyde ham. Spøgende sagde han, at midt i en af sine rollers dramatiske højdepunkt ville han – om han skulle have procenter – være i stand til at tælle, hvor mange der var på tilskuerpladserne. Karakteristisk var det også, at han gav afkald på pensionen. Han ville stå frit! Min gamle ven Willy Norrie rystede på hovedet over denne bestemmelse. Endnu mere over hans helt urimelige gagekrav! Men som det hed om Poul, ikke helt rigtigt: han er det elskeligste væsen i verden, blot han får sin vilje! Ja, så fik han den også oftest. Ellers kunne han komme hjem og smilende sige: „Den gik ikke, så nu er vi i grunden subsistensløse." Jeg tog det altid med en knusende ro, for Torben, der havde levet i Paris, havde foræret mig sit gode valgsprog: Tout s'arrange! og det passer i reglen.

Poul blev først rigtig populær, da han fik hovedrollen i „Dollarprinsessen" med den skønne Else Frølich som partnerske – og prinsesse. Det var den mest forvrøvlede tekst, som Poul undertiden sang for mig mens han valsede. For efter „Den glade enke" skulle der i alle operetter være smægtende kyssevals. Poul

afskyede dans, fandt det feminint, hvad jeg var meget ked af. For jeg elskede at danse. Alligevel skulle han blive verdensberømt på film netop ved en dans.

Admiral Gads var så omtrent naboer til Elith i Espergærde og deres eneste barn, Urban, havde Poul kendt fra han kunne huske. Urbans mor, Emma Gad, populært kaldt Almiraljen, var journalist, dramatiker, forfatter til „Takt og Tone" og den sidste dame i København, der holdt litterær og kunstnerisk salon i sit hjem. Sønnen havde talent som maler, nærmest dekorationsmaler og blev ansat som „sceneinspicient" ved Det nye Teater. Her havde han lige så lidt som Asta Nielsen noget at gøre, for Dollarprinsessen valsede i måneder. Og så foreslog han Asta at spille i en film efter filmmanuskriptet „Afgrunden". Det blev en verdenssucces, der f.eks. gik otte år i Tyskland.

Poul havde for gammelt venskabs skyld taget imod Urban Gads tilbud om at filme.

En balletinstruktrice fra Cirkus satte Pouls og Astas dans i scene. Begge var enige om, at det vist var noget for husarerne, som pornointeresserede hed dengang. De gik til Urban (Asta blev senere gift med ham), der henviste dem til financieren. Til Asta forklarede denne, at dansescenerne slet ikke kom med. Til Poul at de lå i vand. Begge så først filmen efter premieren, begge fandt dansen vulgær, liderlig og under lavmålet. Han ville aldrig have jeg skulle se den.

Poul fik herefter en vis uvilje mod at filme, men de uhyre let tjente penge fristede ham. Ved en eller anden fest sagde en taler, at filmens muse var forelsket i ham, og han måtte bønhøre damen. Det blev ialt til 18 film, som han, med undtagelse af en enkelt, fandt gyselige. Lige så lidt som Johannes Poulsen egnede han sig rigtigt til det. Celluidstrimlen tager livet af replikkerne, mente Poul.

XII

– Forrådt fra alle kanter / forfulgt fra alle sider / forlader jeg nu det sted / hvor alle laster råder / og søger mig på jorden et fjernt og fremmed land / hvor man har lov at være / en hæderlig mand.

Endeløs jubel og klapsalver da Poul som Alceste udslyngede denne slutreplik. Ikke alene fordi han sagde den så godt, men fordi han hermed tog sin afsked fra Det kgl. Når Pernille spørger hvorfor der ikke skrives en komedie om hendes herre: „Den stundesløse", kunne hun også spørge om, hvorfor der ikke skrives en komedie om Det kgl., der i øvrigt slet ikke er kongeligt, men et nationalteater. Her f.eks. med Pouls tagen afsked, er der et sandt komediestof.

Den, der satte det i gang, var den kloge og elskværdige Nina Bang, der var blevet undervisningsminister. Som den første kvindelige socialdemokratiske minister, blev der sat godt med projektørlys på hende. Da hun var formand for den sparekommission, der var nedsat for at tage sig af underskuddet, blev hun kaldt Nina Lugekone, bangebuksine og lignende. Øgenavne smigrer i reglen politikere. Dog ikke hende.

Fru Nina var endnu så grøn, at hun så rødt, blot hun lugtede blåt blod. Det ejede teatrets dygtige og meget afholdte chef, grev Brockenhuus-Schack. „Et rudiment fra hofteatertiden," kaldte Nina ham. Så han blev afskediget med et varsel så kort, som man kun giver tyvagtigt tyende, oplyste greven! Men det var ikke for at spare, for i stedet fik teatret tre direktører. En for skuespillet, en for operaen og en for balletten, mens Norrie blev siddende som økonomidirektør. Det gav en vis kritik, og hovedkuls afskedigede „lugekonen" de nyansatte. I sin forvirring havde hun glemt, at de alle tre skulle have pension. „Oh, Danmark, på penge og politik du aldrig dig forstod," kvad man. Så måtte hun gå af.

Forinden havde dog denne idealistiske pacifist, som hun var,

fået afskaffet „Kong Christian" som officiel nationalhymne, for det gik jo i sangen lovlig krigerisk til. Nej, „Der er et yndigt land", passede bedre. Men en aften, hvor majestæten var i teatret og kapelmesteren, i stedet for at spille Elverhøjouverturen, spillede festmarchen i Trymskviden, demonstrerede publikum ved at synge „Kong Christian". Alle rejste sig, undtagen Nina, der blev ved at hale sin kollega Borgbjerg i frakkeskøderne for at få ham ned på stolen. Det gav stof til årets bedste karikaturtegning, og der blev grint meget. Det tog hun sig meget nær.

Borgbjerg blev efterfølgeren. Han havde sit mas med „den nye scene", som københavnerne rasede over. Også fordi der havde været nogle politiske fiduser omkring denne bygning. Hurtigt fandt københavnerne det helt rigtige navn: „Stærekassen". Borgbjerg, der var lyriker, kom med en mængde pladder om, at sådan en kasse netop var det rigtige for skuespillere. Her kunne de fløjte, synge, spille og – yngle. Det blev der nu ikke så meget af. Alt var egentligt helt forkert med dette teater, hvad Johannes' broder, Adam Poulsen, i en meget omhyggelig udarbejdet brochure havde bevist. Han anbefalede arkitekt Buncks forslag, hvor den nye scene skulle ligge i forlængelse af den gamle scene. Det mener de fleste nu var helt rigtigt.

Mens jeg har kendt Olaf Poulsen meget godt, var det modsatte tilfældet med broderen Emil. Jeg så ham før jeg kom til teatret udenfor café Odin. Siddende i sin rullestol, skaldet med et uhyggeligt rødtblussende ansigt, var han nærmest afskrækkende. Det var altså denne guddom, som Mama havde prist så højt. Den smukkeste, den genialeste o.s.v. Hvor ofte havde hun ikke fortalt om ham, når han som Ambrosius deklamerede: Du dejlig rosenknop / i går du blomstred / i dag du visner ... Fotografierne af Emil som Ambrosius solgtes ligeså strygende som kagerne med hans navn.

Da hans lamhed forhindrede ham i at være skuespiller, blev han en kort tid sceneinstruktør. „Det meget talende hoved", hed han ondskabsfuldt. Han var mere intelligent, mere vidende, ja,

mere kultiveret end de fleste. Det gjorde ikke noget, men han var også hoven, selvforgudende, og tog alt så forbandet højtideligt.

Adam regnede han som sin tronfølger, som bærer af det klassiske repertoire og hovedrollerne hos Henrik Ibsen. Johannes var alt for overfladisk, doven og tog alting for let. Du kommer til at ligne din fætter Liebman, sagde Emil med dyb foragt. Liebman var en af de store kunstnere ved teatret. For Adam var faderen det store ideal.

Da så Borgbjerg udnævnte ham som chef, tilsagde han alle, selv teaterkatten, til at give møde på scenen og høre hans tale. Den var diktatorisk, noget hul og patetisk, men ikke dum. Nu havde han før tiltrædelsen angrebet Det kgl. for slendrian og dermed såret flere skuespillere. De havde svaret hårdt igen, og når han sagde: „Vogt jer for simpelhed," skyldtes det disse skuespillere.

Som var det et stikord, hørte man straks Poul, dengang formand for teatrets skuespillere: „Vi er ikke simple!" Så vendte han Adam ryggen og gik fulgt af Bodil Ipsen, ægteparret Neiiendam, kapelmestrene Høeberg og Hye Knudsen og mange flere. De gik ikke alene bort fra Adam, men tog deres afsked.

Det var et blodtab, som man skulle tro teatret ikke kunne bære. Men Adam, der havde været en fremragende teaterdirektør i Helsingfors, tabte ikke modet. Jeg vil tro, han havde klaret skærene, hvis han ikke var blevet syg. Borgbjerg, der ellers var en mand af format, svigtede ham. Politikere er ikke altid ordholdne. Så blev chefstillingen arvelig blandt kontorchefer i det ministerium, teatret hørte under, til nu endelig det rette skete: at en teatermand blev direktør.

Da jeg talte med Johannes Poulsen om broderen, mente han optimistisk, at havde han ikke været i Oslo, var bruddet aldrig sket. Adam har blot været for længe i Finland og havde glemt, at vi danske føler os i familie med vikingen Rollo. Ham der, da den franske konges sendebud spurgte: „Hvo er din herre," svarede: „Vi har ingen. Vi er alle lige." Selvfølgelig havde de en

anfører, en høvding, men han blev det ikke længere, end de var enige om at have ham.

XIII

Det her skete i 1930, så jeg har kørt godt omkring i kronologien. Men af en eller anden grund syntes jeg denne komedie passer her. Poul havde det ligesom Elith. Han brugte sine penge godt! – Det syntes jeg i alt fald, da han forærede mig et sommerhus i Kandestederne. Kaldet IMO, et kælenavn, Poul var stolt af at have fundet på. Det lå på en høj klint, som havet skyllede op mod. Den evige stærke vestenvind blæste alt teaterstøv bort, alt teaterfnat blev vasket af med bade i Vester-vov-vov. Et ideelt sted for skuespillere. Jeg blev meget glad, da jeg hørte, at Henning Moritzen havde købt huset. Poul havde tegnet det, og var stolt af sit arbejde. Han malede det også flere gange på lærred, og jeg har stadig disse malerier.

Men nogen naturens elsker var han nu ikke. Han indrømmede, at en dekoration af et klitlandskab, en skov eller lignende fandt han meget smukkere end virkeligheden. Han kunne ligge i timevis og stirre op mod de sejlende skyer. Men han drømte ikke. Han havde sin skitsebog med og gav hurtige rids af alle de figurer, de ansigter, han så skyerne danne. Snart havde han set en bonde med åben mund eller en præst i fuld ornat o.s.v. Her var måske noget der kunne bruges.

Navnet Vendelbo har en ejendommelig mystisk klang for mig, skriver Goldschmidt. Det er et hårdt og stridbart folk, hvis knive sad løst i skederne, og skønt de blev voldsomt kuede, blev de det aldrig fuldstændigt. De havde slået en konge ihjel ... Poul mente karakteristikken var rigtig, for naturligvis måtte han ud på professionens vegne og studere mennesker.

Jeg havde det indtryk, at man så med megen skepsis på os. Det hjalp, da vi ofte fik besøg af dommer Styhr, Frederikshavn.

Første gang han kom, har vore naboer sikkert regnet med, at der snart også ville komme politi og hente os. Da det ikke skete, og vi endda fæstede to af hotelejer Kokholms døtre til husassistenter, voksede anseelsen. Det var de sødeste og gladeste piger, jeg har haft.

Og så hjalp det at vores hund Svip blev populær. Hvorfra den kendte klokken, har jeg aldrig forstået. Men præcis på sekundet startede den i galop til sin kæreste nogle kilometer fra os. „Nu går Svip vestpå, så er klokken otte," sagde vore naboer og stillede deres ure.

En dag kom Poul i en længere samtale med en gårdmand. Han ville endelig vide, hvad teaterspil var for noget. Skar nogle forfærdelige grimasser og spurgte, om det var teaterspil? Det kunne det være, svarede Poul. Så fortalte manden om en badutspringer, han havde set på marked. Han faldt reverenter talt på måsen og fik nogle lussinger. Det siges, han endda tjente „pæng", hvor helt urimeligt det lød.

Var det også teaterspil? Elskelig, som Poul var, holdt han et længere foredrag om skuespilkunst. Da han sluttede, sagde gårdmanden – han hed Åstrup – tilfreds: „Ja, det er altså som jeg sagde: De er allesammen badutspringere!"

Efter at Poul havde fortalt mig om denne samtale, og hvor lavt kulturniveauet lå her nordensfjords, indbød vi Åstrup og nogle naboer til kaffe med „kaver" og blødt brød, plus „fornøjeligt samvær". Det udtryk havde vi hentet fra en plakat, hvor afholdsforeningen indbød til fest. Vi stod ved vinduet og så vore gæster, iklædt sorte klæder, langsomt komme vandrende op mod IMO. Alle højtidelige, ja, som de fulgte en ligkiste. Poul udpegede mig Åstrup, der var noget meget filuragtigt over ham, syntes jeg.

Min hjælpekone havde forsikret, at man ikke alene skulle byde, nøde sine gæster, men ligefrem tvinge dem. Det var heller ikke langt fra, at jeg hældte kaffen ind i munden på dem efter at have proppet dem med kaverne og det bløde brød. „De må

endelig ikke forsmå!" sagde jeg stadig – et udtryk jeg havde hørt – og det gjorde de nu heller ikke. Stemningen var dog stadig, som var der et lig i stuen. Når Poul på sin joviale måde sagde noget, der skulle være „mårsomt", så de på ham alvorsfuldt og længe. Mon manden var tosset?

Da endelig serveringen var færdig, og et par af gæsterne med et ræb havde antydet, at nu var de mætte, forkyndte Poul, at han og hans kone skulle forsøge sig i skuespilkunsten. „Teaterspillet", som man heroppe kaldte det.

Vi gav nogle oplagte scener fra Holberg og Hostrup. Vort publikum så på os, som var vi blevet fuldkommen vanvittige. Det nyttede heller ikke spor, at vi optrådte som duettister. Jeg akkompagnerede Poul med luth. Så deklamerede Poul sit yndlingsnummer om Sven Dufva: „Et dårligt hoved havde han, men hjertet det var godt – –"

Jeg havde advaret ham. Der skulle nok være dem, der følte sig personligt ramt og mente, vi var skidtvigtige københavnere.

Så opgav Poul og sagde, at nu ville hans kone forsøge at underholde med nogle viser. Jeg begyndte med Jeppe Aakjærs Havren, der har bjælder på. Den måtte da for fanden ramme dem i hjerteroden. De så fornærmet på mig. Frødings: „Der ginge tre jenter i skoven" – ellers en sikker træffer, syntes åbenbart uanstændig efter konernes udtryk. Nu var jeg temmelig ligeglad, hvad jeg sang og tog fat på min barndoms repertoire. På syngende fynsk præsenterede jeg: „Min Amanda er fra Kerteminde". Her er da en undskyldning for gæsternes uforskammethed. For her forstår de ikke et ord, tænkte jeg, men hvad skete der? En bondes stenansigt løsnedes. Han plirrede med det ene øje ned til konen, der også løsnede sit stenansigt. Da jeg sluttede sangen, lo parret! Det var signalet til at andre lo. Der var endda et par der klappede.

Jeg fik senere at vide, at det morsomme ved visen var dette her tovli fynsk, og så at Amanda ender som skelet. Alt om død, undergang, spøgelser o.lign. udøvede en særlig tiltrækning for

mine gæster. De elskede at „grøsse": at gyse. Det øgede øjensynligt deres humør og livsglæde. En rigtig spændende spøgelseshistorie var en sikker træffer.

Poul havde nogle vage forestillinger om, at han skulle ernære os ved jagt og fiskeri. Det sidstnævnte blev hurtigt opgivet. De krabber han bragte op til mig var så små, at jeg straks løb ned og smed dem ud i havet. Jagten var derimod en alvorligere sag, for han havde købt gevær i Frederikshavn. Det skulle pinedød bruges.

En dag rapporterede Kokholm, at der var set en ræv ikke langt fra Imo. Optimistisk lovede Poul mig en krave af ræveskind, ja måske en hel ræveskindspels, da han tog afsted. „Jeg må skyde hurtigt, for de er rappe de sataner," sagde han, „men du skal ikke være bange!" Om det var for at han ikke kunne skyde hurtigt nok, eller at jeg skulle frygte for hans liv, blev aldrig opklaret.

Der gik et par timer med at vente på pif paf puf! Men ræven havde vel lugtet lunten og var stukket af, tænkte jeg. Men der var sket det, at Poul havde siddet på lur med bøssen i anslag, da mutter ræv kom til hulen. I det samme myldrede nogle små ræveunger frem af hulen. Poul sænkede skyderen. Han mindedes Bjørnson, der lå søvnløs på et hotelværelse fordi der på væggen havde hængt et billede, hvor man så små kyllinger pjadre sammen, mens en afskyelig og skummel Mikkel Ræv sneg sig frem mod dem. Var Bjørnson ikke stået op og havde skrevet nedenunder: DE BLEV ALLE REDDEDE, havde han ikke fået søvn den nat og måske heller ikke andre nætter. Ræveunger var langt sødere end kyllinger, når de legede. I øvrigt tror jeg aldrig Poul fik skudt med sin nye bøsse.

Eliths lære: aldrig, aldrig at drive var gået Poul i blodet, så han havde meget besvær med at slappe af. Derfor medbragte han „masser af læsestof", for uden at følge med tiden kunne man, mente han, ikke blive en god skuespiller. Desuden havde han en sand lidenskab for at skrive breve, prentet med en meget smuk

skrift, der til forveksling lignede Eliths. Var vi borte fra hinanden blot en dag eller to, fik jeg meget lange breve, for han skildrede detaljeret, hvad han tænkte og foretog sig. De var som en slags dagbogsblade for ham.

I reglen, når han skrev, sadlede jeg min nordbagge og red ud i dette vældige klitlandskab, der kunne ligne et forstenet bølgende hav. Ride er nu så meget sagt, for nordbakken var mere stædig end det stædigste æsel og i høj grad medbestemmende. Var det lille bæst i særlig godt humør, satte det i forrygende galop for så pludselig at standse med fremstrakte forben. Meningen var sikkert, at jeg skulle ryge ud over hovedet, og det skete da også et par gange. I reglen blev jeg dog hængende med armene om dens hals.

Det var en af de sidste dage af ferien og undtagelsesvis helt stille. Havet lå blankt som hvidblåt moiré. Jeg havde det med at finde farver frem, der passede til havet, der stadig veksler, men det var svært.

Den lille krikke var i galophumør, og da vi red bort fra vandet, følte jeg mig, som jeg tænkte Papa følte det, når han galoperede ude på den ensomme Pampasslette. Her var også vældig øde, nu da solen var væk. Og pludselig var havgusen over os. Også tågen, det femte element, som morfar havde kaldt det.

Denne gang var der ikke noget med at standse pludselig. Nu var krikkenik og jeg fine venner, som når jeg fodrede den. Jeg har aldrig kunnet orientere mig, så jeg vidste intet om, hvor jeg befandt mig. Jeg mente at kunne høre sirener. Men var det fra Skagens fyr eller Hanstholm? Jeg var barnagtig nok til at finde situationen vældig spændende. I tillid til at krikken som en hund eller brevdue kunne finde hjem, overlod jeg føringen til det lille bæst.

Det var flere timer efter bestemmelsen, at jeg nåede hjem. Mama modtog mig med at forsikre, at hun ikke havde været spor bange: „For den Gud vil bevare er uden al fare." Det var en frase, som hun ikke selv troede på. – Var det tordenvejr,

smed hun sig forskrækket ned på gulvet. Nærmede krikkerik sig hende, flygtede hun. Poul derimod havde været bange, og var gået ud for at lede efter mig. Da han kom hjem, var han så hvid i sit ansigt, som det papir jeg skriver på. Og så skældte han ud, så Mama og jeg bogstavelig talt sad med åbne munde. Så rejste hun sig taktfuldt og gik. Jeg tænkte på at gøre det samme, men blev forhindret ved at Poul pludselig gik hen og tog mig i sine arme og kyssede mig: „Undskyld. Men mon du forstår, hvor angst jeg har været?"

Så fik vi en ekstra flaske til aftensmaden, og da vi rejste os, var det ud på natten, og tågen var forsvundet. Månen var kommet frem, og fra de to fyr fejede brede lysstråler hen over havet og over landskabet, hvor de hvidkalkede bøndergårde glimtede frem. Havet var nu bleggråt. Alt smeltede sammen og jeg havde en slags evighedsfølelse, som det var umuligt for mig at give udtryk for. Så jeg nøjedes med at omfavne Poul og takke ham. „For min skænden?" spurgte han smilende. – „Ja, også for det," hviskede jeg.

XIV

Da jeg „ventede" mig, som det hedder (ligesom der kun gives en virkelig betydningsfuld venten), mente Poul at klimaet i Kandestederne var for barskt. Vi skulle den sommer blive på Sjælland. I Rågeleje lejede han Glentegården af skuespilleren Peter Fjelstrup: kaldet Fjelle. Nogle anså ham for at være det største talent blandt sin generations skuespillere, men han svinede med det på en måde, som kun fagets folk kan forstå. Skuespillere kaldes jo ofte store børn. Om det passer helt, tror jeg nu ikke. Men på et område kan de være endog meget barnlige. De er alt for lattermilde, når de er på scenen. Det skyldtes simpelthen, at alt privat lystighed naturligvis er strengt forbudt. Jeg har undertiden tænkt, hvor det også må være svært for de stakkels solda-

ter, når de er til parade. For det sker jo, at det er højst komiske civile personer, de paraderer for. Men indenfor militæret nøjes man ikke med bøder som på teatret.

At få sine medspillende til at le var en slags besættelse hos Fjelle. Også på prøverne. En vis sadisme var der i spøgen, når det f.eks. var Herman Bang, der iscenesatte. Bang var et nervebundt. Han, der tog sin kunst yderst alvorligt, blev vildt ophidset på Fjelle, når denne f.eks. i en tragedie kildede den store tragediennes lig. Og derefter alvorligt forsikrede: „Det er nu *min* opfattelse af rollen, hr. Bang." Navnet udtalt, som var det et skud: Bang-Bang. Bang skældte frygteligt ud, med gråd i halsen. En dag, da Fjelle igen havde været ude på at lave narrestreger, sagde han angergivent efter skyllen: „Jeg går i jorden af skam, hr. Bang – Bang." I det samme forsvandt han gennem gulvet ned i kælderen. Han havde stillet sig på faldlemmen og aftalt med en maskinarbejder, at på den replik skulle faldlemmen gå ned med ham. Denne gang hulkede Bang – af latter.

Med sådanne numre morede han også publikum. Som overtjeneren i „Alexander den Store" serverede han en mængde gags og serverede til sidst ved tæppefaldet – selve tæppet. Publikum jublede og i et lystspil tager man ikke sådanne improvisationer særlig højtidelige. En helligbrøde var det derimod, når han som graverkarlen i Hamlet rakte stakkels Yorricks dødningeskal op til den danske prins. Da Hamlet havde taget denne, rakte Fjelle hånden frem som for at få drikkepenge. Og da Hamlet oversåa dette, mumlede han: „Sådan en nærig rad. Han skal sateme ikke få flere skaller af mig." Dengang lo publikum, for Hamlet blev spillet af Martinius Nielsen, og ham var man ude efter. Men andre gange peb publikum, irriteret over narrestregerne, af Fjelle, så tæppet måtte gå ned. Stadig blev han idømt store bøder. Det tog han let, men et er sikkert, tragediens muse, Melpomene, har ofte grædt af sorg over sin skamagtige tempelpræst.

Da lejemålet skulle afsluttes, blev vi inviteret til middag hos Fjelle, og før vi gik til bords, fremviste han med stolthed alle

herlighederne. Her er *min* dagligstue, her *mit* herreværelse, *mit* sovekammer, alt hvad han fremviste var mit. Den søde fru Fjelle mente stilfærdigt: „Du kan godt sige *vores*, Peter, for det er lige så meget mit som dit."

Noget meget væsentligt i et ægteskab er ikke at kritisere, når der er andre til stede. Middagen var den evigt fastlagte, festlige sommermiddag: Kyllinger og rødgrød. Fjelle gnavede i fornærmet tavshed på sit kyllingeben. Så betragtede han hvast sin ægtehalvdel. Skar en grimasse og sagde: „Vores røv kløer." Nu er denne glose jo så almindelig, at selv stiftsdamer bruger den i bridge, når makkeren har været dum. Men dengang. Føj! Fruen blev meget forstemt, for at bruge et mildt udtryk. Og Fjelle blev efterhånden meget angerfuld. Selv om han affyrede pragtfulde vittigheder, og Poul og jeg lo uafbrudt, var det pinligt, at værtinden blev strammere og strammere i masken.

Så blev rødgrøden serveret, og Fjelle fyldte hele sin tallerken – uden at tage fløde. – Da vi begyndte at spise, klaskede han elegant al rødgrøden i sit ansigt og skreg: „Greibe." Det var en konsul vi alle kendte, og som netop var rødgrødfarvet i ansigtet. Jo, det med at klaske noget i ansigtet, selv om det ikke som sædvane er lagkage, det virker åbenbart altid. Fru Fjelle brast i latter, og aftenen var reddet.

Betty Nansen tog bestemt ikke papnæse på, da hun engagerede Fjelle til at spille hovedrollen i Strindbergs „Faderen". Men hun forstod at tæmme denne skarnagtige dreng. Fjelle blev berømt over hele Norden på sin rolle. Jeg så stykket flere gange. Det gøs i mig, når faderen smed den brændende lampe efter sin hustru, og så hed hun ovenikøbet Laura, som Mama.

Betty Nansen tilbød mig et fint engagement, men jeg betakkede mig. Hun er det eneste menneske, jeg uden nogen grund har været bange for.

Det var hendes store, meget smukke øjne, der virkede hypnotiserende. Desuden var hun noget ondskabsfuld på en elegant, nederdrægtig måde. En facon, hun havde lært af Peter Nansen og

Gustav Esmann, der i deres ungdom havde været nogle arrogante flabe.

Den eneste, der kunne tumle „diktatorinden", var Storm P., der boede på samme frederikbergske vej som hun. Han havde en særlig evne til at gå løs på denne overkrukke. Betty Nansen var vist lidt bange for ham, men hun havde humor og gouterede ham.

XV

Fru Nansen var en vældig personlighed, en dygtig sceneinstruktør, så hele det kvindelige personale var som små Betty'er – i visitkortformat. I øvrigt også teatrets skuespillere, med undtagelse af Henrik Bentzon. For han var elev af Poul, og det bevarede han.

Poul, der lagde så megen vægt på sproget, mente aldrig Henrik ville blive rigtig placeret, for han kunne ikke tale et rent dansk. Det glædede ham meget, at han havde taget fejl. – At det gik, kan han fanden hakke mig takke Michael Rosing for. Han lærte Det kgl.'s publikum, at norsk er et finere sprog end dansk.

William Blochs sceneinstruktion var lige modsat Betty Nansens. I stedet for at herske, herse og regere, lyttede han sig frem til, hvad nu en ung spire ejede af talent. Når en prøve var forbi, skete det i reglen at han promenerede i scenens baggrund med en skuespiller eller skuespillerinde under armen. Havde man gode øren, kunne man høre glade udbrud som f.eks. „Ja, her havde De fat på det helt rigtige. Men synes De ikke . . ,"og så blev man fodret med gode idéer, også gode fordi det netop var det vedkommende kunne gøre. Og det blev sagt på en så underfundig måde, at man troede, det var ens egne idéer.

Der findes ikke en dansk instruktør, der ikke direkte eller indirekte har lært af Bloch, også indenfor filmen. Benjamin Chri-

stensen, A. W. Sandberg, den store Dreyer var f.eks. hans trofaste elever.

Selv var han elev af hertugen af Meiningen, ligesom Stanislavski. Det afgørende var ægthed. Skuespilleren skulle være ægte i sit spil, dekorationer og rekvisitter skulle også være ægte. Hertugen og Stanislavski hentede ofte rekvisitter fra museer, det kunne Bloch ikke, men han sørgede for at kopiere så ægte som muligt.

Stanislavski kunne tillade sig at bruge over et år til at indstudere et skuespil. Det kunne Bloch heldigvis ikke. Men da Stanislavskis personale gav gæstespil på Dagmarteatret, var hans idéer ikke noget nyt for os. Vi kendte dem alle fra Bloch, som var den så verdensberømte russer hans elev. For så vidt jeg har forstået, kom Bloch en snes år før Stanislavski med sin instruktion.

Holbergs sceneangivelser er de mest kortfattede i dramatik. Men når der f. eks. stod: En gade, så havde man aldrig før Bloch været interesseret i, hvordan den gade var, om der var mennesker i den o.s.v. Bloch forvandlede den til et levende, morsomt tidsbillede. Nu er der dem, der finder en sådan naturalistisk opfattelse gruopvækkende, men ågerkarlen i Strindbergs „Påske", som Poul spillede, forsikrer gang på gang: „Alt går igen. Alt!" Og det tror jeg på.

Blochs tre brødre, maleren, museumsmanden og kongens livlæge, gjorde grin med William. Navnlig lægen, der fandt sin yngre broder skrækkelig uvidende, „men så passer du jo godt til skuespillerne." En vis anseelse fik dog William, da han blev udvalgt til at være etatsråd H. C. Andersens rejseledsager. Jeg tør nok sige, at min barndoms ideal nu reduceredes. Han, der priste sundhed og godt humør, var skrækkelig hypokonder, sygelig, irritabel, tungsindig og ulykkelig. Og for første gang hørte jeg om hans grænseløse forfængelighed, den Elith i sin bog om digteren havde forsøgt at skjule.

Lige modsat var Bloch, grænseløs beskeden og selvudslettende.

Efter en Holberg-forestilling i Oslo havde publikum forstået, hvad deres norske Holberg skyldte Bloch. Så de blev ved med – efter at komedien var til ende – at klappe og råbe: „William Bloch! William Bloch!" Alle bag scenen søgte efter ham. For han havde jo lige været der for et par minutter siden. Endelig blev publikum træt. Da den sidste tilskuer forsvandt, trådte Bloch frem fra et lille rum, hvor rengøringskonerne gemte spande og fejekoste. Takkede så skuespillerne for deres arbejde og forsvandt. „Ingen hyldest, ingen laurbærkranse, ingen fester for mig." Poul nævnte dette som et ideal at følge, men gjorde det dog heldigvis ikke!

Elith, der havde lidt så mange skuffelser, ville ikke have nogen af sine børn til teatret. Det lykkedes ham at forhindre sin meget smukke datter og sin højt begavede søn Johan Frederik, men ikke Poul. Han fik lov til at forsøge, hvis Bloch sagde god for talentet. Jo, det gjorde Bloch, og skønt Poul dumpede til prøven til elevskolen, fik Bloch igennem, at han kom på skolen.

Poul betragtede onkel William som sin anden far. Han blev aldrig træt af at fortælle om denne fuldendte gentleman i ordets oprindelige betydning. En taktfuld, hensynsfuld, klog og meget hjælpsom personlighed. En sådan figur kan ofte være en temmelig kedsommelig hertug, men Bloch var en munter sjæl. For al kunst er munter og udstrømmer glæde, påstod han.

Af sin tilbedte Holberg havde han lært nogle udtryk, der bestemt ikke var anset for kongelige eller fine. Da Poul for første gang for sine egne penge havde købt sig et fint brunt jakkesæt, stormede han op til onkel William for at høre hans mening.

Onkel William tog det meget alvorligt. Gik rundt om Poul som en billedhugger om sin statue. „Fint arbejde. Jo, det sidder skam godt. Og farven? Jo, det ser ud som tøjet har været dyppet i – lort."

XVI

Poul og jeg snakkede sjældent om religion. Jeg havde min sømandstro, og det var han kun glad for. „Selv hører jeg til dem, der søger," mente han. Med foragt omtalte han dem, der brugte kirken som et slags sikkerhedsnet. Der ræssonerede: Måske fandtes der en Gud, så hvorfor ikke ulejlige sig til gudshuset. Og barnedåb, konfirmation, vielse, begravelse var kun en formssag! At kirkerne var fulde juleaftensdag, for at „publikum" kunne hente lidt julehygge før æderiet begyndte, fandt han var foragteligt. „Er du lunken, vil jeg tage dig i min mund og spy dig ud." Sådan lød det skriftsted, han af og til citerede.

Men han dyrkede guddomme med brændende begejstring. En af dem var ildsjælen Georg Brandes, som romantikeren Elith betragtede nærmest som en udsending fra helvede. Georg Brandes brugte Lucifer som pseudonym og havde i en takketale forsikret, at dumme, lyssky mørkemænd kaldte Lucifer – en djævel. „Tro aldrig det. Lucifer var lysets engel!" – Det var ikke langt fra, at Poul betragtede G. B. som det åndeliges velsignede lysengel.

Da G. B. første gang trådte ind i vores stue, var jeg dybt skuffet. Han var langt mindre, end jeg ventede, var temmelig fed og havde en såkaldt luksusbug eller dinglevom, som man ikke kunne undgå at lægge mærke til, for den var dækket af en meget fantasifuld broderet vest, aldrig set før! Kroppen var indhyllet i en svalehale og under hagen en enorm silkesløjfe. Frem over sløjfen stak en lang vejrende næse, der godt kunne ligne et andenæb. Når dertil kom de forlæste, rødrandede øjne, den lidt komiske hårpragt – af beundrere og navnlig beundrerinder kaldet hans hjelmbusk – kan det vist ikke undre, jeg bagefter sagde til Poul, at skulle han engang komme til at spille en intelligent klovn, havde han her modellen.

Jeg havde ham til bords, og han konverserede mig i tidens stil. Han spurgte mig dog ikke, om jeg havde været til mange baller,

men om jeg havde læst den eller den bog. Jeg kendte hverken navn på bogen eller forfatteren. Til sidst udbrød han: „Ja, men er De da ganske uvidende?" Det indrømmede jeg gladeligt. Jeg skal dog nok være blevet en smule irriteret, for lidt efter serverede jeg ham en lang sætning på mexikansk, som Papa havde lært mig. Det var noget om at hestene skulle vandes og koderne efterses o.s.v. – „Hvad er det for noget fordærvet spansk, De taler," spurgte han. – „Mexikansk, hr. professor. Kan De oversætte det?" Han prøvede, men det lykkedes ikke, så jeg kunne sige: „Men er De da ganske uvidende." Han smilede og vi skålede, og fra den dag var vi gode venner.

Han var jo vidt berømmet for at være de unges svorne ven og var det sikkert. Men nu syntes han, at de gik over gevind. Det er jo ofte sådan. Med afsky fortalte han om nogle unge malere, for hvem Michelangelo og Rafael var humbug. For menneskelegemet var tabu i deres isme. Efter opgøret med den store franske statsmand Clemenceau, ofte kaldet Klemmenkov, var han blevet bitter og bidsk, en bitterhed selv mod hans elskede Frankrig. Efterhånden som jeg lærte ham nærmere at kende, følte jeg sammen med min beundring for hans viden en slags medfølelse med ham. Denne så ombejlede mand mødte vist kun beundrere eller folk der ville profitere af ham eller prale af at være i hans selskab. Jeg forestillede mig, at han sjældent mødte mennesker, der holdt af ham – og egentlig var ensom.

Han kom ofte hos os, også når Poul ikke var hjemme, og jeg nød al hans viden. Også al hans sladren, for han var som den vidunderlige gryde i „Der var engang". Kunne ikke alene fortælle om, hvad der blev lavet i byens køkkener, men også hvad der foregik i de andre rum. Sladder var jo ikke netop noget, man skal beskæftige sig med, men G. B. var meget vittig.

Måske fordi jeg kendte hans sladderagtighed, lod jeg en dag, da han ringede på, pigen sige, at jeg ikke kunne tage imod ham. Jeg havde min lille unge ved brystet, og fodringen kunne ikke afbrydes. Men på grund af et sælsomt snerperi, lod jeg ikke

pigen sige, hvad der var grunden. Og senere da jeg mødte ham, undskyldte jeg mig ikke dermed. Det var fuldkommen tåbeligt, og jeg begriber det ikke den dag i dag. Jeg kunne jo blot have citeret Tartuffes ord til kammerpigen, som jeg selv havde spillet: Tilhyl dit bryst, jeg tåler ej sligt at se...

G. B. var meget såret, men så tror jeg, Poul havde fortalt ham årsagen. For pludselig ved et selskab blev vi vældig gode venner igen.

For at bedømme mennesker, skal man helst have vedkommende på tomandshånd. For ellers tager han eller hun ofte maske på. På tomandshånd kan man tale friere, mere åbenhjertigt, for man har ingen vidner. Og kan gå fra sit ord. Det ville G. B. næppe gøre, men jeg kan dårligt tænke mig, at han ville bruge så kraftigt et sprog, ikke alene mod sine fjender, men også mod vennerne. Hans mest karakteristiske gloser var dum, dummepeter, dosmer, tåbe, kretiner, fæhoved o.s.v. Jeg tænkte altid, at jeg nok også kunne vente samme behandling.

Men rørende kunne han være, når han tog sig selv under behandling og ironiserede. Navnlig over sin naivitet. Han havde virkelig været overbevist om, at han som en ædel Sankt Georg ville dræbe dumhedens, overtroens, hykleriets drager og blandt andet nedfælde kirken. Nogle år ind i vort århundrede stod der ikke en eneste præst derinde, men en foredragsholder, en museumsinspektør, en biblioteksmand eller lignende humanister, havde han enfoldigt troet på. Og så i stedet bygges der kirker som var det målet, at hver mand skulle have sin kirke og sin præst, sagde han smilende.

Han havde skrevet en del om fru Heiberg, så jeg fik ham til at fortælle om hende. Jo, hun var som de fleste skuespillerinder selvglad, lunefuld, skinhellig. Også skinsyg. Og meget andet og endnu dårligere. Jeg lo, og han troede, at det var af de skuespillerinder jeg kendte. Men jeg lo nu af ham. Tallemor havde nemlig været veninde med balletdanserinden Charlotte Hansen (senere Wiehe Berény). Kvinder er ikke netop diskrete, når det

gælder en ulykkelig tilbeder. Og det kunne godt være, at ridder Georg med sit angreb på os skuespillerinder i såret forfængelighed var ude efter Charlotte.

Poul var for meget præget af sin far til at kunne blive ateist som G. B., men som nævnt var han en, der søger. Der var en del guddomme, der blev kasseret. Og efter i 1921 på Dagmarteatret at have spillet „Den Gamle" i Tagores „Posthuset" var han dybt interesseret i Østens religioner.

Tagore, der besøgte København, var en profetisk skikkelse, der fik de fleste af vore digtermænd til at ligne brave bønder, fortænkte seminarister eller bedrøvede klovner. Han var en blid mystiker, der forkyndte, at når hinduer troede Gud var glæde, så var glæde det samme som kærlighed. Det var jo en letfattelig og skøn gudetro, men den var indsvøbt i filosofi. Poul kastede sig med vanlig grundighed og læserenergi over denne. Desuden drev vi i al beskedenhed yoga og holdt fastedage. Det sidste, tror jeg nok, var skyld i at Poul fik mavesår.

En aften havde vi Maurice de Féraudy hos os, og Poul skånede ham ikke. Med uhyre veltalenhed indviede han Maurice i den indiske mystik. Når Poul af og til gjorde en pause for at tænde sin pibe, sagde Maurice på sin særlige ironiske måde: „Est ce que on ne meurt pas, la-bas." (Men dør man ikke også derede, d.v.s. i Indien). Jo, det måtte Poul indrømme. Men hør nu, cher ami. Og så gik det løs igen. Da Féraudy gentog spørgsmålet, indrømmede Poul at der endda døde flere end andetsteds – af sult. Féraudys spørgsmål blev gentaget så ofte, at Poul ligesom jeg tilsidst brast i latter. Féraudy fik sidste replik i samtalen om indisk mystik ved at citere Fontenelle. En filosof er alt for optaget af at spekulere over, hvad han ikke kan se, til at tro hvad han ser. Så det var noget vi skuespillere, hvis kunst kræver at vi ser, skulle holde os fra.

Jeg fik dog noget ud af min yoga, da Poul og jeg besøgte min broder Carlo i Bordeaux. Han var passioneret bjergbestiger og inviterede os på en tur til Pyrenæerne, for at vi skulle nyde at

kravle op på en bjergtop. Et par kilometer opad foregik turen på æselryg. Jeg fik brug for min evne til at koncentrere mig, da jeg så at æslets ene forbens klov var halvt ude over bjergranden. Da vi holdt rast, spurgte jeg føreren, hvorfor i alverden det kloge dyr ikke kunne holde sig tæt ind til klippesiden. Føreren påstod, at det netop var det kloge ved dyret. Den ville ikke overraskes af et eller andet uhyre fra afgrunden. Det gav anledning til, at min søde svigerinde kom med nogle angreb på disse uhyrer af tyskere, der sikkert nu spekulerede på revanche. Clemenceau havde ret, da han ønskede, at alle tyskere skulle stilles op af en væg og fusileres. Det blev til en vældig diskussion. Andet har jeg ikke noteret i min dagbog.

XVII

Den stormende hyldest, som Poul og Bodil fik, da de udvandrede til Dagmarteatret i 1931, fik de så sandelig ikke, da det samme skete i 1919. De blev nærmest betragtet som et par utålelige krukker. Årsagen var den sædvanlige, de fik ikke de rigtige roller. Den mening delte jeg også for mit vedkommende. Poul var nu en løve på 35 år og påstod, at han kun havde en femten år til at jage storvildt. Han hørte til dem, der citerede Hamsun: når man er 50, skal man skyde sig.

Mama var egentlig fortvivlet over, at jeg fulgte med, for Det kgl. var jo stadig helligdommen for hende. Og Norrie, stadig en god og klog, ældre ven, mindede mig om Det kgl.'s gode pension, og at ægteskaber, selv om de afsluttedes i himlen, ofte her på jorden blev det rene helvede. Jeg forklarede ham, at netop hans skilsmisse med tante Anna havde overbevist mig om, at ægteskaber ikke netop var særlig holdbare. Så jeg var forberedt på det. Og hvad pensionen angik, ville jeg anse mig for en meget ringe person, om jeg i min alder tog hensyn dertil.

Poul havde fået et enestående tilbud fra Frede Skaarup, der

havde købt Dagmarteatret. Hvilken mæcen ville vel sige, at det er ligemeget, hvad det koster: „Ja, jeg taber gerne lige så mange penge, som det skal være, blot det er til noget godt." Og det var ikke mundsvejr eller bluff. Skaarup ejede ca. 5 millioner, og dengang var en million ikke som den er i dag, hvor de synes at rulle så hyppigt, at man skulle tro, det var femører.

Skaarups liv var et eventyr. Han fortalte mig, at han som urtekræmmer i Ringkøbing havde den allerbedste kaffe, men en konkurrent i samme gade havde reklameret med, at han havde den bedste i gaden, og det var måske grunden til Skaarups fallit. Kreditorerne fik dog hurtigt deres penge. Tilfældigt havde han mødt en filmfotograf, de startede en filmproduktion og havde heldet med sig.

Når han ofrede så vældige summer på Scala og Dagmarteatret, tror jeg nok det skyldtes hans hustru Hertha, som han tilbad. Hun var et klogt og dejligt menneske, og kun ét har han beklaget sig over. Hun ville holde fest hver dag, også om søndagen. Frede mente, som den sværarbejder han var, at søndag havde Vorherre bestemt til hviledag. Han var en uhyre godhjertet mand, og det var typisk for ham, at da en ung slægtning var kommet i fængsel, og Frede fortalte mig herom, sagde han: „Ja, fru Rigmor, han er kommet ind for et lille øjebliks tid." Han nænnede ikke at sige, at dette øjebliks tid var to år.

Poul skulle, foruden at være skuespiller, være sceneinstruktør og direktør. Principmæssigt ville han aldrig sætte i scene. Det er mere end nok at være skuespiller (Denne faste beslutning blev han dog tvunget til at fravige i Paris). Heller ikke ville han være direktør. Det tror jeg nu nok, han ville egne sig til. Så det blev i stedet Thorkild Roose. Poul forhandlede med ham, og det var karakteristisk, at han sørgede for, at Roose under alle omstændigheder kunne komme tilbage til den sikre havn: Det kgl.

Det irriterede mig noget, at folk mente, at jeg som Pouls kone kunne få hvilken rolle, jeg ville have, for det var lige modsat. Poul afskyede nepotisme: Begunstigelse af slægt, familie, venner.

Det var jeg enig med ham i. Repertoiret var naturligvis anlagt på Bodil og ham, og jeg fik egentlig kun én virkelig god rolle: grevinde Potocka i „Chopin". Jeg nærer endnu den illusion, at det ikke var min skyld, men forfatterens, at stykket faldt med et brag.

Der gik et par år, hvor Bodil og Poul gik fra sejr til sejr, så begyndte Poul at snakke om det farlige ved at spille den samme rolle aften efter aften. Hvordan var det ikke gået den skuespiller, der spillede Charleys Tante? Jo, akkurat som en anden skuespiller, der også spillede sin rolle som Napoleon uendelig mange gange. Han endte med at være fuldkommen overbevist om, at han var Napoleon i virkeligheden. Har man spillet en rolle de 100 gange så smitter den af. Da jeg i Paris traf Edmund Rostands kone, en yndig gammel dame, fortalte hun mig, at den store skuespiller Coquelin, der havde spillet hunden i hendes mands skuespil „Chanteclerc", senere selv i dybt tragiske roller pludselig mindede om denne køter. Det afgørende for Pouls beslutning var, at Det kgl. skulle have 200 års jubilæum og man simpelthen ikke kunne undvære Poul og Bodil. Roose fortsatte på Dagmar, og jeg blev hos ham.

XVIII

Hilmar Clausen havde været en fortræffelig sanger, revydirektør, teatermand, da han blev ramt af børnelammelse. Henvist til at køre i rullestol. Men han hørte til de ukueliges kompagni, der aldrig giver op. Han havde nu fået en bevilling til Arenateatret og gav mig et meget fint tilbud.

Naturligvis kunne han ikke konkurrere med Scalarevyen, der kopierede Folies-Bergére med parader af korpiger og vældige shownumre. Nej, Arenateatret skulle være en miniature kgl. med opera, ballet og dramatiske situationer. Jeg spillede den kvindelige hovedrolle i en enakts opera med musik af Fini Henriques, havde et stort dansenummer med Svend Åge Larsen, og havde

hovedrollen i en dramatisk situation af Carl Gandrup. Han var ligesom Fini leverandør til Det kgl.'s repertoire, hvor Svend Åge var balletdanser. Eller havde han allerede da taget sin afsked, fordi hans manglende højde hindrede ham i at blive solodanser? For hans store udenlandske karriere var det et stort held.

Da jeg mødte mine medspillere, hilste alle hjerteligt, som nu skuespilleres vane er. Kun Carl Alstrup stod skulende i baggrunden. Jeg vidste, han afskyede Poul. Det var noget fra Dollarprinsessetiden, og så regulær misundelse. Jeg havde en vis aversion mod ham, for en eftermiddag til en generalprøve havde jeg siddet sammen med Frede og Hertha, og Alstrup kom ned og satte sig bag ved os med en dame. Og så begyndte han meget højt at udbrede sig om det foragtelige, uværdige, gemene, pøbelagtige o.s.v. at spille i en revy. Det ærgrede mig, for jeg vidste, hvordan Frede havde overvældet ham med velgerninger. Købt en gård til ham og ofret store gratifikationer.

Så det frydede mig, da Skaarup drejede sig om og stilfærdigt sagde: „Du kommer måske ikke i aften, Carl?" Jo, det gjorde Carl. „Jaså," nikkede Frede og vendte sig bort. Da vi tre var blevet alene, sagde Hertha: „Alt det, han brækkede af sig her, var kun til ære for dig, Poul og Det kgl."

Da han nu på Arenateatrets scene stod i baggrunden og skulede, gik jeg hen til ham: „Mit navn er Rigmor Reumert, og jeg glæder mig meget til at spille sammen med Dem." Det var omtrent som når solen bryder frem af en mørk sky. Jo, han glædede sig også uhyre til at spille med mig. Og det var også dejligt for en gangs skyld ikke at spille i en udstyrsrevy. Så betroede han mig, at han snart skulle spille virkelige roller, som de han havde spillet i sin pure ungdom.

Den store altbesejrende komiker var dengang Frederik Jensen på „Nørre". Han knaldede sine viser ud, som var han et maskingevær, hvor hver kugle sad i pletten. En dag mødte Olfert Ricard ham og sagde, han meget gerne ville komme og beundre ham, men det ville jo vække pinlig opmærksomhed hos hans menig-

hed. Frederik var vaks. Ja, det forstår sig, hr. pastor. Jeg ville også gerne høre Dem i Deres teater, men så vil hele menigheden vende sig og sige: Der har vi faneme Frederik. Og så kan det godt være de synger min slagsang: Frederik er du oppe! Oppe Frederik. Et par dage efter var Olfert i Nørre.

Alstrup havde den største respekt for Frederiks kunst, og i erkendelse af at han ikke kunne præstere en lignende kraftudfoldelse, valgte han at mumle sine visetekster. Kun på den måde piller publikum vokset ud af ørerne. Jeg ved ikke om metoden er anbefalelsesværdig, men når Alstrup stod ubevægelig og uden at fortrække en mine mumlede sine viser, var publikum ellevilde. Han virkede underfundig, forslagen, ondskabsfuld, også elskværdig. Han, der vel nu huskes af nogle som „Manden på Risten", kunne optræde som fuldendt elegantier fra Vesterbro. Helt overvældende morsomt var det, når han udfoldede sig i sine store groteske, fantastiske ideer. Så kunne han konkurrere med den største af alle klovner, Grock.

Alstrup var forfængelig som en påfugl og en stor barnerumpe. Det kunne give sig udslag som da han en aften gennem tæppets kighul opdagede en tilskuer, han ikke kunne lide. „Jeg spiller ikke for den sjover," erklærede han, „smid ham ud!" Der blev en ballade af de sjældne. Alle tryglede ham om at opgive sit forlangende, men nej! „Sjoveren" var i virkeligheden en pæn, anset mand, så Hilmar kunne få en mængde vrøvl ud af at vise ham bort. Nå, da der var gået et lille kvarters tid, bestemte Hilmar sig til at lade tæppet gå og meddele publikum, at Alstrup var blevet syg. Da den lille pige, som han optrådte med, når han sang „Maggidudi", nu gav sig til at græde, ombestemte Carl sig. Et halvt minut efter røg tæppet op og bifaldet bragede.

Stakkels Hilmar var stærkt medtaget. „At være teaterdirektør er det mest forbandede job i verden," udbrød han, „men kan du så begribe at alle er tossede efter at blive det?" – „Poul ikke!" svarede jeg. „Nej, det manglede da også bare. Han er jo et helt teater for sig selv."

Hilmar fortalte om Alstrup, at hverken på Scala eller her på teatret var der nogen, der kunne lide ham. Flere nærmest skyede ham. Det var ikke alene fordi han kunne lave sådanne selvforherligende numre som det her, men hans skinsyge og misundelse var grænseløs. Havde den festlige og strålende Liva Weel blot et halvt sekund mere bifald end han, var han straks hos Frede, og plagede og pinte denne til at lade Livas nummer udgå!

Åbenbart var Alstrup en smule flov over sin optræden, for næste aften forklarede han mig, at kun et eneste ondsindet menneske i teatret kunne ødelægge hele stemningen hos publikum. Det var noget med at af personens sjæl udstrømmede en usynlig ondsindet protoplasma! Jeg spurgte ham om, hvad protoplasma var, det vidste han åbenbart heller ikke. Men eet forstod jeg. At det er svært at have en gudbenådet fantasi og samtidig tage sig selv så højtideligt, som han gjorde. En aften opførte han sig højst besynderligt, da vi optrådte sammen, vendte hele tiden front mod mig, trippede, dansede og skabte sig. Jeg ventede ikke noget rart, men da spillet var slut, rakte han hænderne frem. I den ene hånd var en buket blomster, i den anden en flaske champagne, som han overrakte mig. Det var fødselsdagsgaver, og han teede sig sådan, at jeg mindedes min barndoms fødselsdage, hvor jeg sad på en høj stol, mens alle gik bommelom, som det hed, og hilste mig med den største ærbødighed. Sådan var Alstrup også!

Det var jo sødt og barnligt. Også da han viste mig sine avisudklip. Jo, jo, han havde spillet de helt rigtige roller: Guido Colonna i „Monna Wanna". Ikke sandt! En verdensrolle! Og så læste han med et begejstret tonefald, hvad de store kritikere i Skjern, Assens, Fåborg og Hjørring havde ment om den unge hr. Alstrup. To linjer, der desværre næsten blev gentaget af alle kritikerne, som havde de samme clichéer. – „Ja, her er så om min optræden i „Kabale og Kærlighed". Også fine. Ikke sandt! – Her „Genboerne", student Klint! Den her anmeldelse kan vist ingen kalde dårlig. Jeg får to linjer mere end selve Helsengreen." Jeg kiggede af og til på ham. Var det et komisk nummer, han

indstuderede. Komikken lå i at et stort mandfolk tog sig selv og anmeldelserne på et par linjer så højtideligt. Nej, der var ingen tvivl. Han var dødsensalvorlig.

Jeg var nærmest lidt rørt over Alstrup, der, midt i sin store succes som revystjerne, drømte sig tilbage til provinsens små scener. Men så efter at have haft et par fiaskoer som Othello, Kean og andre roller, vinder han efter 50-års alderen en stor sejr med sin soldat Schweik, Kaptajnen fra Köpenick o.a. Ved hans alt for tidlige død blev han prist som en af vore største skuespillere. Selv havde han forsikret, at Vorherre havde givet Sankt Peter ordre til at pynte porten, når han ankom.

Der var mangel på kvindelige væsener, der kunne spille lidt komedie, synge, danse og ikke se allerværst ud, for flere der var i besiddelse heraf var blevet gift (f.eks. Amelie Kierkegaard og Oda Alstrup), og det var med mænd, der ikke ønskede dem i rampelys. Poul havde heller ikke været glad for, at jeg optrådte hos Hilmar, og Elith mumlede noget, „om jeg mon traf godtfolk på sådanne teatre." Men Talle var på min side. „Du har en vrist, så du er født danserinde," fik jeg at vide. Og at en høj vrist betyder alt for en balletdanserinde. Da den anden sæson hos Hilmar var forbi, fik jeg flere gloriøse tilbud om engagement.

Et af dem var fra Stockholm. Jeg skulle som partner have Ernst Rolf. Med hans navn på plakaten kunne en succes ikke undgås, for han var operettens Gösta Ekman. Jeg skrev til Erik Wettergreen for at høre lidt nærmere om teatret. Han var nu chef for Dramaten, og gav mig meget positive oplysninger. Samtidig en invitation til at bo hos dem. Gertrud tilbød endda at give mig gratis timer i sang. Jeg syntes det altsammen lød pragtfuldt og var overvældet af gagetilbuddet. Men da jeg talte med Poul, var han i højeste grad kontrær. „Jeg i København, du i Stockholm, kan du ikke se, hvad det fører til? Det var jo også af den grund Norrie og Anna skiltes." Han fik støtte både af Mama og Elith. Kun Talle stod på min side: „Tag du bare risikoen. Der er nemlig ingen!"

Men jeg underskrev ikke kontrakten. Den gamle slagsang: Teatret er mit hele liv / jeg elsker det prustende lokomotiv o.s.v. var ikke skrevet for mig. En af mine lærerinder, frøken Bardenfleth, havde prædiket: „Vogt dig for ærgerrighed, det ødelægger alt sandt liv!" Det må have sat sig godt fast, for jeg har husket det hele mit liv. Selv om jeg ikke hører til de grædekoner, der tuder over spildt mælk, har jeg dog af og til tænkt, det ville have været en stor oplevelse, også fordi jeg beundrede Rolf både som menneske og som kunstner.

Og så skulle han få en frygtelig skæbne. Som så mange kunstnere havde han det undertiden med at juble af livsglæde for så næste dag at skifte til dødsens fortvivlelse. I den sidstnævnte tilstand vandrer han en vinterdag ud fra sin villa på Lidingø for at drukne sig. Da han er nået temmelig langt ud, føler han sig svimmel, fortryder, og råber om hjælp. Hans store hund er den første der når ud til ham. Da en nabo kommer til og vil hjælpe Rolf, så forsvarer hunden sin herre sådan, at han må kalde andre til. Før disse når frem, er Rolf besvimet og druknet.

Nu har jeg altid elsket hunde, så netop det at dens trofasthed og kærlighed til sin herre blev skyld i hans død, syntes jeg var dybt tragisk.

XIX

Da Poul en dag kom hjem til middag, fortalte han mig, at forfatterinden Karen Bramsen på Odéon-teatrets vegne havde tilbudt ham et gæstespil på denne Paris' næstfornemste scene. „Det lyder da helt vidunderligt, at du skal optræde i Paris," jublede jeg. Poul nikkede, „Men er du klar over, at rollen skal spilles på fransk?" – „Ja, hvad så? Fransk er jo omtrent dit modersmål!"

„Vrøvl. Der er ingen udlænding, der taler fransk perfekt i en franskmands øren. Og der er ingen nation, der netop er så øm over sit sprog som netop den franske. Og især forlanger alle, at

fra Odéons scene skal skuespillere tale ulasteligt. Blot ved en falsk betoning, accentuering, pause, en lille gramatikalsk fejl, reagerer publikum. Og så er det med et bombardement af rådne æg og æbler. Ja, Pierre fortalte mig, at han i sin pure ungdom endda fik et bundt gulerødder i fjæset. Så er der også det, at inderst inde betragter alle franskmænd os skandinaver som les barbares. Nu hedder det så fint, at jeg skal være kulturambassadør. Vise flaget, som var jeg selve admiralen på en orlogsskude (Var Poul ikke blevet skuespiller, ville han være marineofficer). Og flaget skal så sandelig ikke smudses til." Både Elith og Poul var patrioter.

Hans første udenlandsrejse gik til Paris. Så snart det ellers var muligt, rejste han dertil. Tidligt begyndte han at tage undervisning i fransk. Bedre lærer end sin gode ven, professor Nyrop, kunne han ikke få (Hans franske grammatik mente selv franske professorer var den bedste af alle). Ligesom Anna Norrie havde Poul indstuderet viser hos Marcel Legay. Anna fortalte mig, at da hun klagede over, at hun havde været en hel måned om at indstudere en liten vise, svarede Legay, at han selv ofte brugte længere tid. Til Poul sagde han, at der kun var een i verden, der kunne synge en bestemt vise bedre – og det var ham selv. Det var meget opmuntrende, for Poul havde kun arbejdet med visen en dags tid eller to.

Fru Bramsen kom til middag. Hun var smuk og klog, mere fransk end nogen fransk dame. Udrustet med en veltalenhed så hun kunne tromle enhver modsigelse ned. Jeg syntes vældig godt om hende, der nok betragtede mig som et Guds ord fra landet. Et Mæhæ. Det har nu aldrig generet mig det mindste, for jeg har en meget bestemt mening om mig selv. I løbet af en timestid var vi dus – det gik ellers ikke så hurtigt den gang – og i løbet af nogle dage fik jeg, hvad der er sjældnere hos kvinder end mænd, hele hendes foregående liv serveret.

Hvis Karen havde et våbenskjold – Gud ved om hun ikke havde – kunne hun sætte som devise „Man må sno sig, sagde

ålen". Jeg kan dårligt tænke mig noget besværligt, som hun ikke kunne sno sig fra. Samtidig kunne hun sno alverdens chefredaktører, ambassadører, teaterchefer, politikere o.s.v. om sin lillefinger. Og det var noget man havde brug for i den parisiske teaterverden. Med et af sine skuespil, „Kongen", havde hun fået stor succes ved at alliere sig med den stenrige hertuginde Uzé. Hun købte trefjerdele af huset til les Camelots du roi, de kongetro, hver aften. De klappede taktfast. Det kunne republikanerne, som hun på anden vis havde fået i teatret, ikke tage. Stor ballade! Og det er den bedste reklame for et teater i Paris.

Pouls gæstespil var simpelthen resultatet af en studehandel. I opfører mit skuespil „Professor Klenow" med Poul Reumert, og jeg skaffer Odéons personale et gæstespil på Det kgl. Og godt med ordner. Jo, Karen kunne sno sig! Det var nu først senere, at vi blev klar over dette arrangement.

Karen havde taget Strindbergs tema: kærlighedshad i brug og givet det et melodramatisk sving, der behagede. Hun fik endda succes med sin „Tigerkat" i London, hvor hverken Strindberg eller Ibsen dengang havde haft succes. „Professor Klenow" var djævleblændt godt teknisk men ellers ... Nå, men rollen Poul skulle spille var så omtrent lige så forlokkende for en karakterskuespiller som Kameliadamen for primadonnaer.

Poul kunne naturligvis heller ikke modstå Karen. Hvo intet vover intet vinder. – Lykken står den kække bi etc. etc. I den følgende tid forbandede jeg Karen og hendes Klenow. Aldrig har Poul slidt sådan. Han måtte – hvad han afskyede – endda tage sovepiller. Når jeg – efter at have hørt ham i rollen – dødtræt gik i seng, kunne jeg høre ham fortsætte. Det var navnlig professorindens navn: Elise, der voldte ham kvaler. „E"'et skal være let „l"'et tyndt og så skal der sættes et højt spring til „i"'et for at dale ned til et svagt „s" og udånde i „e"'et. Min dagbog fortæller, at jeg også blev søvnløs, når jeg hørte dette forbandede navn blive repeteret de tusinder af gange. Jeg foreslog ham, at vi lod Karen døbe Elise om til Jeanne eller et andet

navn, der var lettere at udtale. Men i modsætning til så mange skuespillere havde Poul respekt for teksten. Han syntes også det var ynkværdigt, at han gav op straks med den første replik, som netop var Elise.

XX

Jeg havde naturligvis lyst til at tage med. Men denne gang, hvor der stod så meget på spil for Poul og fædrelandet, resignerede jeg. For som den elskelige ægtemand Poul var, vidste jeg, at han ikke ville have, at jeg skulle kede mig. Det gjorde jeg altid til disse officielle fester, og som plaster derpå tog vi så bagefter ud og morede os. Men det ville være såre letsindigt at ofre tid på mig denne gang.

„Selvfølgelig burde du have været med," skrev han straks efter ankomsten til det store fine hotel, Karen havde indlogeret ham på. „Lige overfor ligger Triumfbuen, hvor køretøjerne drejer sig rundt ligesom lokomotivet med vogne på Mikkels jernbanetog." Og så beskrev han helt fortryllet udsigten over hele Paris med de blå skove i horisonten. Alene for den udsigt må du skynde dig at komme.

Men der fulgte et program for de næste dage, som var lagt meget stramt – af Karen. Foruden prøver på Odéonteatret måtte han, hvad han afskyede, stille sig til pressens disposition med interviews. Også til diplomaters, les grandes legumes og andre for sagen betydningsfulde væseners disposition. Modtage invitationer til cocktailparties, afternoon teas, diners, soupers og, værst af alt, aflægge visitter. Og så, oh, endnu mere gru, høre på taler, også for ham selv. Svare og takke. Tale for den franske nation, kultur, og hvad ved jeg. Kryb kun i livkjolen og hæng ordnerne på, folket betaler.

Karen vidste til fuldkommenhed, hvad forbindelser betyder i Paris. Hun var som en direktør for et marionetteater, der forstod

at trække i dukkernes tråde, så de optrådte i rette øjeblik. Poul rasede af og til, men det endte i reglen med at han skrev: „Karen siger, det er *meget* vigtigt." Jeg kunne se hende for mig, når hun sagde dette. Hun var fantastisk overbevisende. Når vi diskuterede hendes overtalelseskunst, sagde hun, at det ikke er vanskeligere end at spille Beethovens Niende på klaver, – når klaveret er et – pianola.

Odéons direktør, Gemier, en af Frankrigs store skuespillere, var ved engagementet kommet i en lignende situation som Buridans æsel. Han ville gerne på gæstespil og hente et par ordner (de republikanske franskmænd er besat af ordenssyge), men på den anden side skulle jo gæsten oppe fra barbarlandet ikke overstråle ham. Da prøverne var begyndt og han så, hvor god Poul var, lod han sige, at han desværre ikke kunne spille med i skuespillet. Han var for optaget som direktør og kunne ikke få tid til at lære sin rolle. Desuden var han blevet så døv, at han ikke kunne hente sine replikker fra suffløren.

Nu var Gemier for det første et trækplaster – havde sit store trofaste publikum – desuden havde samspillet med ham stor betydning for Pouls spil. Så han slog straks bak. Spillede Gemier ikke med, bien! Så spiller jeg heller ikke. Men, tilføjede han ædelmodigt: Mit afslag har ingen indflydelse på de aftaler monsieur Gemier har om gæstespil på Det kgl. Og så forvandlede Poul sig til en stenstøtte, fuldkommen uimodtagelig for Gemiers forestillinger og Karens helt ubeherskede tryglen. Den gamle spanske ambassadørs blod kogte. Periculum dulce! Jeg fik i den tid to breve om dagen om hans sindstilstand. At Poul ikke ville give efter, var jeg straks klar over. „Gør jeg det, så mister jeg ikke alene mit ansigt, men også min ære," hed det patetisk.

For første gang i sin lange direktørtid gav den stædige Gemier efter. Jeg spiller, men monsieur Reumert tager det hele ansvar. Af hensyn til Gemiers døvhed, blev hele hans rolle afskrevet i småbidder. Anbragt, hvor det var muligt. Han skulle heldigvis både læse et brev og studere et vinkort. Her var sagen simpel

nok. „En hattepuld, et lommespejl er også til at bruge, hva'be-ha'r?" skrev Poul triumferende. „Jeg har da også kunnet sove uden dråber. Hvad siger du så?" Jeg var henrykt.

Mod sit princip måtte Poul overtage instruktionen, hvad der ærgrede ham meget. Det er forbandet ukunstnerisk og risikabelt. Og disse skuespillere opfører sig ofte som virkelige cabotins (foragtelig betegnelse for komedianter). De er uvidende og mangler respekten for deres kunst. Kunne vi f. eks. tænke os at komme ind på scenen med hat på? På Odéon beholder skuespillerne hatten på. En bagatel måske. Men alligevel – Nå, franske mænd syntes altid at fryse på hovedet og halsen og på maven. Alle ligner, når de sidder og venter dernede, et bundt klude.

Enfin. Men at de skuespillere og statister, der ikke er med i en scene, tillader sig at ryge og sludre, det finder jeg mig ikke i. Silence, råber jeg og standser spillet, når jeg ser, man tænder en cigaret. Helt venlig bør man ikke altid være, skrev han også. Af og til ser du lille Poul stikke næsen frem og sige besked. De finder sig alle nydeligt i det ...

Men det gjorde Gemier ikke. Han gjorde sit til at gøre Poul nervøs. Blandede sig i instruktionen, klagede til Karen over Pouls sprog, påstod intonationerne var uægte o.s.v. Ja, Poul blev så mistroisk, at han endda troede Gemier ville forgive ham. Eller i alt fald servere noget for ham, der ville skade hans hjerne, ødelægge hans spil og lignende. Pouls fantasi arbejdede voldsomt.

I rollen som hans elskede Cyrano havde Poul set et billede af den chevalereske franskmand. Han var stor i slaget, ridderlig, modig, vittig. Poul citerede undertiden den næstsidste replik i skuespillet: „Ja, alting har I røvet mig! Laurens skønne blad og livets røde roser, men jeg ler af eders had. Eet fører jeg med mig til Gud – trods nid og nag. Den skal feje himlens tærskel, når jeg hilser Gud i dag! Den følger mig uplettet på denne sidste fart – og det er ..." Pause, meget lang „fyldt" pause ...

Her skal så hans tilbedte Roxane spørge – „Hvad er det?" En noget banal replik efter al denne retorik, så jeg var ikke hen-

rykt for at optræde som Roxane. Derefter smiler den døende Cyrano og siger triumferende helt lykkelig: „Mon panache!"

Det ord havde P. A. Rosenberg oversat med standart. Men det giver slet ikke meningen, for panache betyder for Cyrano, for en chevalier, en digter, en filosof og en helt den særlige franske ånd: Gloire, Grandeur, Esprit, Courage og andre dyre ord. Poul sled meget i det, men måtte nøjes med at rette panache til: Min hvide hjelmbusk. Han var meget utilfreds hermed, men madame Rostand forsikrede mig, at denne ikke kunne være bedre. Der er gloser, der ikke kan oversættes uden en række fodnoter!

Med denne opfattelse af franskmanden led Poul nu forfærdelige skuffelser. Han var jo blandt kunstnere, der efter hans mening burde være mere storsindede end andre menneskelige væsener. Skrev ikke Somerset Maugham, at kunst er det eneste, der har betydning. I sammenligning med kunst er rigdom, rang og magt intet. Kunstneren er den eneste person, der tæller. Han giver verden en mening. Alle andre er kun råmateriale for ham.

Og hvad oplevede han så her. Jo, at disse tempelpræster, disse skuespillere optrådte som lakajer, for rige matadorer, rangspersoner og magthavere.

Det irriterede mig da Poul skrev, at Karen havde forsikret ham, at les grande legumes: de store grøntsager, havde rost ham helt op i skyerne. Ikke blot for hans kunst, men fordi de aldrig havde mødt en skuespiller så „bien elevé", så belæst, så åndfuld, så fuldendt gentleman i modsætning til de andre cabotins. Jeg svarede, at jeg for mit vedkommende hellere ville høre ham hædret som gøgler end som gentleman. Hvad er en gentleman andet end et væsen, der ikke tilsmudser sig med arbejde, aldrig siger imod og aldrig brænder for en sag. (Dette var reminiscenser fra da jeg omgikkes Arthur). Poul svarede omgående, at jeg havde ret. „Din dom er altid den rigtige." Jeg pudsede et usynligt hæderstegn på min barm.

Efter de sidste breve fra Poul før premieren, skulle man tro,

han var en slags direktør for en kæmperestaurant, for fra Karen havde han modtaget en liste, lang som Davidsens smørrebrødsseddel, med de „grøntsager", der skulle have tilsendt fribilletter. Problemerne var også, at da de fleste af mændene havde en maitresse, måtte hun ikke sidde for nær deres madammer. Det kunne være svært, når de tre skulle have særligt fine pladser. „Jeg gav altid maitressen den bedste plads," skrev Poul. „Gemalen skændtes måske hver dag med konen, så det gør ikke nogen forskel, men maitressen ligger han forhåbentlig ikke så meget i krig med."

„Jeg er helt overvældet. Et held har jeg haft over alle grænser! Talrige afbrydelser af mit spil. Fremkaldelser i det uendelige," skrev Poul efter premieren. Bladkritikken regnede han ikke med. Trods Karens benægtelse af det kunne den være betalt. Så er skik i Paris. Men det at han fik vældige tilbud fra franske og engelske teatre og filmselskaber, det var et bevis. Vi overvejede at gå i udlændighed. Astas og Melchiors karriere viste en lysende vej. Vi kunne jo hvert år tage til Imo. Men hvad med Mama, Talle og Elith. Og vore søskende! Vi er unge folk endnu, mente Poul, så lad os se tiden an. Han glædede sig også til at spille Jean i Strindbergs „Frøken Julie" på Det kgl. Det var den rene kærne, ikke noget uægte. Som f.eks. Karens nye professor i „De evige fjender", han også skulle spille.

Udlændigheden blev aldrig til noget, og en dag på en tourné, hvor vi var kravlet op på Himmelbjerget, sagde Poul: „Gudskelov vi ikke forlod Danmark. Her er vi født. Her har vi hjemme." Og som H. C. Andersen-specialist måtte jeg synge sangen, mens vi begge stod ret, som gik et flag til tops. Selv om jeg havde beundret Seinedalen med de høje cypresser, skove af æbletræer lysende i solen, kunne jeg, med den udsigt der lå foran mig her på Himmelbjerget, med fuld overbevisning synge: Jeg tror, der er skønnest i Danmark.

I det næstsidste brev, jeg modtog fra Poul, skrev han, at nu da spændingen er udløst, og jeg oven i købet har haft held med mig

– større end den dristigste fantasi kunne udmale det – nu er jeg træt, og nu ønsker jeg mig hjem hos dig. Hidtil har jeg kun ønsket dig her – – Jeg fik også at vide, at Karens skuespil var noget lort. Et udtryk Poul havde overtaget efter William Bloch. Da vi mødtes og snakkede ud, tror jeg også, han mente det samme som Storm P. om berømmelse. Hvad er der f.eks. blevet af Napoleon? En kage. Endnu var ingen kage opkaldt af Poul, som det var sket med Bodil.

Efter at Odéons skuespillere havde haft stor succes på Det kgl. (fiasko har sådanne officielle gæstespil sjældent på papiret), havde jeg ved den påfølgende fest Gemier til bords. Jeg havde ventet mig et modbydeligt bæst, ja, en afskyelig slyngel, som Poul ofte havde kaldt ham. Og hvordan var han så? Jo, trods skaldethed, forlorne tænder og alderen var han den mest charmerende bordkavaler, jeg har haft. Han måtte naturligvis holde talen for mig og sparede ikke på gloser som charmante, ravissante, delicieuse, grande artiste (han havde kun hørt mig synge et par franske viser) og udnævnte mig til une vraie parisienne. Jeg var ganske uanfægtet og betroede ham bagefter, at jeg godt kunne forstå, at fransk var diplomaternes sprog. For løgne og komplimenter lød så smukt. Det ville være meget morsommere, om han nu fortalte den rene dejlige sandhed og sin opfattelse af gæstespillet i Paris. Han lod som han ikke kunne høre mig, men jeg havde allerede lagt mærke til, at denne bedårende fiffikus, filur, lurifaks slet ikke var døv, når det var noget han gerne ville høre, Poul kunne heller ikke nu modstå ham. De omfavnede hinanden, udvekslede accolader, der altid så ud som om de to kære venner ville bide hinanden i kinderne. „Det skyldes hans forbandede uimodståelige smil, at jeg ikke kan stå for ham," forsikrede Poul. „Når jeg skal have protese, skal jeg have adressen på hans tandlæge."

XXI

I dag, hvor vi stopfodres af T.V., radio, film og kan tage på selskabsrejser over hele kloden, er det fuldkommen umuligt at beskrive, hvad teatret betød i min barndom og første ungdom. Jeg har af og til antydet det, men giver op. Som jeg også giver op med at forklare, hvad Comédie francaise betød dengang. En teaterentusiast forsikrede, at det for en udenlandsk skuespiller at optræde på Comédie francaise kunne sammenlignes med, at en dansk katolik pludselig fik pavens tiara på hovedet og blev båret rundt i Peterskirken og uddelte velsignelser. Det er jo en ren gudsforgående overdrivelse, men i alt fald var teatrets skrå brædder her at sammenligne med hellig jord, for kun de få og omhyggeligt udvalgte måtte betræde denne nationale helligdom.

Det var ikke alene det at blive opfordret til at spille på Comédie francaise der frydede Poul. Det var især det, at han i Moliéres land skulle vise Tartuffe. En rolle, som Poul anså for den betydeligste af alle roller hos Moliére. Og desuden havde han fundet sin egen opfattelse af, hvordan denne rolle skulle spilles.

Nu er der bestemt intet teater, hvor traditioner holdes i ære som på dette franske nationalteater. På Det kgl. har man efterlignet det, som før nævnt med Olafs nøjagtige kopiering af Phister, (men aldrig gået til de yderligheder som på Comédie francaise). Poul ville gerne fornyTraditionerne, hvor han mente det var nødvendigt, men at hans fornyelse af Tartuffe skulle vække et så stormende bifald hos et publikum, der bestod af det fineste fine, det mest kritiske og åndfuldeste publikum, kom helt bag på ham. Han kom endda til at figurere i en retssag, hvor en solodanserinde ved den store opera af sin balletmester var nægtet gage, fordi hun havde brudt traditionen i sin solodans. Men hendes advokat oplyste dommeren om monsieur Reumerts gæsteoptræden som Tartuffe – og vandt sagen.

Akkurat som da Poul vendte hjem fra gæstespillet på Odéon, ventede han kun at blive modtaget af sin familie. Da han så en

uoverskuelig masse mennesker på banegården, mente han, at det var en præsident eller international filmstjerne, der var med toget. At det var ham, opfattede han først, da man råbte hurra for ham og sang: Der er et yndigt land. Helt forståelsen af, at det ikke var noget spøgefugle havde fundet på, fik han først, da formanden for skuespillerforeningen indbød ham til fest. Når Poul ikke kunne tage det alvorligt, var det bl.a. fordi han havde modtaget forskellige spøgefulde telegrammer, bl.a. fra Gisseman. Det lød: Op at då, Tullemand. Nå, det lykkedes ham at holde tårerne tilbage, men ved middagen, hvor Elith læste sit digt: Sejren er vundet o.s.v., så tudede han. Snøftende takkede han sin elskede far og tilføjede: „Nu må jeg pinedød tage mig sammen. En kunstner der har succes fristes altid til at lægge sig til hvile på laurbærkransene."

De følgende dage blev han hædret stort. Vi var begge enige om, at Barfoed (Ærbødigst) havde fundet den rette tone ved at hylde ham som Holbergs udødelige festlige „Jean de France."

Velkommen (bien venu) tilbage
Til København (a Copenhague)
hvis banegård (la gare) vil flage
til ære (en l'honneur) og tak
at Danmarks navn (le nom) De hædrer
og gør det så kært (cher) i Frankrig
Det kunne ingen gøre bedre
(meilleur) end Reumert. (Pål Rømæhr).

XXII

Da jeg „ventede" mig, var der en kær ubekendt, der sendte mig Johannes V. Jensens digte, med et tørret firkløver lagt mellem et par blade, hvor digtet: Jeg bærer under mit bespændte bryst / en sød og ængstelig vår, stod. Smukt og bevægende, men slutnin-

gen: Og du er den jeg skal give alt / og intet få igen, var ikke netop lovende fremtidsudsigter. Men sådan er det måske deroppe i Himmerland. Mama havde det lige modsat med sine børn. Vi, der var hjemme, ringede til hende hver dag, og der var altid en af os på besøg. Og bragte mad eller lavede den til hende. Og hvordan var ikke Eliths og Tallemors børn mod forældrene. Dengang anede jeg ikke, at i mange tilfælde var Johannes V.'s ord profetiske. En tid da jeg optrådte for Ensomme Gamle forstod jeg, at der var børn, der intet, intet giver igen.

Familiesammenholdet knager i sammenføjningerne. Det gjorde det måske også dengang, men jeg kendte nu intet eksempel. Og det at jeg skulle have en baby, betragtede både min og Pouls familie som en voldsom stor begivenhed. Vores ven, kommunehospitalets chef, professor P. N. Hansen, ville personligt overvåge fødslen. Det blev som ventet en henrivende lille pige, som Poul efter at have studeret hende længe erklærede, at hun har sku' taget min maske fra Scapin. Ikke netop en kompliment for Anne Mette Dorine Flammé-Reumert, som hun blev døbt. Det er vel nok et navn, der lyser op på en teaterplakat, erklærede Talle tilfreds. At slægten med min lille unge skulle få en vordende balletdanserinde, operasangerinde – eller skuespillerinde, derom var hun overbevist.

Så langt tænkte jeg slet ikke. Jeg havde også mistet en stor del af min interesse for teatret. Det vil sikkert de fleste kvinder, der har sat et barn i verden, forstå. I alt fald så jeg verden, livet og menneskene i et helt nyt lys. Det forandrede min tilværelse, jeg blev sikkert noget af et moderdyr, som det så kynisk hedder. Alt for optaget af min dejlige unge.

Jeg blev aldrig træt af at følge Anne Mettes gradvise udvikling. Det var en glæde og stor begivenhed for hvert fremskridt. Vi boede dengang på Grønningen, og jeg opholdt mig længe med hende på Langelinje. Vi sad flere mødre om Sejrsmonumentet, kaldte os spøgende konerne ved vandposten og beundrede gensidigt vores babyer. Alle inderst inde overbeviste om at eje den

smukkeste, klogeste, sundeste baby. Der var også barnepiger med børn. Jeg var glad over, at jeg lod min blive hjemme. Af og til synes disse piger at være voldsomt agressive.

Når Mette så absolut var noget for sig selv, skyldtes det hendes tidligt udviklede iagttagelsesevne. Du ligner en stor dreng, sagde hun til Bergman, og det, måtte han indrømme, var den fineste karakteristik han havde hørt. Efter et besøg i Zoologisk Have fik hun et særligt stort sammenligningsmateriale. Det faldt ikke altid heldigt ud, så ofte måtte jeg udøve censur.

Hun var også kun en lille tøs, da hun kopierede mig. Telefonen ringede, hun tog den og anede ikke, at jeg var i værelset ved siden af. Hun havde lært, hvordan man skulle skikke sig, og jeg hørte med tilfredshed, hvor pænt hun svarede: „Nu skal jeg se efter, tante. – Pause. – Nej, desværre, mandag, tirsdag, onsdag, torsdag, lørdag og søndag er jeg optaget. Måske fredag, kan det passe?"

Da jeg trådte ind, så hun noget skamfuld på mig, men også med et triumferende blik. Det var min gode veninde, fru Meden, der ville have hende til chokolade. Vi lo begge, men bagefter tænkte jeg: „Den går ikke! Hvorfor også tage imod alle disse kedsommelige invitationer." Poul blev ked af det, da jeg nu ofte sagde nej. Han mente stadig, at sådanne selskaber kunne have betydning, og når han ikke kunne komme på grund af sit teaterarbejde, måtte jeg træde til.

Efter ham havde Mette arvet en fantasi, der udfoldede sig i fantasilege. Højt beundret af hendes små kammerater. Der var en meget indviklet leg, der hed orkester. Her blev der tegnet mærkelige sager og tegn i gruset. Jeg har aldrig kunnet forstå, hvad det egentligt gik ud på. Derimod legen: Trampa i klaveret, forstod jeg. Det var et udtryk, hun havde lært af Bergman, og her brugt på hendes egen specielle måde. Desuden var hun også særlig ... Nej, nu vil jeg ikke fortsætte mere. For de, der ikke er så lykkelige at have små børn, er al snak om børn utålelig.

Det var skik når Poul optrådte, at jeg så ham på generalprøven. Så kunne vi sludre om det bagefter. Og før premieren. Han

havde fået hovedrollen i Runar Schildt's „Galgemanden". Da jeg havde hørt ham i rollen, kendte jeg stykket. Handlingen var bygget over et vandreeventyr om Fanden, der jo altid er ude for at fiske sjæle. Her havde han snittet en lille hæslig figur af et galgetræ og udstyret monstrummet med den egenskab, at den kunne bringe sin ejer alt hvad han ønskede. Men som den ærkefanden og rad han er, var der den klausul, at den kun kunne afhændes for et mindre beløb end den var købt for. Ejede man den lille træfyr på sin dødsseng, røg sjælen lige ind i helvede.

Oberst Toll, der bor på en øde, forfalden, finsk gård, havde i sin ungdom, hvor han tørstede efter magt, krigslykke, rigdomme o.s.v., købt galgemanden for et sandskorn. Nu er han led af det hele og angst for sin sjæl. Da skuespillet begynder kommer han hjem om natten fra en mislykket ulvejagt (spørg mig ikke, hvorfor han ikke benyttede sig af galgemanden, der vel kunne have jaget ulve frem til hans bøssepibe). Tyendet er borte til dans i landsbyen, og der er kun en ung tjenestepige, Maria, der må op af sin seng for at åbne porten. Obersten er i ulvestemning og vil straks opæde den lille rødhætte, men hun svarer: „Bruger obersten vold, så holder jeg mit åndedrag tilbage – og dør."

– „Så stærk en vilje har ingen," svarer obersten. Stilfærdigt siger hun: „Så vil jeg være den første."

Hun elsker obersten, og han kommer til at elske hende. Han fortæller hende om galgemanden og sin egen onde skæbne. Og nu tilbyder hun sig selv, sin renhed og tro. Og i det samme smuldrer galgemanden til støv. Altså på en måde en variation af Solveigs tema i Peer Gynt.

Men skuespillet virkede helt originalt. Forfatteren gav det en egen suggestiv mystik. Som Maria optrådte for første gang på Det kgl. en ung islandsk pige. Poul havde forsikret mig, at hun var usædvanlig talentfuld. På grund af skeløjethed havde hun hidtil ikke optrådt, men nu var hun endelig blevet „reddet" ved en operation af en fremragende øjenlæge. Poul brugte udtrykket reddet, for hun hørte til den særlige type, for hvem teatret var

selve livet. Moderen havde også været Islands største skuespillerinde.

Hun var yndig og helt ægte i sin rolle. Der var noget meget stærkt og primitivt, ja, en egen særlig glød over spillet. Efterhånden som forestillingen skred frem, var jeg ikke i tvivl, at som Maria elskede obersten, sådan elskede den unge islandske pige Poul. Og da stykket nåede frem imod slutningen, hvor de to har en skøn, glødende man kan næsten sige kærlighedsduet sammen, så var jeg også overbevist om, at Poul var dybt forelsket i hende.

Betty Nansen og Karin Michaelis havde haft en stor succes på en bog: „Den farlige alder". Den var for kvinden ca. 40 år. For mandens vedkommende var det ca. 50. Det hårde år, hvor mænd gør op, hvad de har nået i livet. Pouls alder!

Jeg vidste jo at roller kan slå indad. – „Kun hvor du er – *er* himlen," hvisker Romeo til sin Julie, der svarer med skønne og hede replikker. Og disse bliver slet ikke dårligere, om parterne også er rent personligt forelsket i hinanden. Tværtimod! Synes Romeo rent privat, at Julie ligner en spidsmus eller stinker (de, der har set filmreklamer, ved hvad jeg mener), kan det blive skæbnesvangert for succesen. Sådanne problemer hører nu engang med til metieren, om man kan lide det eller ej. Jeg bestemte mig til ikke at være spor hysterisk. Takket være Papa havde jeg også en sand rædsel for skinsyge. Og i øvrigt, havde jeg ikke selv af og til flirtet? Når jeg tilføjer i al uskyldighed, skal der nok være dem, der smiler vantro. Men det må jeg finde mig i.

Jeg så forestillingen et par gange og var sikker på, at det var mere end en flirt mellem de to. Det skar i hjertet, men man må prøve at være forstående. Det her var jo bestemt ikke noget usædvanligt. Mine to kære veninder, Ayoe Willumsen og Agis Winding, der begge havde et par yndige børn, var blevet udsat for det samme. Deres mænd var blevet forelsket, og de var blevet skilt. Begge havde gennemført det, de kaldte en menneskeværdig skilsmisse. Uden had, nid og nag. Sådan ville jeg også opføre mig.

Poul havde altid fulgt Eliths bud: Du må aldrig lyve. Nogle dage efter generalprøven fortalte han mig, hvordan det stod til mellem ham og den unge islandske pige. Jeg elskede ham endnu højere, fordi han ikke indlod sig på luskeri. – Så er der jo ikke andet for, end at vi må skilles, svarede jeg. Men det ville Poul ikke. Der var jo Anne Mette! Båndet, der bandt os sammen. Det stærke, ubrydelige bånd. Han elskede hende som hun ham. Mette havde selv fundet på at kalde ham Futte, hvor hun så havde dette komiske navn fra. Når hun udtalte det, var det på en egen yndig, hjertevarm måde.

Vi blev enige om, at hun intet skulle mærke og flyttede fra Grønningen til en dobbeltlejlighed i Kristianiagade. Poul boede på kvisten, jeg nedenunder. Men det varede ikke længe før jeg hørte Mette, da vi som sædvanlig skulle ud i gangen for at tage imod Poul, stampe i gulvet og råbe: „Nej, nej, jeg vil ikke tage mod den afskyelige Futte. Nej! Nej!" „Hvad er det dog du siger," sagde jeg. „Det forbyder jeg dig," – og tog hende med ud i gangen. Mettes udtryk, da Poul kyssede hende, var ikke til at tage fejl af.

Velvillige sjæle sendte anonyme breve til mig og fremstillede Poul som en anden Rolf Blåskæg. Dem kunne jeg ikke svare på men væmmedes. Til de velvillige, der forsigtigt antydede deres forargelse, tænkte jeg, om de da havde skabt sig selv. Mama med sine tre ægteskaber var meget forstående. Men hun savnede Poul frygteligt. Begge hendes sønner var i udlandet, Harald i Mexico, Carlo i Marokko. Poul var næsten blevet hendes tredje søn, syntes hun. Et par måneder eller så efter at vi var flyttet fra Grønningen, døde hun af en hjertelidelse.

Hun var gammel og havde i nogen tid været syg, så jeg måtte være forberedt på at miste hende. Dette betyder nu ikke meget, når døden indtræffer. Hun trøstede mig i sine sidste dage med, at vi mødes i himlen. Spøgte også igen med, hvem af hendes mænd, hun nu skulle træffe. – „Du må ikke sørge og græde, Risse, for den der gør det græder alene. Nej, smil til verden og

den smiler til dig. Du har Anne Mette, og hun skal have en glad mor. Husk det. Glem det aldrig."

Jeg prøvede at følge hendes råd. Det lykkedes nogenlunde. Undertiden tog Poul fejl af nummeret. Vi havde hver sin telefon og før jeg kunne oplyse ham om fejltagelsen, overvældede han mig med kærlighedserklæringer. Jeg afbrød ham med min latter. Det var helt naturlig. Ikke teaterlatter, for jeg har selv aldrig kunnet huske telefonnumre, ikke engang mit eget. Poul blev så skamfuld, at jeg blev helt ulykkelig derover. Herregud. Det er da ikke noget at tage så tungt. Men det gjorde han. Også de venlige mennesker, der sendte ham anonyme breve, kunne have den glæde, at han tog deres ondskabsfuldheder meget tungt.

XXIII

Et sandt kristeligt menneske ville måske trøste sig med, at det, der nu hændte mig, var en prøvelse sendt mig fra Gud. Så kristelig var jeg ikke, da min lille Anne Mette døde. Under krigen hørte jeg, at Gud var en ond, bloddrukken, hævngerrig gud. Sådan kunne jeg dog ikke forestille mig Gud. Men hvorfor skal små glade, uskyldige børn dø? Mette fik blindtarmsbetændelse. Da jeg selv var blevet opereret for det samme, vidste jeg meget om sygdommen. Jeg kørte straks med hende til kommunehospitalet. P. N. Hansen blev vækket og kom i løbet af nogle minutter ovre fra sit hjem, den ene af lægeboligerne foran hospitalet. Da han havde undersøgt Mette, blev jeg dødelig forskrækket. „Hvad er der, P. N.?" Nu strømmede tårerne fra hans øjne, da han hviskede: „Bughindebetændelse." Jeg vidste hvor farligt det var.

Poul var kommet, men P. N. ville ikke tage hans hånd. Vendte ham ryggen. Det syntes jeg var meget hårdt af dette kærlige menneske og sagde det senere til ham. En ugestid efter Mettes

død besøgte P. N. mig og bad om Mettes billede. Hun er født hos mig, også død, så billedet skal hænge på sygeplejerskernes værelse, så længe jeg er på hospitalet. For sygeplejerskerne elskede også Mette. Jeg har aldrig været der siden, men en veninde fortalte mig for en halv snes år siden, at det hang der endnu.

Da Poul og jeg sammen kørte til begravelsen, mistede han kontrollen over sine nerver. Ja, han forklarede, at Mettes død var en Herrens tilskikkelse. Båndet mellem os var skåret over. Jeg svarede om han virkelig syntes det var nødvendigt, at min lille pige skulle dø, for at vi kunne blive skilt. Jeg havde jo straks tilbudt ham skilsmisse. Han fantaserede videre, og jeg blev – som altid, når jeg oplevede nervøse sammenbrud – helt rolig og behersket.

Efter begravelsen tog jeg imod en invitation af Wettergreens og boede nogle uger hos dem i Stockholm. Man skal rejse fra sin sorg, hedder det. De var henrivende søde og kærlige mod mig, men jeg syntes, jeg måtte hjem til mine to grave. Jeg kunne ikke tænke mig at bo i Kristianiagade, så jeg tog ind på Grand Hotel. Mine søskende, venner og bekendte viste mig en helt ufortjent godhed og kærlighed. Alligevel skyede jeg dem. Jeg ville være helt alene, og det var jo lettere at bo på hotel end andetsteds. Portieren tog imod og forhindrede ethvert besøg.

Jeg græd ikke meget, men følte at alt var forbi. Tanken om at bryde min livstråd over kom af og til. Fra min svoger havde jeg rigeligt med sovepiller, men jeg modstod fristelsen. Hvorfor begriber jeg egentlig ikke. I dag.

Jeg havde jo heller ikke den støtte i arbejdet, der tvang Poul til at beherske sin sorg. Ved at opgive teatret levede jeg en tilværelse som så mange velhavere, og havde – det lyder lidt ondt – råd til at pleje min sorg. Havde jeg haft et arbejde, et mekanisk arbejde med f.eks. at dreje en skrue en halv omgang otte timer i døgnet, for at opretholde eksistensen, så måske levede jeg ikke denne så fuldkomment sløve, apatiske, døde tilværelse.

Det er naturligvis ræsonnementer, jeg langt senere nåede til.

En dag, jeg havde glemt at låse døren, trådte Torben Meyer, min kære ven, ind. Uden at banke på. Han var som så ofte iført ridedragt. Portieren kan ikke narre en gammel hotelmand som mig, sagde han smilende. Han sagde, du var gået ud, men så ville din nøgle hænge dernede. Den går ikke, gamle ven, sagde jeg og sprang op ad trapperne. Havde jeg taget elevatoren kunne det godt være, han ville prøve at standse mig. Torben fik sig en cocktail. Jeg havde altid rigeligt med Vermouth og gin.

Jeg prøvede at være munter og det endte med, at han tog mig under armen hen til vinduet. „Det er i dag et herligt vejr / solen skinner på voldens træer" ... Kom vi tager ud. Jeg kom med udflugter. Netop sådan et dejligt vejr går på nerverne, man bliver endnu ulykkeligere, men opgav at protestere. Alt var jo egentlig så revnende ligegyldigt. Kort efter var vi ligesom den gode borger i Skt. Hansspillet på vej til Dyrehaven.

Vi kørte forbi Tuborg, og jeg tænkte på mine barndomsture med Papa og Mama. I sit sidste år havde Papa det med at gå frem og tilbage og mumle: De er alle døde. Og det var helt overraskende, hvor mange af hans venner og bekendte, der var døde. Jeg sagde det hen for mig selv. Mama og Anne Mette er døde, og det er som alle de, jeg holder så meget af, også er døde for mig.

Vi standsede foran Mattsons ridehus, og han kom selv ud og tog imod. Mattson kendte jeg fra filmen. Han var stand-in, manden der påtog sig de dristigste ridt og frygteligste fald fra heste. Vi gik ind i stalden, og Torben viste mig en sød lille hest. Den hedder Gamin, Gadedreng, og den er fuld af spilopper. Så den passer godt til dig. Nu er det altså med den venstre fod i stigbøjlen. Op med dig. Jeg så på Gamin og tænkte på de lykkelige dage på Imo. Jeg har jo ingen ridedragt, svarede jeg. Men det havde Torben forudset, der lå ridebukser og støvler til udvalg og en rideskjorte.

En halv timestid efter var vi i galop på Eremitagen. Jeg sad og tænkte på Mettes sidste ord: „Mama, Mama, se den sorte

mand. Hjælp mig mor, den skrækkelige sorte mand." Hun havde været så angst. Jeg havde været fortvivlet over hendes angst. Jeg troede at små børn blev skånet derfor. P. N. havde trøstet mig med, at børn fantaserede. Det var ingen trøst for mig. Jo P. N. – – Jeg nåede ikke længere, for i det samme røg jeg af sadlen. „Du falder godt," sagde Torben. „Det er meget vigtigt, når man er rytter!" Så hjalp han mig op.

Gamin så på mig. Jeg synes den så vældig fornøjet ud. Akkurat som min kære Krikkenik havde gjort. Da vi kom tilbage, aftalte Torben med Mattson, at jeg skulle have en ridetime på Gamin om formiddagen og en om eftermiddagen. Jeg var træt, sløv og fuldkommen ligeglad. Sagde ja på de passende steder! Havde han foreslået vi skulle ride til verdens ende, havde jeg sagt ja.

Næste dag ville jeg ringe til Mattson og sige, at jeg ikke kom. Men jeg har nu altid forsøgt at holde en aftale. Så jeg tog alligevel derud. Torben var optaget, men Mattson tog med. Da jeg faldt et par gange og til sidst slog mig temmelig hårdt, foreslog han, jeg skulle have en mere rolig hest. Jeg afslog. Jeg kunne allerede godt lide den lystige lille krudtkarl. Det varede heller ikke længe før den hilste mig med en glad vrinsken. Det var nu nok sukkeret den hilste.

Ridning blev min redning. Anden sport ville ikke have hjulpet mig, for her er man afhængig af sin energi. Er man på ryggen af en hest, må man følge med. Det varede et par måneder før jeg kunne sove uden sovepiller. Men de to daglige rideture – plus turen ud og hjem – gav mig en vidunderlig sund træthed. Et halvt år efter tog jeg mod et engagement i Odense. Jeg ville bort fra København. Jeg ville høre mennesker tale Mamas glade syngende fynske.

Når jeg har fortalt herom er grunden den, at jeg har mødt så mange mennesker, hvis sorger er ved at tage livet af dem. Jeg er ganske klar over, at mange vil sige: Ja, du kunne tillade dig den luksus. Jeg ikke. Men mon dog ikke? Jeg havde aldrig troet, det

var muligt, men i H. C. Andersens by lykkedes det mig af og til at kunne sige som det hedder i hans eventyr: Livet er det dejligste eventyr! Og det er min overbevisning, at det er meningen med livet – trods alt!

Rigmor Reumert var datter af partikulier Dinesen og skuespillerinden Betzy Laura Rasmussen, der i en del år havde været gift med konseilspræsident Holstein-Holsteinborg.

Hun traf Poul Reumert, da hun blev antaget på Det Kgl. Teaters Elevskole, hvor han lige var kommet fra succesen i »Dollarprinsessen« på Det ny Teater. I den sæson optrådte han for første gang på Det kgl. I februar 1913 debuterede frøken Dinesen i et lystspil, »Hans eneste kone«, hvor Reumert var hendes ægtemand. Det blev han dog først i virkeligheden den 5. maj 1919. Hun fulgte ham og Bodil Ipsen under udvandringen fra Det kgl. i 1919 til Dagmarteatret.

I deres tolvårige ægteskab nåede han frem til det, han selv mente var hans livs kulmination: At optræde i den by som han, næst København, elskede højest. På Comédie Française, den scene han beundrede frem for alle andre scener i verden, i Tartuffe, den rolle som han anså var hans højtelskede Molières allerbedste. Det var i 1925 og han var 42 år.

Hun har truffet mange af samtidens store skuespillere, forfattere og kunstnere. Og her i sin erindringsbog tegner hun livfulde portrætter af dem, med en opmuntrende humor, en hjertelighed, der bevæger. Hendes portræt af moderen, der allerede som barn begyndte at turnere i provinsen er rørende. For hun elskede hende højt.

Et indtagende memoireværk med fine tidsbilleder og veltegnede portrætter.

THANING & APPELS FORLAG

ISBN 87 413 8113 0

Selandia bogtryk, Kbhv